בית יעקב

ליטעראַרישער זשורנאַל

ארגאַן פאַר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן און ארגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילן

רעדאַקטאָר: א. ג. פרידנזאָן

יאָרגאַנג 9

נומער 87/88

ב״ה, לאָדזש-קראָקע-וואַרשע. — ניסן, תרצ״ב

ביכער-מתנות

אין אַ גרויסן צאָל עקזעמפּליאַרן פון היינטיקן נומער געפינען זיך ספּעציעלע סימנים, צו קענען זוכה זיין וויכטיקע ביכער-מתנות.

באַהאַלט-זשע יעדער דעם היינטיקן נומער! אין קומעדיקן נומער וועלן מיר אָנגעבן די סימנים אין די נומערן וועלכע וועלן האָבן דעם זכות די ביכער צו באַקומען.

צווישן די ביכער-מתנות געפינען זיך זייער וויכטיקע און אינטערעסאַנטע שריפטן!

תוכן פון היינטיקן נומער:

יעקב לאַנדאַ . . . . הגדה-פילאָזאָפיע

רחל בת טובים . . . . גאולה דורך לשון

איש-לוי . . . . גרויס-שטאָט (ליד)

ד״ר נתן בירנבוים . . . . . . הבטחה און עלי׳

יהודה לייב אָרלעאַן . . . . אײַנפֿלוס און איבערצייגונג

י. ל. געוושט . . . . . . דער העלענער פון ווײַמאַר

שרה שענירער . . . . פסח

ד״ר שלמה בירנבוים . . . . חד גדיא

אליעזר שינדלער . . . . חצות (ליד)

בנימין מינץ . . . . פסח ביי די אנוסים אַמאָל און היינט

שמואל נאַדלער . . . . דער רעזשיסער פון פּאַריז

א. שינדלער . . . . . די הפטורה פון אחרון של פסח

ל. סטרינגבערג . . . . . . אַ סדר-נאַכט אין טבריא

ל. שיף . . . . געזעגנט מיט טרערן, באַגעגנט מיט געזאַנג

אלימלך שטייער . . . . . . גרעניץ-סלופּעס (סקיצע)

ל. רעדניש . . . . ישראלס נצחון

הרב טובי׳ גאָלדבעק . . . . . פיר זענען זיי געווען

אביגיל . . . . אָן אַ שאָטן (דערציילונג)

ש. שאַכנאָוויטש . . אויף דער שוועל פון קלויסטער-מויערן (דערציילונג)

רייזל ראָזאַ . . . . פון באַגײַסטערונג צו מעשים

פרויען-לעבן

לוקסוס און פאַך-אויסבילדונג — בת-עמי; די פרוי אין קאָמוניסטישן רוסלאַנד — רחל בת טובים; ווען ביראָביזשאַן פאַרן קיין ארץ-ישראל; וועגן אַ מאָדע-ווינקל.

נאָטיצן און רעפלעקסן

ארץ-ישראל-ביילאַגע

ידיעות פון אונדזער באַוועגונג; בילדער: ר׳ יוסף חיים זאָנענפעלד זצ״ל, רבי יחזקאל ליפשיץ זצ״ל, פסח ביי די אנוסים אין שפּאַניע, פגישה פון „בנות“ אין קינצק.

דאָס בילד אויבן:

דער סדר ביי די אנוסים אין די צייטן פון דער אינקוויזיציע (צום אַרטיקל אין היינטיקן נומער „פסח ביי די אנוסים אַמאָל און היינט“)

הרה״צ ר׳ יוסף חיים זאָנענפעלד זצ״ל

גאולה דורך לָשון!

צווישן די סבות וואָס האבן צוגיפירט צו דער גאולה פון מצרישן גלות איז גיווען דאָס אָפּהיטן זיך פון דער לשון-אַסימילאַציע. בײַ דעם גאַנצן שווערן אַרבּיט-יאָך און פאַרשקלאַפטער אונ-טערטעניקייט, האבּן פּאַרט די בּני-ישראל זייער נשמה נישט אָפּגיגעבּן זייערע טיראַנישע הערשער. זייער אייגינים לבוש, דעם יידישן נאָמין און דאָס אייגינע לשון איז בּײַ זיי גיווען טייער און הייליק. עס איז אַ פאַקט, אַז דאָס לשון איז אַ הויפּט-גורם אויפצוהיטן און אויפצוהאַלטן דעם קיום פון אונדזער פאָלק. אין מצריים איז גיווען דאָס לשון אויף וועלכן די יידן האבן גירעט לשון-קודש, היינט איז עס יידיש.

אין יידיש איז בּאַהאַלטן די יידישע נשמה, אַ צנועה-דיקע, וואָס וויינט שטילערהייט אין איר פאַרבּאָרגן ווינקל, אבער פאַר דער וועלט הייבּט זי אויף איר קול, צו לאָזן וויסן איר ווערט, אויפצואוועקן דאָס גי-זאַנג פון אַמאָל און דאָס ליד פון עתיד. אזוי ווי עס איז אוממעגלעך צו פאַרטייטשן אַ טיפע תפלה אַזוי אויך איז אוממעגלעך צו פאַרטייטשן דאָס מתיקות פון יידיש אין זיין אָריגינאַליטעט אויף אַן אַנדער לשון. צווישן די סימפּאַניעס פון יידישן פאָלק זענין די אויף יידיש, די איידלסטע און זיסטע.

דאָס טרויעריקסטע היינט צו-טאָג איז לײַדער דאָס, וואָס אין מצרים זענין גראָד די פ ר ו י ע ן גיווען די שטרענגסטע באַשיצערנס פון אייגינים לשון, און היינט זענין אונדזערע שוועסטער די פּיאָנערנס פון דער לשון-אַסימילאַציע.

צי זעען מיר גאָרנישט וואָס מיר טוען? אַ סך, גאָר אַ סך פון אונדזערע שוועסטער, פאַרשטיין און קענין יידיש און פּאַרט לייענין זיי נישט און רעדן נישט קיין יידיש?

נאָך מיין ווייטוט עס, ווען אונדזערע ר ע ל י ג י ע-ז ע שוועסטער זאָלן נישט פאַרשטיין, אַז בּײַ אונדזער יוגנט, וואָס וויל גיין אויף דעם אַלטן, אייבּיק-נייען יידישן וועג, דעם וועג פון איין ג—ט, איין תורה און איין פאָלק, איז אונדזער חוב צוצושטערן די וואַנט, וואָס טיילט אונדז אָפּ פון אונדזערע עלטרן מענער און בּרידער.

מיר מוזן רעדן אויף דעם לשון וואָס דער גרויסער רוב פון פרומע יידן רעט. זאָלן מיר נישט אַרומגיין מיט קיין פּוסטע איינרעדינישן, אַז ווען מיר וועלן אין פּויליש רעליגיעז בּאַוואוסטזיניק מאַכן אונדזער פרויען-יוגנט, וועלן מיר דאָס זעלבּע דערגרייכן. אַ פאַרטייטשט יידישקייט אויף אַ לשון, וואָס איז פרעמד דער יידישער נשמה, וועט נאָר בּרענגין פאַרקריפלונג פון אמתער ריינער לעבּידיקער יידישקייט.

מיר מוזן שטרעבּן צו זעען, אַ גיזונט יינג פרויען-דור, אַ התלהבותדיקס, מיט פרישע כּוחות, פעסט אין האָפינונג, זיכער אין הצלחה. וואָס וויל און וועט בּויען דאָס יידישע לעבּן, יידיש אויף יידיש צוזאַמין פאַראייניקט מיט אַלע בּעסטע טיילן פון אונדזער יידיש פאָלק.

מיר וועלן אויך בּשום אופן נישט דערלאָזן צו אַזאַ מאָדערנים פאַנאַטיזם, אַז דאָס מיידל וואָס רעט פּויליש איז אַ גרעסערער יחסן, ווי די וואָס רעדט יידיש, מיר וועלן אויך קיינמאָל נישט געבּן די בכורה אויף אינטעליגענץ די מיידלעך, וואָס רעדן נישט קיין יידיש ווארט. עס מוז אָנהייבּן ווערן אַ בּזיון און גרויסע חרפּה, נישט צו קענין גוט לייענין און גוט שרייבּן אונדזער מאַמע-לשון.

אין די גרויסע יום-טוב-טעג, וועלן זיכער אַלע אונ-דזערע בּנות-טוערנס אומיטום מעורר זיין אונדזערע שוועסטער און זיי אָנווייזן אויף דעם גיוואַלטיקן כּוח אין לשון פאַר קיום האומה און דערוועקן די ליבּ-שאַפט צו יידיש, די גיטריישאַפט צו אונדזער האַר-ציקן פאָלקס-לשון, דאָס איבּערגעבּן זיך די וויכטיקע אַרבּיט אויסצורוימין די לשון-אַסימילאַציע, וואָס פירט אונדזער יינג דור צום תהום.

מיר טאָרן נישט אויפהערן צו פּראָפּאַגאַנדירן כּסדר די סכנה פאַר אונדזער אמתער יידישקייט, וואָס ווערט נענטער און אפטער, צוליבּן חטא פון דער לשון-אַסימילאַציע.

ג ר ו י ס = ש ט אָ ט | פון איש-לוי

אין דײַנע אָדערן די קְלָלָה פון אייבּיקער אומרו
דײַנע מויערן פאַרשײַטע רײַסן רעוואָלטיש די הימלען;
אויף דײַנע גליטשיקע אַספאַלטן גייט אַ ווילדער טויטן-טאַנץ
און מענטשן פלאַנטערן זיך און מענטשן אויף דיינע בולוואַרן טומלען.

מיט נודנער זאַטיקייט שפּאַצירן הארן מיט וואויל=שמעקנדיקע ציגאַרן
און זיי בײַ האַנט אין=ניכטערן-בייזע לײַט מיט ביטער־קלײַפּיקע גימינס
דײַנע וועגן זענין זע=פלעצער פאַר מסוכּנדיקן שפּיל=גיראַנגל
צווישן מאַיעסטעטיש=טרעטנדיקער צ יי ט און משוגע=צולאָזינע לויף=מאַשינען.

רעקלאַמע=ליכט=עפעקטן פאַרגוואַלטיקן צניעותדיקע פינצטערניש פון דײַנע נעכט
מעטראָס מיט כּעס סאַפּנדיקע פליקן פון דײַן אינגיווייד שטיקער
און עלנטער בּירגער=מענטש ווי דאָס פינפטע ראָד אין דײַן טומלדיקן וואָגן
שלעפּט זיך קאַמיש=אומגילומפּערט און הוידיט זיך ווי דער שיכּור.

עס בּײַלן פּויסטן דראָענדיקע דײַנע פילגאָרנדיקע גיבּײַדיס
און קוקן אויף דיר אַזוי בּײַז=פּחדימדיק מיט צוגלאָצטע פענצטער=לעכער
מיט פאַרבּרעכן, פּײַן און בּלוט אָנגיפּולט איז גאָר דײַן רוים
און פאַרדעכטיק איז דאָס אינטימע וואָס פאַרבּאָרגן אונטער דײַנע דעכער.

אין דײַן שנעל=גיוועט, אַ שטאָט, צורײַבּסט דעם מענטש אויף שטויבּ
ליגט ער הפקר יעצט אַרויסגיוואָרפן אויפן בּרוק פון דײַנע גאַסן
און מ־ווייסט שוין קוים, אַז ס=איז מענטש אַמאָל דאָ בּעל=הבּית גיווען,
אַז ס־זענין ווי גידונגינע סטאַטיסטן דײַנע כוואַליענדיקע מאַסן...

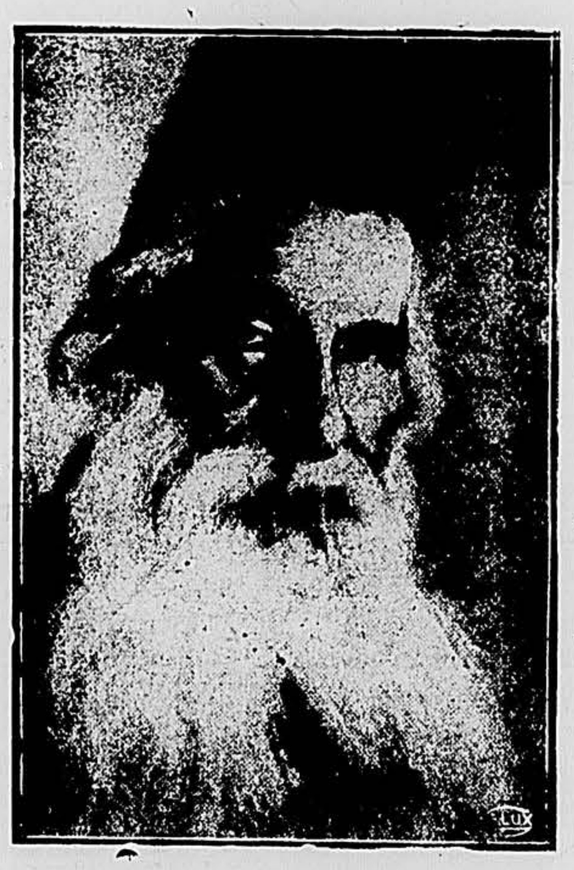
הגאון רבי יחזקאל ליפשיץ זצ"ל (קאַלישער רב)

יעקב לאַנדא

הגדה-פילאָזאָפיע

(פון בוך „די אייבּיקייט" וואָס דערשיינט בּקרוב)

דאָס עיקר־גיבּאָט אין דער סדר־נאַכט איז צו דערציילן די קינדער די גישיכטע פון יציאת מצרים. די גישיכטע אַזוי ווי זי האט זיך צו גיטראָגן פון אָנהויבּ בּיז צום ענד, פון דער ערשטער הבטחה בּיז צו דער לעצטער גאולה ד. ה. אייגנטלעך די גאַנצע גישיכטע פונים יידישן פאָלק, אין וועלכער דער גי-וואַלטיק־גרויסער אַקט פון יציאת מצרים שטייט אינים מיטל־פונקט. וואָרום די גישיכטע פונים יידישן פאָלק אַלס פ א ל ק הויבּט זיך אָן בּײַ דער נאַציא-נאַלער בּאַפרייאונג פונים גלות מצרים. יעדער פאָטער איז מחויב לעבּידיק צו מאַכן אט די דאזיקע גישיכטע פאַר זיינע קינדער, זיי אָנצופילן מיטן גייסט פונים היסטאָרישן גישעעניש, מיט וועלכן דאָס יידישע פאָלק איז גיבּוירן גיוואָרן אַלס פאָלק און מיט וועלכן יעדער יידישער דור, יאָ יעדער ייד בּכלל ווערט אויפסניי גיבּוירן.

„גידענק דעם דאָזיקן טאָג, וואָס איר זייט אַרויסגיגאַנגין פון מצרים" — קלינגט דאָס נישט פונקט אַזוי ווי „גידענק דעם טאָג פון שבת אים צו הייליקן"? און ווייטער „און דערציילן זאלסטו דיין קינד אינים דאזיקן טאָג, אַזוי צו זאָגן: וועגן דעם האט גאט מיר דאָס גיטון בּײַ מיין אַרויסגיין פון מצרים". ווי פּשוט און ווי איינדרינגלעך איז דאָס דאזיקע גיבּאָט: דערציילן זאלסטו דיין קינד אינים דאזיקן טאָג, אַזוי צו זאָגן: — און דערציילן זאלסטו אַלע דיינע קינדער, דעם תּם ווי דעם שאינו יודע לשאול, און ענטפערן זאלסטו אַלע דיינע זין, דעם חכם ווי דעם רשע, אויף זייערע שאלות, כּדי קלאָר צו מאַכן פאַר זיי דעם וועג און דעם מהות פונים יהדות. וואָרום די סדר־נאַכט איז דורך און דורך אַ דערציאונגס-היים פאַר אַלט און יינג און די הגדה איז איר פּראָגראַם.

„גיבּענטשט איז דאָס א ר ט, גיבּענטשט איז ער" — דער אייבּערשטער, גי-בּענטשט איז ער, איז דאָס אָרט פון דער וועלט און נישט די וועלט איז זיין אָרט. זאָגן אונדזערע חכמים. צוויי וועגן זענין פאַראַן ווי צו דערקענין ג—ט: דורכן „אָרט" פון דער וועלט, ד. ה. דורך די בּאַוואונדערונג פון דער נאַטור, און דורך די אַנטפּלעקונג פון ג—ט, ד. ה. [די פאַרטיפונג אין זיין תּורה. פאַר מתּן-תּורה איז נאָך דער ערשטער וועג מעגלעך גיוועזן. אברהם האט דערקענט צום ערשטן מאָל דעם בּאַשעפער דורך די נאַטור. ער האט זיך פאַרטיפט אין דעם וואונדערלעכן גאַנג פון דער נאַטור און האט אַרויסגיפונין, אַז דער דאָ-זיקער פּרעכטיקער פּאַלאַץ מיט זיין פלאַדיקן סדר מוז האבּן אַ מנהיג און דער מנהיג האט זיך טאַקי בּאַלד מיט אים פאַרשטענדיקט. אַזוי דערציילט אונדז דער מדרש.

פון דעם טאָג אָן ווי ג—ט האט זיך אַנטפּלעקט אויפן בּאַרג סיני האט די יידישע נשמה בּאַקומין אַ דירעקטע בּאַציאונג צום בּאַשעפער דורך די תּורה, וואָס זי האט מיט מקבּל גיווען אויפן בּאַרג סיני. אינים ליכט־שיין פון דער דאזיקער אַנטפּלעקונג דערקענט די יידישע נשמה ג—ט אויך אין דער נאַטור. פון מתּן תּורה אָן זאָגט זי: „גיבּענטשט איז ער, וואָס האט גיגעבּן די תּורה זיין פאָלק ישראל, גיבּענטשט איז ער". פון דעם אויגנבּליק אָן איז די תּורה־דערקענטיניש דער עיקר און דער פּועל־יוצא פון איר די נאַטור־דערקענטיניש, און נישט פאַרקערט, ווי ס־איז גיווען פריער. די נאַטור־דערקענטיניש איז נישט מחייב צו גאָר נישט, נישט צו גיזעצן און נישט צו פאַרשריפטן. זי בּאַגנינגט זיך מיט אַ רעליגיעז־גיפיל, אבער נישט פאַרלאַנגט זי אַ בּאַשטימט רע-ליגיעז־לעבּן, זי פירט צו ג—ט דעם בּאַשעפער פון הימל און ערד, אבער נישט צום תּכלית פון זיין בּאַשאַפונג, זי פאַרנעמט די ש ט י ם פון ג—ט אין דער נאַטור, אבער זיין ו ו א ר ט הערט זי נישט.

אַנדערש איז אבער די תּורה־דערקענטיניש, זי פאַרלאַנגט בּאַשטימטע פאַרפליכ-טונגען. דער אייבּערשטער אַנטפּלעקט זיך נאָר, כּדי צו ווייזן די מענטשן דעם וועג צו זייער דערלייזונג. „זיינע ו ו ע ר ט ע ר האבּן מיר גיהערט פונים פייער" און שוין האבּן מיר גיזעען דעם וועג און שוין איז אונדז קלאָר גיוואָרן אונדזער ציל. אונדזער לעבּן מוז זיין דינסטשאַפט צום אייבּערשטן אין פּארים פון מ ע ש י ם. די מעשים זאָלן צובּינדן דעם מענטש צו זיין בּאַשעפער און אים דערהייבּן צו די ספירות פון דער אייבּיקייט. ווען ג—ט אַנטפּלעקט זיך, האט זיין אַנטפּלעקונג אַ זין, האט זי אַ ציל, האט זי אַן־אויפגאַבּע: די מ צ ו ו ת! ווען מיר ווילן נישט בּאַטראַכטן דעם רשע פון דער הגדה עפּיס אַלס גימיינער מענטש אָן מענטשלעך גיפיל, נאָר טאַקי אַלס אַ שלעכטער ייד, קאָן מען זאָגן, אַז דער רשע פון דער הגדה גלייבּט אפשר אָן אַ בּאַשעפער פון הימל און ערד, אבער כאָטש דעם, וואָס ער איז אַ ייד, אַן־אָבער פונים יידישן פאָלק, וואָס איז גישטאַנין אויפן בּאַרג סיני, איבּערשפּרינגט ער דעם גרויסן וועלט־היסטאָרישן מאָמענט פון ג—טס אַנטפּלעקונג. ער גלייבּט נישט אין ג—ט פון דער גישיכטע, וואָס האט בּײַ יציאת מצרים אַדורכגיבּראָכן די קייט פון דער נאַטור-קאַוזאַלישקייט און זיך אַנטפּלעקט אויפן בּאַרג סיני אַלס גישטאַלטער פונים מענטשלעכן לעבּן, ער איז אַ ייד און ווייסט נאָר צו בּענטשן ג—ט אַלס „אָרט" פון דער וועלט, אבער נישט דעם אייבּערשטן, וואָס „האט גיגעבּן אַ תּורה זיין פאָלק ישראל". ג—טס ש ט י ם פאַרנעמט ער, אבער זיין ו ו א ר ט וויל ער נישט הערן. די שטים איז צו גאָר נישט מחייב און מחמת דעם פרעגט ער: וואָס טויג אייך די דאזיקע ע ב ו ד ה", וואָס טויגן אייך די מ צ ו ו ת ה מ ע ש י ו ת? וואָס פאַר אַן־ענטפער זאָל דער פאָטער געבּן אויף אַזאַ שאלה? קודם־כּל זאָל ער זיינע ט י ש־ג ע ס ט קלאָר מאַכן די סיבּה, פאַרוואָס זיין זון איז אַראָפּגי-גאַנגין פונים יידישן וועג, פאַרוואָס האט ער פלוצים אויפגיהערט צו עפּרן דעם גיוואַלטיקן אַקט פון מתּן תּורה, ווי אַזוי איז ער גיקומין דערצו זיך אָפּ-צוזאָגן פון זיין ייד־זיין, וואָס בּאַטייט די העכערע מדרגה פון סתם מענטש־זיין און אַריבּער צו שפּרינגין איבּער ג—טס אַנטפּלעקונג צוריק צו דעם מצב פון פאַר מתּן תּורה. הערט זיך גוט צו: „ו ו י י ל ע ר ה א ט זיך א ו י ס ג י ש ל א ס ן פ ו נ י ם כ ל ל, ה א ט ע ר אָ נ ג י ה ו י בּ ן צ ו ל י י ק י נ ע ן אָ ן ד ע ר ה ו י פּ ט־ז אַ ך". דאָס יידישע פאָלק, דער גאַנצער כּלל ישראל האט בּאַקומין די תּורה אויפן בּאַרג סיני. דאָס יידישע פאָלק איז אַ לעבּידיקער עדות אויף ג—טס אַנטפּלעקונג, וואָרום נישט פאַרן יחיד האט ג—ט זיך מתגלה גיווען, נאָר פאַרן גאַנצן פאָלק. אַ גאַנץ פאָלק האט גיהערט דאָס ווארט פונים לעבּידיקן ג—ט. דאָס גאַנצע לעבּן פונים פאָלק אויף זיינע דורות אַלע, די גיטריישאַפט פונים פאָלק צו זיינע טראַדיציעס, די ליבּע און דאָס מסירות הנפש פונים יידישן פאָלק צו זיין תּורה, די גאַנצע היסטאָריע פונים פאָלק ישראל, זיין אַנטוויק-לונגס־גאַנג און זיין שטרענגע אָנהיטיניש פון יעדן קוצו של ייד פון זיין גרוי-סער מסורה, זיין זין פאַר גישיכטע און איר פאַרלויף אויף די כוואַליעס פון דער צייט, דאָס אַלץ בּאַווייזט אַזוי זיכער, אַזוי בּאַשטימט, אַזוי אומצווייפל-האַפט די אויסדערוויילטקייט פונים יידישן פאָלק און דעם היסטאָרישן פאַקט פון מתּן תּורה, אַז נאָר ווער ס־האט זיך אויסגישלאָסן פון דער יידישער גי-מיינשאַפט קאָן אָנהייבּן צו לייקינין אינים עיקר פון ג—טס אַנטפּלעקונג, נאָר ווער ס־איז אָפּגיריסן גיוואָרן פונים פאָלק־לעבּן, ווי אַ פאַרדאַרטער צווייג פון פרישן לעבּידיקן בּוים, קאָן אָנהייבּן צו צווייפלען אָן די אייבּיקייט פונים יידישן פאָלק און נישט מער דערשפּירן דעם הייליקן שטראָם פון ג—טס אַנטפּלעקונג, וואָס לויפט אין די אָדערן פון יידישן פאָלקס־אָרגאַניזם. אינים יידישן פאָלק לעבּט דער מאָמענט פון מתּן תּורה אַזוי היינטיק, אַזוי געגנוועַרטיק, אַזוי ווי ער וואָלט ערשט נעכטן פּאַסירט. אַ יחיד קאָן האבּן אַ טעות, אבער אַ פאָלק מיט אַזאַ אויסגיפּרעגטן זין פאַר גישיכטע, מיט אַזאַ גיטריישאַפט פאַר מסורה, מיט אַזאַ מסירות נפש פאַרן אמת, וואָס האט שטענדיק מיט זיין לעבּן מעיד גיווען אויף זיין תּורה, קאָן זיך נישט האבּן טועה גיווען. נאָר ווער ס־האט פאַרלאָזן זיין פאָלק און דאָס לעבּן פון זיין פאָלק, קאָן לייקינין אָן ג—טס אַנטפּלעקונג און גיין אויפזוכן דעם ג—ט פון דער נאַטור און — שטרויכלען אויף זיין אומזיכערן וועג. — — —

האסטו קלאָר גימאַכט דיינע טיש־געסט די סיבּה פון דיין זינס אָפּקערניקייט, אַזוי ווענד דיך דעמלט צום רשע אַליין און זאָג קורץ און שאַרף: „וועגן ד ע ם ד א ז י ק ן האט ג—ט מ י ר גיטון בּײַ מיין אַרויסגאַנג פון מצרים" — מ י ר אָ ן נישט א י ם. וואָלט ער אויך דאָרטן גיוועזן, ער וואָלט נישט אויסגילייזט גיוואָרן". וואָרום די וואונדער און נסים, מיט וועלכע ג—ט האט אַרויסגיפירט די יידן פון מצרים, די גאַנצע איבּערקערעניש אין דער קאַוזאַלישקייט פון דער נאַטור, דאָס צווייטע מאָל זיך אַנטפּלעקן אַלס בּאַשעפער פון הימל און ערד, דאָס אַלץ איז נאָר גישעען אט וועגן דעם דאזיקן, וועגן דעם לעבּנס־גיזעץ פון דער תּורה, צו ווייזן פאַר דער גאַנצע וועלט, אַז ג—ט איז נישט נאָר בּאַשעפער פון הימל און ערד. נייערט אויך פאַרמער פון דער מענטשן־גישיכטע. וואָלט ער אויך דאָרטן גיוועזן, ער וואָלט נישט מיט אויסגילייזט גיוואָרן", ער וואָלט ווייטער גיבּליבּן אונטער דער גיוואַלט פון דער נאַטור, אונטער דער מאַכט פונים שטאַרקערן; פאַר אים איז די גאַנצע איבּערקערעניש גאָר נישט נויטיק גיוועזן. אַנדערש אבער פאַרהאַלט זיך די זאַך מיטן חכם. ער זאָגט אָפּן: „גיבּענטשט איז ער, וואָס האָט גיגעבּן די תּורה זיין פאָלק ישראל. גיבּענטשט איז ער", ער פאַרשטייט דעם גרויסן צוזאַמינהאַנג פון יציאת מצרים און מתּן תּורה, ער דערשפּירט דאָס גיוואַלטיקע דערלעבּיניש, וואָס ליגט אין יציאת מצרים, ער בּאַגרייפט דעם פאַרפליכטונגס־כּוח פון דער תּורה, אבער ער וויל וויסן די טעמים פון יעדער מצוה בּאַזונדער, ער בּאַנגערט צו דער גייען בּיז צום זין פון יעדער מצוה און צו דערפאַסן דעם אינערלעכן גיהאַלט פון יעדער איינצלנער פאַרשריפט, כּדי צו קאָנין דינין דעם אייבּערשטן מיט מער כּוונה, מיט מער בּאַ-וואַוסטזיניקייט, מיט מער עקסטאַז און מיט מער בּרען, דעמלט ווען ער פרעגט דיך: „וואָס זענין די עדות, די חוקים און די משפּטים, וואָס ג—ט א ו נ ד ז ע ר ג—ט האט אייך בּאַפוילן?"—אַזוי זאלסטו אים אַלץ דערקלערן, וואָס דו ווייסט גאָר. אַלץ, אַפילו דעם זין פון דער קלענסטער פאַרשריפט.

ד"ר נתן בירנבוים

הַבִּטָחָה און עַלִי׳ *)

(הַמשך)

נאר אֶמת, מיר האבן זיך נאך אַלץ נישט אַרויסגיזאָגט אפיציעל בּפירוש פאַר דעם גאַנצן ארומנעם פון דעם נייען „יידישן רוחניות", פארט גיווען שומרֵי מִצוות פערד־האַלב־טויזנט יאַר און ס־איז דאך אויך נישט קיין שום סָפק, אַז די בּרייטע מאַסע אונדזערע, די פרומע, איז אויסגיהאַלטן אין אירע נְטיות, אין איר שטייגער פילן און לעבן, און איז נישט נוטה צו קיין שום עקספערימענטן אָן יישוב הַדַעת, אז זי איז קאנסערוואַטיוו, אין תּוֹך אַריין אַפילו קאנסערוואַטיווער פון די קאַנסערוואַטיווע טיילן פון אַנדערע פעלקער. נאר ס־זענין פאַרהאַן סימָנים — אויב ס־האַלט נישט שוין ווייטער ווי בּיי סימָנים — אז די דאזיקע מאסע הייבּט אָן זיך אונטערצוגעבּן אין אַ נישקשהדיקער מאָס אונטער דער רירעוודיקער פּראפּאַגאַנדע פון אונדזערע אומצופרידינע. אין מַערב זענין זיי שוין צוגיגרייט דורך דער דירעקטער הַשפָּעה פון דער אַלטער אַסימילאַציע. און אין מִזרח מאכט זיך די שינוי מיט אַ וואונדערלעך גיכקייט. איר איניווייניקסט מְהות וואַקלט זיך אפילו נאך נישט, אבער זי לאזט זיך פאַרפירן אויף אַ פאַלטשן דֶרך און דערפילט נישט, וואו אַהין זי ווערט גיפירט. ווער ס־גלייבט נישט, דאַרף דאך נאר אַריינצוקוקן אין אונדזערע בלעטער און דאַרטן לייענין, וואָס זיי שרייבּן אין יעדן נומער, ווער ער זאָגן, אַז ס־איז אַזוי און נישט אַנדערש. וויבּאַלד ס־רעט זיך וועגן דעם שַייכות פון די אומות העולם צו יידן, וועגן דעם באַציען זיך פון יידן צום אַנטיסעמיטיזם, וועגן זייער מיטארבּיט אין דער מְלוכה און פאַר דער מְלוכה, ווייזט זיך אַרויס, אַז אונדזערע ארטאדאקסישע בלעטער האבּן נישט קיין אייגינים ענפער אויף די אַלע פּראבּלעמען און אַז זיי זעען נישט קיין שום חילוק צווישן זייער מיינונג און צווישן די מיינונגין פון אסימילאַטארישע און ציוניסטישע בלעטער. ס־איז דאָס אייגינע נישטיקע פלאפלעכץ אינים נאָמין פון ה׳ האַלב טוץ אַלטמאָדישע און איבּערמאדערנע אידעאַען; דאָס אייגינע נאַרישע און פּויזאַדיקע אַרויסשטעלן זיך פאַר אַפּיקורסישע מַחנות; דאָס אייגינע ליידיקע און אומפעולהדיקע מוסר־זאָגעכץ; דאָס אייגינע אָנ־סכָּנותדיקע סטראַשען מיט דעם „וואָס וועט די וועלט זאָגן?" דאָס אייגינע שוואַכקייט, אַרויפצולייגן דעם שטעמפּל פון אַנ־אַנטיסעמיט, פון אַ שׂוֹנא פונים מענטשלעכן כְּלָל, פון אַ שלעכטן מענטש אף יעדן איינים, וואָס טראָגט אַ מאָל גישט איבּער מיט גידולד די מידות רָעות פון די נייע „יידן"; בִּכלל דאָס אייגינע פּודק זיין אַנטיסעמיטיזם — אַלץ ווי בּיי יענע. און בּיי קיין איינציקן פון די דאזיקע בלעטער באַווייזט זיך נישט — אויב שוין נישט קיין סָפק אפן סמַך פון זייער ארטאדאקסישן קוק אף דער וועלט, נאר כאטש לְגַבּי דעם שטענדיקן וואַקסן פון דער שִׂנאת יִשׂרָאל — די שְׁאֵלה, צי ס־וואלט נישט נייטיק גיוועָן צו רעווידירן דעם וועג, וואָס די אסימילאַטארן זענין צונערשט גיגאַנגגין אף אים, און די ציוניסטן זענין דערנאָך זיי נאַכגיגאַנגגין. נישטאָ קיין איין איינציקס פון די בלעטער, וואָס זאָל פאַרשטיין, אַז די תּורה־קולטור איז סותר די קונצן פון די אייראָפּעאישע דורות ובפרט די מיאוסע העַוויות פונים נייען „יידישן" טיפּ, און אַז דער היינטיקער זיווג פון די בּיידע עלעמענטן, וואָס זענין זיך סותר איינס דאָס אַנדערע, — אויב מע וועט נאר בּאַלד מאכן אַ סוף צו אים, — קען אויסליידיקן דאָס עֶרשטע פון די בּיידע עלימענטן, דאָס יַהדות. זיין אֶפשר האָט ער טאַקי שוין אַנגיהויבּן מיטן דאזיקן אויסליידיקן. וואָרן דאָס גרעסטע טייל פון די לייענער פון די בלעטער איז שוין אזוי שטאַרק איינגישלעפּערט, אַזוי שטאַרק פאַרפּירט, אַז ס־גיפינט זיך צווישן זיי קיין איין איינציקער, וואָס לייענענדיק די וויסטע דיבּורים זאָל אים אַרויף קומין אפן זינין, אַז דאָס זענין טאַקי וויסטע דיבּורים, וואָס זענין סותר זיין איניווייניקסטן מְהות און זיין איניווייניקסטן רָצון, און וואָס ער זאָל ווערן אין כַּעס אף זיי. נישטאָ קיין איין איינציקער, וואָס זאָל עפּיס פילן. אַדרַבּא, מע טראָגט כּסדר צו ארטאדאקסיש מאַטעריאַל דעם מאדערניזם און דעם בּאַרימטן נייען „יידישן" טיפּ — און מע טוט עס דַווקא נישט פאַמעלעך, וואָס אַ מאָל מער טיילט מען זיך מיט די אַנדערע אין דעם אחריות לְגַבּי דעם רִבּונו־שֶׁל־עולם, לְגַבּי דעם יַהדות, לְגַבּי דעם פאָלק יִשׂרָאל, לְגַבּי די אַנדערע פעלקער און לְגַבּי זיך אַליין.

בְּקיצור, די אומצופרידינע האבּן אָפּגיהאַלטן אַ נִצָחון, אַפילו נאך נישט קיין גאַנצן נִצָחון, נאר אַ גינוג שטאַרקן אף צופרידן צו זיין פון אים. און אויב זיי רעדן זיך איין, אַז זיי האבּן גיוויזן אַ פרייען וועג די חֲרֵדים דערמ׳ט, וואָס זיי האבּן אויסגיפוצט די אַלטע אַסימילאַציע אויפן מאדערנים שטייגער, אז זיי האבן בּאַשאַפן דעם „יונגן" ארטאדאקסישן טיפּ — אָמין קען דאָס זיין אַ חידוש? פרעמדע מענטשן מיט אַ פרעמדן רָצון האבּן אַריינגיקלאַפּט אין זיי מיט פאַפּירינע האַמערס דעם פַּחד פאַר די „רעאַקציאנערן", „קלעריקאַלן", „שוואַרצע" אין די אמונה אין דעם „ציַיטגייסט". ס־קומט אויס בּיי זיי אַצינד דער אַרגסטער בּילבּול, וואָס מע קען אויסטראַכטן אף זיי, אויב מע רעכנט זיי צווישן די, וואָס דער מאדערניזם וויל נישט האָבּן צו טון מיט זיי. און זיי האַלטן אין איין אונטערשטרייכן, אַז מע קען זיין אַנ־אַרטאדאקסישער ייד אין אַ מאדערנער מענטש אין איינים אַרויסגיוואַרפינע פון דעם תחום פון זייער אייגן מְהות. האבן זיי מער נישט דעם כּוח צו אַ שטאָלצן שמייכל אַ קעגן די נאַרישע זידלווערטער, וואָס די „פּראַגרעסניקיס" פאַרשטייען אַזוי גוט צו ארבּיטן דערמיט. אַצינד קענין זיי מער נישט וויסן, אַז אַ טראַדיציאָנעלער ייד זאָל אָננעמין גוטע מידות פון דער סביבה זיינער — אף ווי ווייט זיי זענין טאַקי גוטע־מידות, ד"ה אויף ווי ווייט זיי זענין נישט אַנטקעגן דעם מיין פון דער תּורה — אַז ער זאָל אַרבּיטן אף די העכסטע צילן פאַר זיך, פאַר זיין פאָלק און פאַר דעם מענטשלעכן כְּלָל, אבּער גראָד צוליב דעם קען ער נישט זיין קיין מאָדערנער מענטש. פאַרדאַרבּינע פון מאדערניזם, קענין זיי נישט פאַרשטיין, אַז ארטאדאקסישע יידן, וואָס שטאָלצירן מיט זייער „יינגין" ארטאָדאקסישן טיפּ, דאַרפן עס נישט האַלטן פאַר זייער טייערסטער אַרבּיט פאַרן פאָלק זיין פאַרן מענטשלעכן כְּלָל, צו גיפינין זיך אומיטום, וואו ס־פירן זיך די אַזוי אָנגירופינע פּסק־מִלחָמות פונים מענטשלעכן כְּלָל, צו געבּן זייער הֶכשר אף איטלעך עַוותדיק און הֶבלדיק פלאַפלעכץ פון אייראָפּע, וואָס איז מאָדערן גיוואָרן, אַליין זיך צו פאַרקויפן בּילעטן צו דעם קולטור־יריד פונים מאדערניזם צו העלפן די, וואָס ווייסנדיק צי נישט ווייסנדיק, זענין זיי מַחריב די רעליגיעזע גיפילן פון די פעלקער, צוצופּאַסן די תּורה הַקדושה צו דער פילאָסאָפיע פון די צייטונגס־מענטשן, און זיך אַליין איבּערצוגעבּן פאַר אַ מאַטעריאַל דעם נייען „יידישן" טיפּ.

(הֶמשך קומט)

דער ערשטער גרויסער ליטעראַרישער

ספר זכרון

פון ארטאדאקסישן יידנטום אין גאַר דער וועלט
וועט זיין די תפארתדיקע

אַלמאַנאַך־אויסגאַבּע פון בּית־יעקב־זשורנאַל

לכבוד 15 יאָר בּית־יעקב און 20 יאָר
אגודת־ישראל.

די אַלמאַנאַך־אויסגאַבּע דערשיינט בּאַלד נאָכן קומידיקן נומער „בּית־יעקב" און וועט זיין ממש אַ חשיבותדיקער ליטעראַרישע אוצר פון די רייכסטע יידיש־רעליגיעזע ליטעראַרישע שאַפונגין אַ חוץ מאמרים, זכרונות, כראניק, בּילדער און אילוסטראַציעס.

צום טאָפּלטן יום־טוב פון ארטאדאקסישן יידנטום

פאַר די וואָס וועלן קויפן די אַלמאַנאַך־אויסגאַבּע ווערט גיגעבּן 100 בּיכער־מתנות אין ווערט פון אַ סך הונדערטער גילדנס!

איינפלוס און איבּערצייגונג

פון יהודה לייב אָרלעאַן

II.

דאָס קינד איז בְּטֶבע זייער רירעוודיק. זיינע אֵיבָרים זענין שטענדיק אין בּאַוועגונג. ס־האַט פיינט צו רוען, צו פאַרלייגן די הענט. ס־נעמט פונאַנדער, צעלייגט, שטעלט צונויף, קאנסטרואירט און שאַפט אָן אויפהער.

פון זעלבּסטשטענדיקייט איז אבּער אין אַלע זיינע פעולות נישטאָ קיין שפּור אַפילו. די גאַנצע טעטיקייט זיינע איז נישט מער, ווי אַ קאָפּיע פון אַנ־אָריגינאַל, אַנ־אָפּשפּיגלונג פון פרעמדע מַחשָבות, אַ ווידערוואוקס פון אַנדערע שאַפונגין. ס־קומט נאך נישט בּיי אים צום אויסדרוק די מענטשלעכע אינדיווידואַליטעט. ס־ווירקט נאך נישט בּיי אים דער דראַנג צו חידוש, דער כּוחַ הַהַמצָאָה, דער שעפערישער גייסט, דער פונק פון געניאַליטעט.

אינסטינקטיוו איז אַפילו דאָס קינד לְגַמרי עגאָצענטריש, ס־זעט נאר זיין אייגינים „איך". די גאַנצע וועלט דאַרף זיך נאר אים שטעלן צו דינסט. אַלץ איז נאר בּאַשאַפן גיוואָרן פאַר זייניטוועגן. זיין כאַראַקטער איז רויער עגאָאיזם.

אין גידאַנק איז אבּער בּיים קינד נישטאָ קיין שפּור פון פּערזענלעכקייט. אַלץ ווערט בּיי אים אָפּגיטון אָן אייגינער מַחשָבה. אַ צווייטער האט די קאָמאַנדע איבּער זיינע אֵיבָרים. אויב נישט דירעקט, איז עַל־כָּל־פָּנים מיטן כּוֹחַ פון איינפלוס. זעלבּסטשטענדיק טוט ער גאָר נישט.

אין דער נטי׳ די נאָכאַמונג, אין דעם בּאַדאַרף פון מוסטער־האַנדלונג קומט צום אויסדרוק די גאַנצע קינדישע נאַטור. אינדיווידואַליזם, פּערזענלעכקייט אין דער מַחשָבה איז, לְהֵיפך די קינדישקייט, דער סימן מובהק פון רייפער מענטשלעכקייט. גאוהדיק, דער גרויסער דייטשער פּעדאַגאָג, פאָדערט דעריבּער פונים לערער צו קאנצענטרירן די גאַנצע דערציאונג אוף דעם ארויסהייבּן בּיים קינד צו פּערזענלעכקייט.

רייף און גיזעצט רופן מיר אָן נאר אַזאַ מענטש, וואָס דענקט, אורטיילט, בּאַשליסט און טוט נאר אונטערן דיקטאַט פון זיין אייגינים שֵׂכל. די רייצנדיקסטע קאָלירן, די בּאַצויבּערנדיקסטע קלאַנגען, זיי בּאַהֶנטסטע פּנימער ווילן נישט בּאַאיינפלוסן דעם מענטש מיט אויסגיבילדיטער פּערזענלעכקייט צו האַנדלען אָן אייגינער איבּערלייגונג. ער מוז פריער די בּאַטרעפנדיקע זאַך אַנאַליזירן, בּאַטראַכטן און דערנאָך ערשט דעצידירן. ער מוז זעען אַלץ מיט אייגינע אויגן. ער איז פריי, לְגַמרי פריי פונים מינדסטן איינפלוס.

אַזאַ מענטש מוז נישט דַווקא זיין טעמפּ, מוז נישט דַווקא האבּן אָפּגיטייטע חושים. ער קאָן זיין פילבּאַר אויפן איידעלסטן ניואַנס פונים קינסטלערישן בּילד, ער קאָן גירירט ווערן פונים דעליקאַטסטן טאָן אין דער מוזיק, ער קאָן האבּן די פּאָזיטיווסטע בּאַציאונג צו אויסערלעכער קונסט — די פּערזענלעכקייט זיינע וועט אבּער דערפון נישט ליידן, וועט נישט פאַררוקט ווערן אַ זייט, וועט נישט מְטושטש ווער. מעג אים ווי שטאַרק אימפּאָנירן אַ שטריך אויסנעמען אַ גידאַנק, גיפעלן אַ פאָרים — אין אַלעם אַנדערן בּלייבּט ער אבּער לְגַמרי פריי. דער כּוחַ פון איינפלוס בּאַהערשט אים נישט, איז אים נישט מְשַעבּד, נעמט נישט בּיי אים צו די פּערזענלעכע פרייהייט. לאָזט אים גיין אויפן אייגינים אויסקלייבּנים וועג.

אינים לעבּן, וואו דאָס קינד און דער פּערזענלעכקייטס מענטש ווירקן, זענין פאַראַן אַנגיצייכנטע גרענעצן פאַר צוויי וועלטן. הערנדיק דעם קינד רעדן האט מען שוין פריער אויס אַ בּאַשטימטע מיינונג. מ־ווייסט לכתחילה, אַז די רייד זענין נישט זיינע, אַז די האַנדלונגין זענין נאָכגיאַמט. ווי זאָגט דאָס פאָלקס ווערטל: „וואָס גרויסע קרייען, טוען קליינע שפּייען". דעם קינדס מיינונג איז נישט צוגיטראָגט צו דער בּאַטרעפנדיקער סיטואַציע. ס־האט גינומין אַ דעה פון גרייטן און צוגיפּירט די גיענדערטע בּאַדינגונגין. מ־קאָן דעריבּער אויף דעם נישט בּויען (בּנין ילדים סתירה), מ־קאָן נישט מאַכן קיין עקספּערימענטן. חידושים גרייט מען זיך נישט פון אים צו הערן. אַפילו דאָס קינד גופא איז זעלבּסט־בּאַוואוסט מיט זיין ראָל. ער פילט בּחוש, אַז זיין גַדלות בּאַשטייט נאר אין דער נאָכאַמונג, אין דעם ענלעך ווערן די גרויסע.

אַנדערש איז די בּאַציאונג צום רייפן און גיזעצטן מענטש. פון אים דערוואַרט מען דאָס נייע וואָרט, די אָריגינעלע הַמצָאָה, דעם אינדיווידועלן קוק. ער, האַלט מען, קאָן מְגַלה זיין נייע וועלטן, קאָן דערגרונטיווין דעם אַבּסאָלוטן אֶמת. און אויך ער איז זיך זעלבּסטבּאַוואוסט מיט זיין ראָל. ער ווייסט, אַז זיין בּאַרוף איז אַליין זיך אוּסצוּבּאַנין אַ וועג, אַליין זיך איבּערצומעסטן זיין האַנדלונג.

צווישן דעם קינד און דער פּערזענלעכקייט ווירקט אויך אין לעבּן דער יוגנטלעכער. בּיי אים איז שוין די נטי׳ נאָכצואַמין דעם גרויסן, צו פאַרענלעכן זיך צום עלטערן, אין פלוג אַבּיסל שוואַכער. דער קריטישער חוש, וואָס הייבּט זיך בּיי אים אָן אַנטוויקלין, ציט אַראָפּ דאָס חשיבות פון יענימס פּערזענלעכקייט. נאָכטון איז קינדיש, און פון דער קינדישער הויט וויל ער וואָס גיכער אַרויס. זעלבּסטשטענדיקייט הייבּט אים אָן צו אימפּאָנירן. ער רייסט זיך צו שטעלן אייגינע טריט, אַרויסצובּרענגין זיין אינדיווידואַליטעט. סימָנים פון רייף ווערן בּאַווייזן זיך.

אבּער נאר סימָנים. פּאַקטיש לעבּט דער יוגנטלעכער ראשו ורובו אין דער וועלט פונים קינד. די אויסערלעכע פאָרים בּאַהערשט אים נאך אינגאַנצן. קאָלירן, קלאַנגין און גישטאַלטן זענין נאך בּכּוחַ צו בּאַצווינגין זיין גאַנץ וועזן. ווי דאָס קינד, קאָן נאך דער יוגנטלעכער בּלינד נאָכגיין יעדן אויסערלעכן שימער שימער און גלאַנץ. פאַר אים זענין נאך גינוג קאַמפּעטענט די פאַקטאָרן פון אויגן און האַרץ.

פון רייפקייט, גיזעצטקייט, איבּערגילייגטקייט קאָן נאך קיין רייד נישט זיין. מ־מיינט, אַז מ־איז שוין זעלבּסטשטענדיק, בְּשעת מ־לעבּט נאך אינגאַנצן אונטער פרעמדע הַשפָּעות. דער ווילן צו פרייהייט איז טאַקי שטאַרק. פונים שיעבּוד ווערט ער אבּער נאך נישט לויז. צו דער האַנדלונג, צום מַמָשותדיקן לעבּן דערגייט עס נישט. נישט וויסנדיק פאַר זיך אַליין, שטייט מען לְגַמרי אונטערן נישט קאנטראָלירטן איינפלוס. די פּערזענלעכקייט איז בּיי דער יוגנט ערשט אין דער פּאַטענץ. אין אויסדרוק אין מַעשים קומט זי נאך אבּער נישט. זעלבּסטשטענדיקייט, איבּערצייגונג איז אין דער יוגנט־תקופה, נאר אילוזאריש.

לְהֵיפך צום קינד און צו דעם פּערזענלעכקייטס מענטש איז דער יוגנטלעכער נישט זעלבּסטבּאַוואוסט פון זיין מהות, פון זיין צווייאיקייט. ער האַלט נאר אין איין וועלן זיך אדער אַנדערע, איבּערצייגן. ער רעט זיך איין, אַז ער טוט נישט קיין שום זאַך אָן פּערזענלעכער איבּערלייגונג, אָן דער הַסכָמה פון זיין אייגינים שֵׂכל. ער בּויט גאַנצע וועלטן בּלויז אויף רייד. אַ משונהדיקע הֲנָאָה האט ער פון וויכּוחים. ער לעבּט אין דער דיסקוסיע, ווי אַ פיש אין וואַסער. איז ער מיט עמיצן מַסכּים, טוט ער וועמין נאָך, גלייבּט ער בּאֶמונה שלמה, אַז נאר די גיזונטע לאָגיק האט אים דערצו בּאַוואויגן.

אין דעם דאזיקן טָעות ליגט די גאַנצע גיפאַר פאַר דער יוגנט. זי פילט נישט און פאַרשטייט נישט, אַז די לאָגיק אירע, דער גיזונטער פאַרשטאַנד, די איבּערצייגונג איז בּיי איר נאר אַ רעזולטאַט פון גאַר שטאַרקע איינפלוסן. זייענדיק זיכער אין דער קאָנטראָל פונים אייגינים שֵׂכל, היט מען זיך נישט פאַר קיין שום זאַך און מענטש, וואָס ווירקט מיטן כּוחַ פון איינפלוס. דאָ הייבּט זיך אָן די פאַרפירערישקייט פאַר דער יוגנט.

דערמיט וועט אונדז אויך פאַרשטענדליך ווערן די בּאַציאונג פון דער ארטאדאקסישער יוגנט צום נישט־גלייבּיקן ייד. מיט גרויס אינטערעס האבּ איך נאָך גיפאָלגט די תשובות פון די בּ״י־לייענערנס אויף דער פראַגע: „צי קאָן אַ רעליגיעזער מענטש קומין אין קאָנטאַקט מיט מענטשן, וואָס אַנערקענין נישט די יסודות פון דער יידישער אֶמונה" פיל ענטפערס זענין דערויף גיגעבּן גיוואָרן. אבּער סיי די ניין־זאָגערנס און סיי די יאָ־זאָגערנס האבּן זיך גישטעלט אויף איין און דעמזעלבּיקן שטאַנדפּונקט. מ־האט עס דער עיקר אָפּהענגיק גימאַכט פון דער מאָס וויסן, פון דער מעגלעכקייט צו פירן דעם וויכּוחַ. אויב מ־איז נאר בּאַוואָפנט מיט גינוג שלאָגנדיקע אַרגומענטן, אויב מ־איז נאר זיכער מיטן ווערטער־נִצָחון, מעג מען שוין האָבּן בּאַציאונגין מיטן גרעסטן אַפּיקורס אַפילו. אָבּער איינפלוס — דרינגט זיך אַרויס פון די תשובות — קאָן נאר האָבּן אַ פּעולה אויף קינדער. יוגנט — האַלטן זיי — איז פריי פון איינפלוסן. יוגנט קאָנטראָלירט אַלץ מיטן אייגינים שֵׂכל; יוגנט טוט יעדע זאַך זעלבּסטשטענדיק.

אויף דער דאזיקער זעלבּסטנאַרעריי איז בּאֶמת צו שטוינין. לייענענדיק נאר עטלעכע בּעלעטריסטישע ווערק, קאָן מען דאך גלייך איינזעען, אַז בּאַציאונגין, דעות און פּעולות וועבּן זיך אויס נאר אויפן יסוד פון פּערזענלעכע איינפלוסן. ווער שמועסט אין דער פּסיכאָלאָגיע, אין דער פּעדאַגאָגיק איז דאך עס אַנ־אייזערנער אֶמת. נאך מער. לויט דער וויסנשאַפט ווירקט דער כּוחַ הַהַשפּעה אַפילו אין די רייפערע יאָרן. גאַנץ גיזעצטע מענטשן, פולשטענדיק אויסגיבּילדיטע פּערזענלעכקייטן זענין כּמעט נישט במציאות. פון גאָר שטאַרקע הַשפּעות קאָן זיך כּמעט קיינער נישט אויסהיטן. עפּיס פון דער קינדישער ווייכקייט אַרונטערצופאַלן אונטער פרעמדע איינפלוסן מוז בּיי יעדן מענטש בּלייבּן.

וואָסער בּחור און וואָסער מיידל ווייסט עס גישט, ווי שטאַרק ס־איז דער כּוחַ פון אַ קאָמפּלימענט! וואָסער

י. ל. גערשט

דער העלענער פון ווייִמאַר

אין אייראָפּע פייערט מען יעצט דעם הונדערטסטן יאָרצייט פון ווייִמאַרער דיכטער-דענקער י. וו. געטע. די גאַנצע נישט-יידישע וועלט פון רעכטס ביז לינקס איז פאַרכאַפּט פון די יובלדיקע לויב גיזאַנגען לכבוד דעם אָנדענקן פונים דאַזיקן גענִיאַלן טיפּישן פאַרשטייער פון דער ניי-צייטיקער אייראָפּעאיש-העלענישער ליטעראַטור. דאָס זאָגט קלאָר עדות אין וועלכער בשותפותדיקער קאַריטע ס'פליסט דער אַלגימיינער אייראָפּעאישער גייסט-שטראָם, אָן אונטערשיד צי דאָס מיט אַ קאָנסערוואַטיווער באַפאַרבונג, אָדער, אין איר געגנזאַץ, באַדעקט מיט אַ רעוואָלוציאָנער-רויטן שוים, וואָס זאָל עס אין פּלוג ברענגין אַן איבערראַשונג פון אַלע אַלטע קולטור-ווערטן. און נישט קיין וואונדער: דער חילוק וואָס טיילט אָפּ די הייִדניש קאָנסערוואַטיווע קולטור-וועלט פון דער נייער רעוואָלוציאָנערער וועלט-השקפה איז באמת ווייט נישט נוגע די שרשים פון וועלכע זיי שטאַמען אָפּ און ציִען זייער יניקה. ס'איז פאַראַן דאָ בלויז אַן-אונטערשיד אין די אויסצווייגונגען און דער גישטאַלטונג פון דער אויסערלעכער קאַרע; דאַגעגן דער העלעניש-הייִדישער שטאַם זייערער איז טאַקי אין זיין אייגנטליכן מהות איין און דערזעלבער.

די א. ג. רענעסאַנס-תקופה פון דער ניי-צייטיקער אייראָפּע, האָט אונטערן דראַנג זיך צו באַפרייען פון די פאַרשידינע פעלערן און פאַרקריפּלטקייטן פון דער מיטלאַלטערלעכער לעבנס-אַרט גינומען שטורמען די גייסט-וועלט פון דער דאַזיקער און דערביי דירעקט און אונדירעקט מיט גיברענגט מיט זיך די באַנייאונג און אויפפרישונג פון גרויסע סכומען אַלטער העלענישער הייִדישקייט.

די קלאַסיש-העלענישע הייִדישקייט, וואָס האָט גיזוכט אויף די פאַרשידנסטע אופנים איינצוגראָבן דעם מענטש-גייסט אין דער מיט די חושים גיפילטער ערד און צוצושמידן זיין בליק צו אירע זינלעך-פאַרפירערישע זומפּ-פייערלעך, האָט ממילא ביי איר „רענעסאַנס" אין דער נייער צייט אָנגיהויבן אַרויפצולייגן איר דאַזיקן חותם, אין דער אָדער יענער פאָרם, אויף דער באַנייטער פילאָזאָפיע און קונסט.

אַלס פּועל-יוצא דערפון אַנטשטייט אין דער פילאָזאָפיע דער עָקרדיקער ראַציאָנאַליזם, וואָס וויל לייקנין אין אַלעם דעם וואָס דער באַגרעניצטער מענטשלעכער שכל קען זיך מאַנכעס מאָל טועה זיין אינים אמת פון זיין עקזיסטענץ און ער גייט באַלד איבער צו האַלבע און גאַנצע מאַטעריאַליסטיש-הייִדישע שיטות און צווישן זיי אויך דער שפּינאָזישער פּאַנטעאיזם, וואָס אידענטיפיצירט כביכול דעם בורא-עולם מיט דער באַשאַפינער חושים-דיקער וועלט. די זינלעך באַגריפינע וועלט ווערט עס אויף אַ נייס לויטן העלעניש-הייִדישן שטייגער, פאַרוואַנדלט אין אַ געטץ, וועמען מ'דאַרף גיטריי דינין און ווערן דורך אים גענצליך באַהערשט. אַזעלכע השקפות זענין ממילא משפּיע אויך אויף דער קונסט, וואָס פאַלט טאַקי וואָס אַמאָל מער אַרונטער אונטער דער קנעכטשאַפט פון דערדאַזיקער פאַרגעטערטער חושים-דיקער וועלט און דינט זי מיט אַ לייִדנשאַפטלעכער הכנעה.

דער דאַזיקער רעסטאַווריטער העלעניש-הייִדישער קולט האָט גיפונין איינעם פון זיינע גיטרייעסטע דינער אין דער פּערזאָן פון גענִיאַלן י. וו. געטע. זייענדיק אָנגישטעקט אין דעם א. ג. „שטורים און דראַנג" פּעריאָד מיט די פאַרשידינע מאַטעריאַליסטיש-הייִדישע שיטות און צווישן זיי אויך דער פּאַנטעאיזם פון וועלכן ער איז מיט דער צייט גיוואָרן זיין הויפּט אָנהענגער איז ער ממילא גיקומען צו זייערע לאָגישע מסקנות, וואָס איז מחייב צו בוקן זיך פאַר דער דורך זיי פאַרגעטערטער חושים-דיקער וועלט און איר מקריב זיין פיינסטע גייסט און נשמה-גיוועבן. מיט דעם גאַנצן כוח פון זיין אונגיווייִנטלעכער באַגאַבּקייט און הייס-גימיט טוט ער אַנידערקניִען אינים טעמפּל פון זיינע פאַרשידינע חבורים פאַר דעם העלעניש-פאַרגעטערטן חושים רייץ און אינסטינקטן-גינוס. דעריבער איז טאַקי די אַלטע מיטאָלאָגישע געטער-וועלט, מיט וועלכער ער באַנוצט זיך אַזוי שטאַרק, דער פּאַסיקסטער אויסדרוק פון זיין גידאַנקן-און גיפילן-באַנעם. ער איבּט אין דעם זין אויך אויס אַ גיוואַלטיקן איינפלוס אויף דער גאַנצער שפּעטערדיקער ליטעראַטור, גילטנדיק תמיד אַלס וועג ווייזער פאַר די גרעסטע נישט-יידישע שרייבער, וואָס באַמיען זיך עס אַזוי אָפט צו גיין אין די דרכים פונים באַגאַבּטן ווייִמאַרער העלענער, און רויכערן הייִדיש ווייִרויך דעם „אַלץ אויפרייצנדן אינסטינקט". די העלעניש-הייִדישע השפּעה פון געטן האָט זיך אָבער ווייט נישט באַשרענקט בלויז אין די אַבּסטראַקטע ליטעראַטור-ראַמען, נייערט זי האָט אויך באַקומען איר קאָנקרעטע פאַרקערפּערונג אינים פּאַקטישן לעבן. אַט למשל האָט זיין „ווערטער" בשעתו אַזוי שטאַרק צוטומלט דאָס גימיט פונים יינגין דור, אַזוי אַז ער האָט גיוועקט ביי אַסך פון אים דעם פּסיכאָז נאָכצוטון בפועל „ווערטערס" ביישפּיל, אומצוברענגין זייערע יינגע לעבנס אויפן מזבח פון עראָס-אַפּגאָט.

מאַנכע פּרוואָוון וואָס אַן אמת אויך אָנווייזן אויף די פאַרשידינע תנ"ך עלימענטן און יידיש הומאַניסטאַרע השקפות, וואָס זענין צוזוואָרפן דאָ און דאָרט אינים ליטעראַרישן לאַבירינט פון י. וו. געטע אונטער דער דירעקטער און אומדירעקטער השפעה פון יהדות. אָבער כאַראַקטעריסטיש איז דאָ דאָך נישט דער איינצעלנער באַשטאַנדטייל פונים ווערק נאָר זיין הויפּט-מאָטיוו און אַלגימיינער העלעניש-איבערוויגנדער גייסט, וואָס איז דאָ צומייסט אין גאַנצן מנצח זיין יידישן געגנער. דער יידישער עלימענט טרעט דאָ נישט אַרויס ברייט און פריי מיט אַזאַ גינוגנדן כוח, כדי ער זאָל קענין אָוועקלייגן זיין שטאַרקן געגנער; נייערט ער איז דאָ נאָר אַריינגידרוקט צווישן די רעדער פון אַ אינם-פיינדלעכן גידאַנקן-מעכאַניזם, באַווייזנדיק אַזוי נאָך העכסטנס אַרויסצורופן מאָמענטאַלע אָפּלענקונגען אין זייער נאַרמאַלן גאַנג, אָבער סוף-כל-סוף ווערט ער באַזיגט און צוריבן דורך זייער ראַשיקן אימפּעט.

דאָס דאַזיקע איז באַזונדערס קענטיק למשל אין אַ „פאַוסט", ווי געטע האָט דאָ גיוואָלט שאַפן אַ ווערק אונטער דער השפעה פון ביבלישן „איוב". און דאָ גראָד דערשיינט נישט ווייניק בולט דער פאַקט אויף ווי ווייט דער יידישער עלימענט ווערט ביי אים איבערגיקאָכט און איבערגישטאַלטעט אין זיין העלענישן שמעלץ-טאָפּ. איוב ווערט גיפּרוואָוט מיט די שווערסטע ליידן און יסורים אינים לעבן פון אַ שטערבלעכן מענטש און ער הויבט אָן פאַרביטערט זיך צו וואונדערן איבער ג-טס פירונג אויף דער וועלט. ער ליידט אַליין אומגיהויער פון די דאַזיקע גידאַנקן און ער וויל ערלעך גיפונין באַשייד אויף זיינע ספקות. ענדלעך דערווייזט זיך צו אים ג-ט אין „שטורים" און לאָזט אים זען און פילן די קליינלעכקייט און באַגרעניצטקייט פון אַ נברא צו פאַרשטיין די וועגן און די באַהאַלטינע כיוונות פון זיין באַשעפער.

אין דער דאַזיקער וויזיע צוגייט דאָס יאוש-אייז וואָס באַדעקט איובס פאַרווייטיקט האַרץ און מוח. ער בויגט זיך תיכף עניוותדיק פאַר דער ג-טלעכער גירעכטיקייט און האָט הרטה אויף זיין מתרעם זיין אַנטקעגן איר. — געטעס „פאַוסט" איז דאַגעגן אַדורכגיפּרעסן פון ווערמדיקן הייִדישן סקעפּטיציזם און פאַרצערט פון די קיינמאָל נישט דערזעטיגטע זינלעכע תאוות. אַנשטאַט צו גיפינין אַן אויסוועג פונים דאַזיקן גיפערלעכן מצב מאַכט ער גאָר שותפות מיט מעפיסטאָ און פאַרקויפנדיק אים זיין נשמה פאַלט ער ממילא האָפנונגסלאָז אינים תהום פון דער פאַר אים אויסגישפּרייטער טייוועלשער נעץ, אָן שום ערנצטן ווילן זיך פון אים מיט גיוואַלט צו באַפרייען.

די איינצעלנע הומאַניסטאַרע השקפות וואָס געטע וויל פאַרזייען אויף אַ קינסטלעכן אופן אויף אַזאַ דורכגיפוילטן באָדן, קענין ממילא ווי יעדע קינסטלעכע פלאַנץ נישט באַזיצן אין זיך קיין לעבנס-זאַפט און מוזן סוף-כל-סוף אָפּוועלקן. אין דער אמתן טאַקי איז געטעס דאַזיקער צושטייער כמעט נישט קענטיק גיווען אויף אַ בולטן אופן אפילו אויף אים אַליין. ער האָט דעריבער אויך גיקענט למשל אַזוי באַגייסטערט זיין פון אַ באָנאַפּאַרט, וואָס האָט זיך גיהאַט באַרימט ווי באַקאַנט, אַז לאָזן אויסהרגינין צענדליקער טויזנטער מענטשן איז ביי אים די קלענצטע קליינקייט.

י. וו. געטע איז דער טיפסטער סימבאָל פון דער ניי-צייטיקער אייראָפּעאישער קולטור. די דאַזיקע קולטור, וואָס הגם זי באַזיצט שוין חשובע באַשטאַנדטיילן פון יהדות איז זי אָבער נאָך דערווייל טיף פאַרקאַוועט אין די דריקנדע קייטן פון דעם באַנייטן העלעניש-הייִדישן וועלט-באַנעם און ראַנגלט זיך מיט אים אין כסדרדיקע בלאָנדזינישן און סתירה. און ביז אירע דאַזיקע קייטן וועלן נישט גענצליך צושמאָלצן ווערן אונטערן ברענענדן בליק פון יהדות טוט זי דערווייל אַלעמאָל פאַרקויפן איר נשמה דעם העלעניש-הייִדישן מעפיסטאָ...

יונגער מענטש ווערט נישט פלאַמ-ר'יט און טוישט נישט מאָמענטאַל די באַציאונג צום צווייטן, הערנדיק בלויז אַן-אַנגיגרינצטער מיינונג איבער זיך! וואָסער יוגנטלעכער קאָן עס מיט דער גאַנצער פעסטקייט און אמת אויסרופן: אויף מיר האָט דער כוח פונים קאָמפּלימענט קיין שליטה נישט!

פאַרשטייט זיך, אַז נאָר, ווען עס ווערט גימאַכט קלוג און זאַכלעך.

פאַרוואָס-זשע זאָל עס די יוגנט זיך אַזוי פאַלטש אָפּשאַצן? פאַרוואָס-זשע זאָל זי עס נישט וויסן, אַז די כאַראַקטערן זענין גיבויגן גיוואָרן פון השפּעות? פאַר וואָס-זשע זאָל זי עס נישט קענין דעם כוח פון איינפלוס אויף מענטשן בכלל און אויף דער יוגנט בפרט?

מילא, אויף דער וועלטלעכער יוגנט איז מיר קיין וואונדער נישט. דער הייִנטיקער יוגנטלעכער לייִענט, לערנט און זעט אַלץ. מיטן פּראַקטישן לעבן האָבן אַלע זייִנע ידיעות און נסיונות גאָר נישט צו טון, דאָס גיהער אויך צום טאָן פון דער וועלטלעכער ליטעראַטור פון דער הייִנטיקער וויסנשאַפט. דער שרייבער, דער אַקטיאָר, דער פּראָפעסאָר טוט זיך זייִן אַרבּיט און איז דערביי קיינעם צו גאָר נישט מחייב, זייִן שטערבלעכער „איך" איז צו שוואַך צו באַפעלן, מיטן לעבן גוט אָדער שלעכט שטעלט מען — לויט זיי — קיין סך נישט איין. קיין גרויס אחריות אין די מעשים האָט מען נישט. פאַרוואָס-זשע זאָל די שטאָלצע און מוטיקע יוגנט אָנערקענין איר באַגרעניצטקייט? שווער איז אונדז נאָר צו פאַרשטיין, ווי אַזוי רעליגיעזע יידישע יוגנט קאָן זיך מיט אַזאַ קוק בויען איר לעבן. אויב די דאַזיקע רעליגיעזע יוגנט וואָלט נאָר דעם ערשטן בליק גיטון אין די אמתע יידישע ספרים. אויב זי וואָלט אויף אַ רגע זיך איינגיקוקט אין דעם יידישן לעבנס שטייגער, וואָלט זי זיכער גיהאַט אַ גאַנץ אַנדערע השגה וועגן איר מהות און פליכטן. יוגנטלעכקייט וואָלט פאַר איר אויפגיהערט צו זיין אַ פּרוכטלאָזע פּראַזע, נאָר אַן-אמתע ברכה פאַר זיך און פאַר אַנדערע.

אַדרבה, לאָמיר אַ פרעג טון וועגן איינפלוס און איבערצייגונג ביי דער תורה, ביי די חז"ל ביי די חכמי המוסר און ביי די גאוני החסידות! וועגן דעם אין קומנדיקן אַרטיקל.

שרה שענירער

פסח

און ווידער גרייטן מיר זיך אויפצונעמין דעם ליבן גאַסט אונדזערן, דעם יום-טוב פסח. אַלע גרייטן מיר זיך גלייך, אָן אונטערשיד צי אָרים אָדער רייך.

און מערקווירדיק! ווען מע וויל ביי נישט-יידן, וואָסערע ס'איז וויכטיקע גישעענישן פאַראייביקן מאַכט מין דענקמעלער פון שטיין און אייזן. דערמיט וויל מין שטענדיק גידענקן די דאַזיקע גישעענישן. אָבער מע דערגרייכט אַ פאַרקערטן רעזולטאַט, ווייל די באַטרעפנדע גישעעניש גייט אַרויס פון לעבידיקן זכרון און ווערט פאַרוואַנדלט אין טויטן מאַרמאָר. ווי אַנדערש איז עס אָבער ביי אונדזער גידענקין אין די היסטאָרישע גישעענישן, וואָס אונדזערע עלטערן האָבן אַמאָל איבערגילעבט. מיר שטעלן נישט קיין טויטע שטיינערנע דענקמעלער, כדי נישט צו פאַרגעסן די גרויסע פּאַסירונגען פון אונדזער פאָלק. מיר באַנוצן זיך דערצו מיט פּשוטע אָבער מיט לעבידיקע מיטלין. דאָס שטיקל אָרימע ברויט און ביסל ביטערע קרייטעכצער, וואָס מיר טראָגן צו צו אונדזער מויל מיט אונדזערע אייגינע הענט, יעדעס יאָר, מאַכט אונדז אויפן לעבידיקן אופן גידענקן אין דעם גרויסן יום-טוב פסח און אַלץ, וואָס איז מיט אים פאַרבינדן.

און מיר גידענקן טאַקי קלאָר ווי מיר זענין אַמאָל גיווען אַ מענטשן-מאַסע, וואָס האָט גישמאַכטעט אין שקלאַפן-קייטן אין אַ פרעמד לאַנד, כאָטש ס'זענין שוין טויזנטער יאָרן אַדורך זייט דאָס איז גישען און מיר ווייסן אויך, אַז דאָס דאַזיקע האָט דער אויבערשטער נאָך מיט אַ סך יאָרן פריער גילאָזט מאַכן וויסן אונדזער עלטער-זיידן אַברהם. און אַזוי איז טאַקי שפּעטער גישען.

און פונקט ווי ביי דעם בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, ווען דער אויבערשטער האָט מודיע גיווען אַברהמין וועגן גלות פון זיינע קינדער שטייט: „קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת"... אַזוי ווען זיי זענין שפּעטער אויסגילייזט גיוואָרן שטייט אויך: וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבוֹת שֶׂה לַבָּיִת" — און זאָל זיך נעמין יעדער מאַן אַ שעפּסל (צום מקריב זיין דעם קרבן פסח) פאַר אַן עלטערן-הויז, אַ שעפּסל פאַר אַ הויז.

„איש" — יעדער מאַן איז מחויב זיך צו באַטייליקן אין דער מצווה פון קרבן פסח. זאָל אפילו דאָס פאָלק ישראל זיין אַזוי צאָלרייך ווי דאָס זאַמד ביים ברעג ים — מוז פונדעסטוועגן יעדער איינצעלנער מיטגליד פון דאַזיקן פאָלק מיטברענגען זיין אייגינים קרבן פסח, וואָס בלייבט אָבער אויך אין דער זעלבער צייט אַ „קרבן צבור". דער פּרט פאַראייניקט זיך דאָ אַלזאָ מיטן כלל גימיינזאַם אויסצופירן די מצווה פון ג-ט ב"ה.

שה-דאָס קרבן האָט אויך גידאַרפט זיין פון אַ שעפּסל דאָס איז דערפאַר, ווייל פונקט ווי אַ שעפּסל פאָלגט זיין פּאַסטעך שטיל און גידולדיק. אַזוי דאַרף אויך דאָס פאָלק ישראל איבערגעבן זיך צו פאָלגן די גיבאָטן פון זיין ג-ט.

שֶׂה לְבֵית אָבוֹת, שֶׂה לַבָּיִת — אַ שעפּסל ברענגין פאַרן עלטערן-הויז און דערנאָך אַ שעפּסל פאַרן אייגינים הויז. דאָס הייסט צונערשט דאַרף מין דערפילן די פליכטן פאַר די עלטערן, פון וועלכע מע איז דערצויגן גיוואָרן. זיי, די עלטערן דאַרף מין גיטריי אָפּדינין און לערנין זיך פון זיי צו גיין אין גוטן וועג, און דערנאָך ערשט קען מין נעמין אַליין בויען אַ הויז, און אויך עס בויען לויטן מוסטער פון די עלטערן. די דאַזיקע פאַמיליע-צוגיבונדנקייט און ריינקייט איז טאַקי גיווען שטענדיק אַ כאַראַקטעריסטישער צייכן פונים יידישן הויז אין אַלטע צייטן.

וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ" — און אויב דאָס הויז וועט זיין צו קליין צו פאַרנוצן דאָס גאַנצע שעפּסל, טאָ זאָל מין זיך צונעמין פאַר אַ שותף דעם שכן. יאָ. דאָס לאָזט אונדז קלאָר הערן, אַז ווען מיר האָבן צופיל וויפל מיר דאַרפן צום עסן, דאַרפן מיר זיך גלייך טיילן מיטן שכן. נישט אָוועקלייגן אויף אַן אַנדערט מאָל און לאָזן דערווייל דעם צווייטן הונגערן. און פונקט אַזוי ווי ביים מָן האָט מין נישט גיטאָרט איבערלאָזן אויף מאָרגן, נאָר מע האָט גידאַרפט האָבן בטחון אויף השי"ת, אַז ער וועט מאָרגן ווידער געבן, אַזוי אויך טאָר פון קרבן פסח נישט איבערבלייבן אויף מאָרגן; נייערט, זיך שטענדיק טיילן מיט דעם איבריקן וואָס מע האָט, מיטן שכן.

און אַזוי לאָזט אונדז די תּוֹרה הערן ווייטער: „אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ". יעדער זאָל נאָר עסן וויפל ער דאַרף און די רעשט אָוועקגעבן דעם אַנדערן, וואָס איז אויך אַ גלייכבאַרעכטיקטער מיטגליד פון דער גיזעלשאַפט צו מיטגיניסן פון ג-טס מתנה.

נאָך מער: כדי צו טיילן זיך מיטן צווייטן, וואָס האָט נישט, איז נישט גינוג צו וואַרטן ביז יענער וועט קומען און פאַרלאַנגען, נייערט מע איז מחויב אים אויפצוזוכן און געבן זיין חֵלֶק, כדי צו קענין זיך שטעלן דערנאָך פאַר ג-ט ב"ה און זאָגן „בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת" — כ'האָב אויסגירוימט דאָס הייליקע פון הויז דערמיט, וואָס כ'האָב גיגעבן דעם לֵוִי, דעם יתום און אַלמנה זייער חלק, וואָס עס איז גיווען פאַר מיר אָסור צו באַנוצן אַלס הייליקטום.

לאָמיר אַלזאָ יידישע טעכטער זיך אַריינטראַכטן אין די דאַזיקע יידישע מדות און זיך באַמיען צו אָרדינין אונדזער לעבן אין זייער גייסט, כדי דערמיט ווערט צו זיין דעם אויבערשטנס גאולה שלימה.

1000 נייע אַבאָנענטן מוז האָבן דאָס בית-יעקב-זשורנאַל!

ביסטו גיטריי די בית-יעקב זאַך און ווילסטו זען און ווייטער דערשיינין דעם ב"י-זשורנאַל טאָרסטו דיך נישט אָנזאָגן פון ווערבירן נייע אַבאָנענטן!

רעד מיט דיינע פריינט און באַקאַנטע און ווייז זיי די בית-יעקב בלעטער, פאָדער זיי אויף צו טון זייער חוב פאַרן איינציקן אמת-יידישן גרויסן משפחה-זשורנאַל!

פגישת חברות פון בנות-אגודת-ישראל אין קינצק — י"ט-כ' אָדר ב' תרצ"ב

חד גדיא

יידיש פון **שלמה בירנבוים**

אַ ציגאַלע, אַ ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט דאָס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע.

איז אָנגיקומין אַ קעצאַלע
און האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע.

איז אָנגיקומין אַ הינטאלע.
און האט צוביסן דאָס קעצאַלע.
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע.

איז אָנגיקומין אַ שטעקאַל,
און האט דערהרגיט דאָס הינטאלע,
וואָס האט צוביסן דאָס קעצאַלע,
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע...

איז אָנגיקומין אַ פייערל,
און האט פאַרברענט דאָס שטעקאַלע,
וואָס האט דערהרגיט דאָס הינטאַלע,
וואָס האט צוביסן דאָס קעצאַלע,
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים ג קאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע...

איז אָנגיקומין אַ וואַסערל,
און האט פאַרלאשן דאָס פייערל,
וואָס האט פאַרברענט דאָס שטעקאַלע,
וואָס האט דערהרגיט דאָס הינטאַלע,
וואָס האט צוביסן דאָס קעצאַלע,
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע...

איז אָנגיקומין אַן־עקסאַלע,
און האט גיטרונקען דאָס וואַסערל,
וואָס האט פאַרלאשן דאָס פייערל,
וואָס האט פאַברענט דאָס שטעקאַלע
וואָס האט דערהרגיט דאָס הינטאַלע,
וואָס האט צוביסן דאָס קעצאַלע,
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע...

איז אָנגיקומין אַ שוחטל,
און האט גישחטן דאָס עקסאַלע,
וואָס האט גיטרונקען דאָס וואַסערל,
וואָס האט פאַרלאשן דאָס פייערל,
וואָס האט פאַרברענט דאָס שטעקאַלע,
וואָס האט דערהרגיט דאָס הינטאַלע,
וואָס האט צוביסן דאָס קעצאַלע,
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע...

קומט אָן דער מלאך־המות צו גיין,
און ער טוט שחטן דאָס שוחטל,
וואָס האט גישחטן דאָס עקסאַלע,
וואָס האט גיטרונקען דאָס וואַסערל,
וואָס האט פאַרלאשן דאָס פייערל,
וואָס האט פאַרברענט דאָס שטעקאַלע,
וואָס האט דערהרגיט דאָס הינטאַלע,
וואָס האט צוביסן דאָס קעצאַלע,
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע...

קומט שם־יתברך אַליין צו גיין,
און שחט דעם מלאך־המות אָפּ,
וואָס האט גישחטן דאָס שוחטל,
וואָס האט גישחטן דאָס עקסאַלע,
וואָס האט גיטרונקען דאָס וואַסערל,
וואָס האט פאַרלאשן דאָס פייערל,
וואָס האט פאַרברענט דאָס שטעקאַלע.
וואָס האט דערהרגיט דאָס הינטאַלע,
וואָס האט צוביסן דאָס קעצאַלע,
וואָס האט פאַרצוקט דאָס ציגאַלע —
מיין טאַטישי האט דאָס גיקויפט,
צוויי גילדן האט עס אים גיקאסט,
דאָס ציגאַלע, דאָס ציגאַלע...

אליעזר שידלער

חצות

נעפּלין וועבן זילבער־חופּות
אין דער שעה פון חצות.
וואַנדער־פייגל דרימלין מידע
אויף אַ חרוב שלאָס...

סטאַדיס ליגן אויף אַ לאַנקע
אומיטיקע שטילע — — —
אַ מקובל גייט צום טייַך
זיך טובלין פאַר דער תפילה.

בנימין מינץ

פסח ביי די אנוסים אַמאָל און היינט

ביי מיין זיידן אין קאַבינעט, צווישן די ספרים־שענק האט גיהאנגען אַ בילד פון באַרימטן מאָלער מיימון, וואָס האט פון מיין פריסטער יוגנט אָן זיך איינגיפרעגט אין מיין קינדיש פילבאַר האַרץ און אַ סך גיגעבן צו טראַכטן מיין יינגין מוח. דאָס בילד האט פארגישטעלט דעם סדר, אָפגיריכט דורך די אנוסים אין אַ גיהיימין קעלער — באַפאַלן דורך די אַגענטן פון דער „הייליקער" אינקוויזיציע.

פסח, דער יום־טוב פון דער יידישער גאולה, איז ביי די געיאָגטע גיהעצטע אנוסים, וואָס האבן מיט־אַלע זייערע חושים גישטרעבט צו גשמיותדיקער און רוחניותדיקער באַפרייאונג, גיווען זער פאַר־הייליקט. ער איז ביי זיי גיבליבן, ווי אַ טייער הייליק אָנדענקן פון די צייטן, ווען פריי האבן זיי נאך גיקענט אָפּהיטן די מצוות. אבער יענע צייטן זענין שוין לאַנג אַוועק. פאַר יעדן מינדסטן חשד איז מין גיוואָרן אַריינגיוואָרפן אין די מאוימדיקע תפיסות פון דער אינקוויזיציע, גיפייניקט מיט די שרעקלעכסטע ענויים און גישלעפּט לעבידיקערהייט אויפן שייטערהויפן.

האבן זיך טאַקי די אנוסים גימוזט גאָר שטאַרק היטן. און גאָר וואונדערלעכע זאַכן דערציילט מין זיך אָן וועגן די רייכע גראַנדן, גיהיימע יידן, ווי אַזוי זיי האבן מיט קונצן, ס'זאָל נישט דער־וועקן קיין שום חשד, איינגיקויפט די נויטיקע מאכלים צום סדר און דערנאָך עס באַ'ארגט אין זייערע פּאַלאַצן.

און דאָס בילד פון מיימון שטעלט פאַר, ווי אין די גיהיימע גירוימע קעלערן פון די מאַראַנישע פּאַלאַצן. איינגיאָרדנט מיט אַלע באַקוועמלעכקייטן. זיצן די אנוסים ביים סדר. פון אויבן אָן אַן־אַלטער מאַראַן, מיט אַ גרויסער 'שניי־ווייסער באָרד — און אַרום די גאַנצע משפּחה. אויפן טיש פינקלט עס פון די כלים און ליבע סדר־מאכלים און אַ האַרציקע גימיטליכקייט הערשט אין די הערצער. אבער אט קומט אַ גיהיימער סיגנאַל פון דער דינער־שאַפט אין דער הויך: מע באַפאַלט דעם פּאַלאַץ. פאַרזיכט! אַנטלויפט!

צוויי ייגעלייט האבן זיך שוין אָנגיטון זייערע פעלערינעס. אבער צום אַנטלויפן איז שוין שפּעט. ברייט פראַלט זיך אויף די טיר און עס באַווייזן זיך די שרעקליכע טייוואָלאָנים: די פאַמיליארן פון דער סאַנטאַ־אפיציא. אין לאַנגע כאַלאַטן, מיט קאַפּטורן אי־בער די קעפּ, ברענגען זיי מיט זיך אומגליק און טויט.

אינסטינקטיוו רייסט איינער פון די אנוסים אַרויס די שווערד פון דער שייד צום פאַרטיידיקן זיך, און אַ צווייטער כאַפּט אַ לייכטער פון טיש. דער אַלטער זיצט ווי צוגינאָגלט, איין פרוי חלשט און די אַנדערע דרוקן צו זיך צו זייערע קינדער, ווי זיי וואלטן זיי גיקענט באַשיצן מיט זייערע שוואַכע הילפסלאָזע הענט.

אבער דאָס אַלץ נוצט נישט. איך זע די שרעקלעכע גישטאַלטן פון די אינקוויזיציע־אַגענטן און ווייס: קיינער וועט נישט דאָ גישאַניוויט ווערן. אומבּרחמנותדיק וועט מין זיי שלעפּן צו די טאַרטורן־מאַשינין און נאָך שוידערלעכע פּיין און ענויים, פאַר־ברענין.

אַזוי טראַגיש על־פּי־רוב האבן זיך גיענדיקט די פסחים פון די הייליקע מאַרטירער.

הונדערטער יאָרן האט נאך די סאַנטאַ־אפיציא רעגירט איבער מאַראַנישע גופים און מאַראַנישע הערצער. וואָס אַמאָל מער האט מין זיך גידאַרפט היטן פאַר די אינקוויזיטאָרן, וואָס אַמאָל מער האט מין גימוזט פאַרבויגן אַגעץ שטיקלעך מצוות, כדי נישט אַריינצופאַלן אין די נעגל פון דער מערדערלעכער חיה; וואָס אַ דור — ווייטער פון מקור, שוואַכער אין צובונד צו יידישקייט, פאַרקריפלטער אין פאַרים. אבער פאַרט, ווי וואונדערלעך! מיט אַן־עקשנות האַלט מין זיך נאָך, נאָך יאָרהונדערטער פון אָפגי־ריסנקייט, פאַרפרעמדקייט אין ברעקלעך, איבערגילאָזטע פון פאַר־הייליקטע אבות, אין מנהגים צעדרייטע, וואָס קיין אָנונג האט מין נישט וועגן זייער באַטייט, נאר פילן פילט מין אינסטינקטיוו, אַז אין אט אַ די מנהגים ליגט באַהאַלטן דער זאַלץ, וואָס היט זיי אָפּ פון צעפאַלנקייט, דער סוד פון זייער קיום.

און אין די פאַרבאַרגינע בערג פון פּאָרטוגאַל היטן נאך ביזן היינטיקן טאָג די אנוסים די פאַרקריפּלטע פסח־מנהגים פון זיי־ערע עלטערן. ליידער בין איך ביי זיי פסח נישט גיווען, נאר גיהערט, וואָס זיי האבן מיר דערציילט וועגן דעם, און וואָס עס האט מיר דערציילט ה' שמואל שוואַרץ, זייער אָנטפּלעקער, און ה' חיים סאַרן, אַ חשובער יידישער כלל־טוער אין ליסאַבאָן. (פאַרגלייך אויך מיין מאמר וועגן די מנהגים פון די אנוסים אין „בית־יעקב"־זשורנאַל נום. 75).

פסח (Pascua) איז ביי די אנוסים דער הערלעכסטער יום־טוב. זיי רופן אים אויך אָן — הייליקער יום־טוב (Santo festa). נאָך דעם גרויסן תענית פון דער „סאַנטאַ רעינאַ עסטער" (הייליקע אסתר המלכה) נעמט מין זיך שוין גרייטן צום גרויסן יום־טוב. מע עסט נישט קיין חזיר, מע רייניקט די שטובן, מע גרייט זיך אָן נייע כלים און מע מאַכט ספּעציעלן וויין אָפּגיהיטן, פון ריינע טרויבן אין ריינע פעסער.

די ערשטע צוויי טעג, אין וועלכע מע ריכט ביי אונדז אָפּ די סדרים, זעט זיך ביי זיי כמעט גאַרנישט אָן, אַ חוץ וואָס זיי עסן נישט קיין ברויט און גייען נישט צו דער אַרבעט. אַ מנהג פון די אינקוויזיציע־צייטן, אין וועלכע זייערע עלטערן האבן מורא גי־האַט, אָפּצוריכטן דעם סדר צוליב די שפּיאָנין וואָס האבן גיהיטן זייער יעדן שפּאַן.

דעם צווייטן טאָג פסח פאַרנאַכט, פאַר דעם, הויבט זיך ביי זיי אָן די אמתע שמחה: מע באַקט מצות. ה' שוואַרץ האט מיר דערציילט וועגן דעם די משונהדיקסטע קוריאָזן: דער עלטסטער פון דער פאַמיליע פאַרבעט צו זיך אַלע קרובים צום באַקן. די פרויען און מענער טון זיך אָן יום־טובדיק, על־פּי־רוב ווייס, אַ שטייגער ווי מיר אין קיטלין. בשעת די פרויען הויבן אָן צו קנעטן ס'טייג פאַלן אַלע אויף די קני, דעקן זיך אַלע צוזאַמין אַריבער מיט אַ ווייס לייַלעך און זאָגן תפילות. ווייסע לייַלעכער זענין אויך אויסגישפּרייט אויף דער פּאַדלאָגע.

ס'פייער אויף וועלכן מע באַקט די מצות ווערט גיוויינלעך גיהייצט מיט אייל־בירטן־האָלץ (עצי־זית) און איז אויך פאַררעכנט ביי זיי פאַר זער הייליק. די טייגלעך פון די מצות, וועלכע זענין זער גראָב, טאָר מין שוין נאָכן אויסקנעטן זיי — נישט רירן מיט די הענט. זיי זענין שוין הייליק. טייל גאָר מהדרין, זאָגן גאָר אַז מין טאָר אויף די מצות נישט קוקן בשעת זיי באַקן זיך, און פאַרגינין זיך נאר אַ קוק צו טון אויף די מצות מיטן רעכטן אויג. פאַראַן אפילו אַזעלכע וואָס קוקן אינגאַנצן נישט אויף די טייגלעך בשעת זיי באַקן זיך און זענין אין דעם גאָר שטאַרק נזהר.

ווי ה' שוואַרץ האט מיר איבערגיגעבן, איז ביי די אנוסים זער וויכטיק, ווי משונהדיק דאָס זאָל אונדז נישט פאַרקומין — אַז די מצות זאָלן „פּלאַצן". די אנוסים, ווי גיזאָגט, באַקן נישט אַזעלכע דינע מצות ווי מיר, נאר דיקע קליינע טייגלעך, אַזעלכע מתים־קיכלעך. און פאַרשטייט זיך, אַז עס ווערט ביי זיי נישט גירע־דלט. איז ביי זיי גיבליבן עפּיס אַ משונהדיקע טראַדיציע, אַז וויבאַלד ס'טייגל גייט אויף אין פייער, ס'פּלאַצט אויף און ס'ווערט אַ בלאָז — דעמלט איז אַ סימן אַז מע האט אין הימל מוחל גיווען אויף אַלע חטאים.

זיי שטייען און קוקן זיך איין מיטן רעכטן אויג, אויף די גאַ־

פרומע, וואָס קוקן איינגאַנצן נישט, שטרענגען אָן דעם גאַנצן חוש השמועה, און גיבן אַכטונג, צי ס'גיט אַ קנאַק און דער בלאָז באַהיוס זיך. די שמחה דעמלט איז אָן לשער: מע האַלדזט זיך און מע קושט זיך און מע ווינטשט זיך כל טוב. אַ קליינינקייט עפּיס: מיט איין קנאַק פון דער מצה — פּטור געוואָרן פון אַלע צוונות וחטאים!

ה׳ שוואַרץ האָט געבראַכט פאַר זיי אַמאָל ארץ־ישראל מצות. האָבן זיי אים געפרעגט, אויב די מצה האָט געקנאַקט, ווי ס׳דאַרף צו זיין. ער איז פון דער פראַגע איבערראַשט געוואָרן, זי האָט אים אויסגעקוקט זער לעכערלעך און ער האָט עפּיס נישט אַזוי אין דער רגע געענטפערט פּאָזיטיוו — האָבן זיי שוין פון דער מצה נישט געוואָלט טועם זיין. היתכן! זיי זאָלן עסן מצה, וואָס האָט נישט געקנאַקט און געפּלאַצט? דאָס קנאַקן פון דער מצה, האָבן אים די זקנים פון די אנוסים דעמלט ערקלערט, אַז עס איז זער אַ וויכטיקע זאַך און נישט אַזוי פּשוט, די בעסטע ראיה האָט איר:

באַקט אין אַ וואָכן־טאָג, וועט עס קיינמאָל נישט קנאַקן...

וויכטיק נאָך צוצוגעבן, אַז פאַר דעם באַקן נעמט יעדער אַראָפּ אַ שטיקל פון זיין טייג, וואַרפט עס אין פייער און זאָגט דערביי אַ תפילה. דאָס איז ביי זיי נאָך געבליבן אַ זכר פון דער מצווה, מפריש צו זיין חלה.

נאָכדעם ווי די מצות זענען אָפּגעבאַקן, נעמט יעדער אַהיים זיין חלק, איינגעוויקלט אין אַ ריין ווייס ליילעך, מע האַלדזט זיך און מע קושט זיך ווידער און ווינטשט זיך אַ פריילעכן יום־טוב.

זעקס טעג עסן זיי די מצות, נזהר פון חמץ זענען זיי אָבער די גאַנצע אַכט טעג. בשעת וועלכע זיי עסן אויך נישט קיין פלייש. במשך גאַנץ פּסח אַרבעטן זיי נישט און דאַווענען דריי מאָל אַ טאָג (אַ סך פּסחדיקע תפילות זייערע זענען געדרוקט אין גרויסן פּאָר־טוגעזישן בוך פון שמואל שוואַרץ „די נייע קריסטן").

דער שענסטער מנהג זייערער אין פּסח אָבער, איז די הערלעכע פייערונג אויפן פרייען, ביים ברעג פון אַ טייך אָדער ים, וואו זיי גייען, דעם נאָכמיטאָג נאָכן סדר אין גרויסע מחנות אַרויס פון דער שטאָט. געניי וועגן דעם האָט מיר דערציילט ה׳ חיים סאַרין.

ס׳איז געווען מיט עטלעכע יאָר צוריק, דעם ערשטן טאָג חול־המועד פּסח, האָבן זיי זיך, אַ גרופּע ליסאַבאָנער יידן, אונטער דער אָנפירערשאַפט פון ה׳ שוואַרץ, אַרויסגעלאָזט קיין בעלמאַנטע, מיט־צופירן מיט אונדזערע פאַרפרעמדעטע אָפּגעריסענע ברידער, די אנוסים, דעם גרויסן יום־טוב אונטערן פרייען הימל.

די אויטאָס האָט מען גלייך פאַרקירעוועט צום לאַגאַ ד׳ אַלעגריאַ (פעלד פון שמחה), וואו די פייערונג איז פאָרגעקומען. שוין אויפן וועג האָט מען געזען עפּיס אויסטערלישע זאַכן. פון צייט צו צייט, האָט מען באַהערשט מענטשן, וואָס האָבן ביים אָנקומען פון די אויטאָס געגעבן צייכנס, צו די וואָס זענען געשטאַנען ווייטער. דאָס זענען געווען פאַרפּאָסטנס. יעדע מינדעסטע ידיעה האָבן זיי געשיקט ווייטער צום אָרט וואו די פייערונג איז פאָרגעקומען. דאָס איז אויך אַן איבערבלייב פון די אינקוויזיציע צייטן, ווען מע האָט מורא געהאַט פאַר אַן איבערפאַל און אויסגעשטעלט אייגענע מענטשן, וואָס זאָלן אין דער צייט געבן אַ ידיעה.

און מיט אַ מאָל דער לאַגאַ ד׳ אַלעגריאַ. אַ הערלעך בילד האָט זיך פאַרגעשטעלט פאַר זייערע אויגן: צווישן צוויי בערג, ביים ברעג פון אַ קליין טייכל זענען אין אַ מאַלערישער פּאָזע געשטאַנען און געזעסן אַ גרויסע מחנה מענער, פרויען און קינדער. דערנעבן זענען געשטאַנען אייזעלעך, אָנגעלאָדענע מיט כל־טוב. ווען די אנוסים האָבן דערזען די אָנקומענדיקע אויטאָס, האָבן זיי אָנגעהויבן שרייען פריילעכע, האַרציקע יובעל־אויסרופן. און אויך די יידן זענען נישט געווען ווייניקער גערירט.

עס האָט זיך אים געדאַכט, זאָגט מיר ה׳ סאַרין, אַז ער לעבט אין די צייטן פון דער אינקוויזיציע, און אַט איז מען גרייט אויף קידוש־השם, טאַמער באַפאַלן די הייליקע אַגענטן און פירן אַלע־ין צום שייטער הויפן. ביז דעם לעצטן טאָג פון זיין לעבן

וועט ער נישט פאַרגעסן דאָס טיף־ערשיטערנדע בילד אויפן „פעלד פון שמחה" אונטער בעלמאַנטע. ווען פון גרויס איבערפרייונג האָבן אפילו די שטאַרקסטע כאַראַקטערן, געהאַט טרערן אין די אויגן...

און פּלוצלינג האָבן זיך אַלע אָנגענומען ביי די הענט און געלאָזט זיך אין אַ פייערדיקן טאַנץ. פאַרנט איז געגאַנגען אַן אַלטע פרוי און געזאָגט אַזאַ מין הלל און אַלע נאָך איר וואָרט ביי וואָרט. ביז דער העכסטער גרעניץ איז אָבער געשטיגן דער עקסטאַז, ווען מע האָט אָנגעהויבן זינגען די „אַראַסאָן דאַ אַגוואַ" (תפילה פון וואַסער — מיוסד אויף דער שירה פון שמות ט״ו). דאָס איז ביי זיי איינס פון די הייליקסטע לידער, זיי האָבן דערצו אַ ספּעציעלן האַרציקן אָריענטאַלישן ניגון, וועלכן זיי ווילן נישט זינגען אין אַ פּראָסטן וואָכן טאָג. בשעתן זינגען דעם שיר, האָט יעדער געהאַלטן אַ צווייגל פון אַן־איילבירטן־בוים און געקלאַפּט דערמיט אין וואַסער אַריין, זכר לקריעת ים סוף. מיט די צווייגלעך טאַקי מאַכט מען פייער איבער אַ יאָר צום באַקן די מצות.

נאָכן זינגען און טאַנצן האָט מען זיך אויסגעזעצט אויפן גראָז געטרונקען און געגעסן די יום־טובדיקע סעודה. מע איז זיך נישט באַגאַנגען אויך אָן רעדעס. פון יידישער און מאַראַנישער זייט האָט מען כסדר דערמאָנט דעם גרויסן בעטייט פון דעם באַזוך, ווען נאָך הונדערטער יאָרן פון אָפּגעריסנקייט זענען זיי ענדלעך, די אנוסים, זוכה צו פייערן אַ שמחה של יום־טוב צוזאַמען מיט אפיגע יידן.

ה׳ סאַרין האָט מיר נאָך דערציילט אַ אינטערעסאַנטן פּרט: ער האָט באַמערקט זיצן איינעם אין דער זייט און עסן המץ. אויף זיין פאַרוואונדערטע פראַגע פאַר וואָס דאָס איז, האָט מען איבגעענטפערט, אַז דער פאַרשוין איז טמא. ווארום ער האָט דעם חודש געגעסן חזיר. ער טאָר דעריבער נישט עסן פון הייליקן ברויט...

•

איך זיין ביי דאָנאַ מאַריאַ אַמעליאַ פערנאַנדעס, די „צדיקה" און קאַווילאַן און הער זיך איין אין אירע וואונדערלעכע מעשיות. פּלוצלינג הייבט זי זיך אויף, גייט אַריין אין דער אַנדערער שטוב און קומט באַלד צוריק אַריין מיט אַ געהיימניספולער ערנסטער מינע, האַלטנדיק אין ביידע הענט אַ גרויסע זילבערנע שאַכטל.

אַ גרויסער אוצר ליגט דאָ אין דער שאַכטל. מצה־הייליקע ברעקלעך, פון וואָס טאַטעס האָבן געבאַקן, זיידעס און עלטער זיידעס, במסירת נפש ממש אין די צייטן פון דער אינקוויזיציע. הייליק איז די מצה און אַן־עדות פון יידישער עקשנות און צוגעבונדנקייט צו גאָט און פאָלק. געבאַקן איז זי געוואָרן אונטער די גרעסטע געפאַרן אין טיפע קעלערן אָדער צווישן וויסטע בערג און גיין גייט זי איבער בירושה פון דור צו דור, ווי אַ פּאָדים, וואָס פאַראייניקט, ווי הייליקע צוואות.

מיט ציטערדיקע פינגער נעמט דאָנאַ אַמעליאַ אַרויס איין שטיקל מצה נאָכן אַנדערן, איינגעוויקלט אין, שוין פאַרגעלטע פון אַלט־קייט, שטיקלעך לייוונט. פאַראַן דאָ מצה וואָס איז שוין דרייסיק יאָר אַלט, פאַראַן אָבער אויך פון הונדערט יאָר, הונדערט פופציק און אפילו צוויי הונדערט יאָר, ווען פאַרן אַנטדעקן עס האָט מען גלייך געבראַכט דעם בעל הבית לעבידיקערהייט אין מיטן מאַרק.

מיט גרויס פּחד וויקלט דאָנאַ אַמעליאַ אויף די שטיקלעך מצה פון די לייוונט. אויף אַלע זענען פאַראַן צייכנס פון בלאָזן און „קנאַקן". זי שמייכלט צופרידן און זאָגט: גרויסע צדיקים געווען פאַרצייטנס, מ׳האָט זיי מוחל געווען אַלע חטאים. ביי מיר אָבער, אַז ס׳טרעפט און ס׳קנאַקט נישט. וואַרף איך אַוועק דאָס הייליקע ברויט און עס דאָס נישט. כ׳וויין און טו תפילה, ביז מע איז מיר מוחל די חטאים און אויך מיין מצה ברויט גיט אַלס באַווייז אַ קנאַק...

כ׳האָב זוכה געווען. דאָנאַ אַמעליאַ האָט מיר געגעבן אַ שטיקל מצה פון איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר. ווען ...ום הימל איבער פּאָרטוגאַל זענען אויפגעגאַנגען די לעצטע רויכן פון די אויטאָ־דאַ־פעס...

אין אַן־עקסטרא שאַכטל האָב איך דאָס שטיקל מצה באַהאַלטן און אין מיין שרייבטיש פאַרשלאָסן. און ווי אַ הייליקע רעליקוויע וועל איך עס שטענדיק היטן אַלס צייכן פון יידישער לעבנס־קראַפט.

ש. נאַדלער / דער רעזשיסער פון פּאַריז

1.

רענע זשיסט האָט זיך אויפגעהויבן פונים געלעגער, מיט אַמאָל אַרויסגעלאָזט דעם קנויל רויך פונים מויל און געקוקט פונוואַנען דער שאָרך קומט.

אין דער טיר איז געשטאַנען דער נעגער.

— וואָס ברענגסטו נייעס, האַגרי?

האַגרי איז צוגעגאַנגען נענטער און סאָפּנדיק אָנגעהויבן צו שעפּטשען:

— האַגרי גיין ביז עק פּאַלמען וואַלד. האַגרי קומען ביז יענעם העט־ווייט־באַרג, דזשעבל אל טאַהיר. האַגרי זעען אין זאַמד טיפע פוס־טריט, ווי זאַפּערן־בלומען. לעמפּאַרט דאָ, אויף יענער זייט דזשעבל.

רענע איז מיד. ער זיצט שוין אָבער צו לאַנג אין אָט דעם אַפריקאַנישן העק. מיט די הענט אין קעשענעס גייט ער אין ענגן שטיבל אַהין און צוריק. און זיין קאָמבינאַטאָרישער מוח אַרבעט.

— איז, הער, האַגרי, — ענדיקט ער זיין געדאַנקן־גאַנג — מאָרגן פאַרטאָג וועט אַוודאי דער לעמפּאַרט וועלן צוריק קומען צו די האַלפאַ־לאַנקעס. דו וועסט שטיין אים אין וועג מיט אָט דעם אַפּאַראַט.

מיט האַגרין האָט עס אָנגעהויבן צו וואַרפן און צו קלאַפּן אַ צאָן אָן אַ צאָן. רענע האָט אים רואיק געוויזן ווי אַזוי ער דאַרף אָנידערשטעלן דעם פילם־אַפּאַראַט, עפענען דעם אָביעקטיוו און לאָזן זיך דרייען די לענטע. האַגרי האָט נאָכגעטון מיט ציטערדיקע הענט וואָס מ׳האָט אים געהייסן. אָבער וואָס וועט זיין מאָרגן ווען ער וועט שטיין פּנים צו פּנים מיט דער ווילדער חיה? אַללאַ אַקבאַר!

— דאַרפסט דיך נישט שרעקן, האַגרי. איך וועל דאָרט ליגן נישט ווייט פון דיר, אונטערן „שטן־פעלז". אין דער מינוט וואָס דער לעמפּאַרט וועט שוין זיין גאָר נאָענט, דעמלט שיס איך אים. דיר וועט גאָרנישט געשען. דו מוזט אָבער דעמלט אַנטלויפן אין דער זייט אַריין, כדי וואַרפנדיק זיך אויף דיר, זאָל די חיה נישט שעדיקן דעם אַפּאַראַט.

האַגריס שרעק־פיבער איז שוין דורכגעגאַנגען. דאָס הייסע שטאָלצע בערבערישע בלוט האָט אויפגעשפּילט. דער זון פון שבט ריפּו איז נישט קיין פּחדן! ער מוז דעם ווייסן פראַנצויז ווייזן דרך ארץ.

ער נעמט דעם אַפּאַראַט, ווי אַ הייליקן טאַבו. ווער ווייסט אַ וואָסער סם פון די ווייסע ס׳ליגט אין דעם שוואַרצן קעסטל מיט די סוד סודות, די שטאָל־בלישטשינדיקע שרייפלעך.

מ׳סיע, די בערג זיין שוין גראָ. דאַרפן גיין.

רענע האָט זיך אַרומגעוואָשן, באַטראַכט מיט רחמנות זיינע לאַנג־שוין־נישט־מאַניקירטע נעגל מיטן אָפּשפּרונגענדיקן לאַק. ער האָט אָנגעלאָדן די ביקס, מיט גענומען צוויי רעוואָלווערן און געלאָזט זיך גיין מיט האַגרין.

די נאַכט האָט געאָטעמט מיט קילקייט. אַ קאַלט ווינטל האָט געבלאָזן, און געגלעט ווי מיט אַ ליבנדער האַנט דעם צעהיצט שטערן פון דער מאַמע ערד נאָכן געהינומדיקן טאָג. קיין לבנה איז נישט געווען. די שטערן האָבן געגאָסן ריקיסווייז דאָס מילכיקע ליכט, גרויסע, נאָענטע, אַז מיט דער האַנט צו דערלאַנגען.

„אָט אין אַזאַ נאַכט...", דערמאָנט זיך רענע אַ באַקאַנטע מעלאָדיע. אַ שאָד וואָס זיין בלאָנדע כלה, די קליינע נעלי, זעט אים נישט איצט, ווי ער גייט אַזוי אינמיטן דער נאַכט אין אַן־אַפריקאַניש דאָרף איינער אַליין (די פאַנטאַזיע האָט קאָריגירט דיווירקלעכ־קייט) אַ קעגן אַ ווילדפאַנג. זי וואָלט אים אָנגעפאַלן מיט איר נייעסן הוראַגאַן, אָבער ער וואָלט זיך ערנסט און שנעל געזעגנט מיט איר. מע מוז זיי ווייזן, די קליינע, אַז חוץ זיי האָבן מיר מענער נאָך עפּיס אויפן קאָפּ. לעצטנס האָט נעלי אים געשריבן,

אַז זי קעמט זיך אַלאַ גרעטאַ גאַרבאָ. אַך, דאָס נאָכמאַכן, דאָס נאָכמאַכן ביי די פרויען! ווי די מאַלפּעס...

מיט אַ שטילן „טסססססס..." האָט אים האַגרי איבערגעריסן דאָס קלערן.

2.

די זון איז שוין געווען אין מערב־זייט ווען רענע זשיסט, דער פילם־רעזשיסער פון דער פירמע מאַן בלאַן, האָט זיך אויפגעכאַפּט פונים שלאָף. ס׳האָט זיך אים אויסגעוויזן אַז ער האָט געהערט עפּיס אַ ווילד פויקן און משונהדיקע געשרייען. איז עס געווען בלויז אַ חלום?

אויפן האַרץ איז אים געווען קאַלעמוטנע־טריב. פאַרוואָס איז איצט אַזוי שטיל אין דאָרף ווי קיינמאָל אין דער צייט, פאַר נאַכט?

ער איז אין דער פיזשאַמע אַרויסגעגאַנגען געוואָר ווערן.

קיין מענטש האָט מען נישט געזען. ווייטער אַ ביסל האָבן זיך נאַקעטע קינדער געשפּילט און געשיט זאַמד פון די פויסטלעך. זיין שכנטע, אַן־אַלטע בערבערישקע האָט אויף רייכערדיקע שפּענדלעך געקאָכט איינדרויסן עפּיס אַ קאַשע.

— פאַרוואָס זעט מען נישט קיינעם אויף די שוועלן, אַלטיטשקע?

— היי, היי, דו גאָרנישט ווייסן — האָט זי תיכף גענומען מאָלן מיט די שטשאַקעס מיט אַ קלאָג־ניגון — אַזאַ ווייטיק! אַזאַ אומגליק! אַללאַ זאָל זיך דערבאַרימען!

— אָבער רעד שוין, פאַרפוילטע נבילה, וואָס איז?

— אַבו גאַנצפר!! גיין אַרויס, אַבו זען אַ צעריסענעם מענטש, אַבו מאַכן אַ געוואַלט, אַזאַ ווייטיק! אַזאַ רציחה!

— וואָס־זשע האָט מען געפּויקט?

— אַבד על קאַדר, דער זיידע פונים דאָרף, רופן אַלע קינדער, און די מענטשן אַלע, אַלע גיין נעמען נקמה אין דער בעסטיע.

היינט פרעסן האַגרי, מאָרגן דיך אָדער מיך. אַזאַ אומגליק!

רענע האָט זיך צושמייכלט. ער האָט זיך דערמאָנט ווי גוט ער האָט אָפּגיטון האַגרין. וואַרטן ביז די חיה קומט? און וואָס וועט זיין אַז דער לעמפּאַרט וועט גאָר אַנטלויפן פאַר האַגרין און אַריין אין שפּאַלט צווישן באַרג און פעלז ווי ער, רענע, איז געלעגן? האָט ער נישט גלייכער געטון, וואָס ער האָט זיך אַהיימגעגנבעט אַז האַגרי זאָל נישט זען און געלייגט זיך אין בעט אַריין שלאָפן?!

נאָר באַלד האָט זיך געלאָזט הערן דאָס דעמפּיקע הילכן פון דער פויק. אויפן שפּיץ פון באַרג האָבן זיך באַוויזן הויכע זיילן שטויב. יונגע רייטערס פאַרויס און נאָך זיי פוס־גייערס מיט פאַרשידענע מכשירים, קאַלירטע פאָסן און פעדערן באַשטעקטע הוט און טשופּרינעס. די זון, וואָס האָט זיך געזעצט אין מערב, האָט באַלויכטן מיט אַ האָניק־מילדנקייט דעם באַרג־אַראָפּ אין מזרח און רענע דער רעזשיסער האָט באַדויערט, וואָס ער האָט נישט דעם אָביעקטיוו, אויף צו פאַרצונעמען די סצענע.

דער עולם האָט זיך אַריינגעשיט אין דאָרף אַריין. רענע איז צוגעגאַנגען צום עלטסטן און זיך באַגריסט מיט אים. די פויק האָט געפּויקט. אַבד על קאַדר האָט זיך פאַררייכערט די ליולקע און גערעט:

— היינט איז אַ גרויסער טאָג. היינט האָבן מיר זיך נוקם געווען אין דער חיה רעה, וואָס האָט אונדז אַ סך קרבנות געקאָסט. דער לעצטער קרבן איז געווען האַגרי, וועלכער זיצט ביי אַללאַס רעכ־טער האַנט אין גן עדן. נאָר דאָס בלוט פון האַגרי איז נישט געשענקט געוואָרן. דאָס זאָג איך אייך.

מע האָט דעם צעשאָסענעם לעמפּאַרט צוגעשלעפּט צו די פיס פונים עלטסטן. אַ חוץ דעם האָט מען צוגעבראַכט צוויי קליינע שפּרונגענ־דיקע לעמפּאַרטלעך.

— און איצט וועלן מיר טון מיט דעם אומווירדיקן געבוירע־נעכטס, דאָס זעלבע וואָס מיר געטון מיט זייער מאַמע, די ... טע. הארגינען זיי — האָט ער באַפוילן אויף די צוויי קליינע —

אזוי ווי אין הייליקן קאראַן שטייט: „און איר זאלט טויטן די פרויען און די קינדער".

רענע האט אים לייכט אָנגירירט ביי דער האַנט:

— שענק זיי מיר — און האט אַ קלונג גיגעבן מיט דעם געלט אין דער קעשינע.

ער האט גיגעבן אַבּד על קאַדערן אַ זמאניע מטבעות און זיך גילאזט אהיים גיין מיט די לעמפּאַרטלעך. אַ יינגער בערבער האט אים אָנגיאָגט אויף זיין אַראַבּישן פערד, וואָס האט נישט גיוואלט שטיין אויפן ארט. אין דער האַנט האט ער גיהאַלטן דעם פילם־אַפּאַראַט.

— דאָס איז אַוודאי אייערס, הער. כ'האב עס גיפינין.

רענע האט אים באַלוינט און זיין פרייד האט נישט גיהאַט קיין גרעניץ: אט האט ער צוריק זיין אַפּאַראַט. און דאָס מיט די אויפנאַמ'ס. וואָס האגרי האט גימאַכט! די אמתדיקסטע אויפנאַמיס! הורראַ!

3.

נעלי איז גילעגן אויף דער סאפע, מיט אָפינע אויגן גיקוקט צום סופּ'ט און גיחלומט. דורך די אַראָפּגי־לאזטע ראַלעטן האט זיך גיזייעט דאָס ליכט ווי אַ גאלדינער שטויב. דער רויש פון פּאַריז איז גיוועזן ווי פון אַ תהום אַרויס, ווי אַ ש־י'קייט מיט אַ טאָן העכער. היינט אין דער פרי האט זי גיטאַנצט פאַר פרייד, פשוט גיטאַנצט פאַר אויסשיסנ'ער שאמפּאַנישער קינדישקייט. די לופט־פּאסט האט איר גיבּרענגט אַ בּריוו פון מאַרסעל. איצט שטייג איך אָפּ — האט רענע גישריבּן — פון דער שיף און מארגן בּין איך אין פּאַריז. נאָך אַזוי פיל נעכט פון נישט שלאָפן, נאָך אַזאַ האַרץ־גריזשנדער בּענקיניש. נאָך אַזאַ אָטים פאַרכאַפּנדער מורא פאַר זיין איינגישטעלט לעבן — פּלוצים אַזא בּשורה! ער וועט דאָפּון, פון איר צער, נישט וויסן. ער דאַרף זי קענין אַ זוניקע, אַ שקאָציטע, אַ — זומער־פייגעלע. אַ צט איז די וואַריאַצקע פרייד פון אין דער פרי גיוואָרן אַ גליקלעכע שטילקייט, אַ גיבּענטשטע רו. באַלד שפּרונגט זי אויף פון דער סאפע, ציט אַרויף די ראַלעטן, פּראַלט אויף די פענצטער. זי שטייט אַ רגע פאַרגאַפּט פאַר דעם וואונדערלעכן פּאַריז, וואָס טובלט זיך אין זון, און זי לאזט דאָס ליכט פאַרפלייצן דאָס צימער, אַרומנעמין זי, אַריינדרונגין אין איר.

Tóut est pour le mieux daus le meilleur des mondes![1] נאר אַ בּרכה צו מ'כן!

זי דערהערט טריט אויף די טרעפּ, זיינע טריט. אט גייט ער דער העלד, דער זיגער! מלא שמחה לויפט זי אים אַקעגן. די טיר עפנט זיך:

— לי!

— נע!

די ווייסע רויזן וואָס ער האט גיבּרענגט צעשיטן זיך, נאר קיינער האט נישט אין זינין זיי אויפצוהייבּן. און אַ שמועס פלעכט זיך אַן־אָפּגיריסינער, אַן־אויפשרייענדיקער, און קיינער ווייסט נישט וואָס ער זאָגט און וואָס יענער ענטפערט. ס'ליגט שכור דער מוח, אינים נעפּל פונים ווייַן פון גליק. און נאר פונים האַרץ־גרונט, פונים שוימיקן בּלוט שיסן אַרויס ווערטער ווי ראַקעטן, ווי בּלומען פון פרילינג לאַנקיס.

און אַ צושטראַלטער דערציילט ער איר פון זיינע נצחונות. לעבּנס גיפערלעכע אַוואַנטורעס. און זיין גישטאַלט וואַקסט אין אירע ליבּנדע אויגן, פול ראמאַנטישע העלדיש־קייט און אַן־אומזעבּאַרער קראַנץ פון עקזאָטישער לעגענדאַרקייט נעמט אַרום זיין קאָפּ.

— ווייסט, לי, און צוויי לעמפּאַרטלעך האבּ איך גיבּרענגט, אַני־סיקן! גלאַט־ינקע, אַראַנזש־קאַלירקע, לעבּידיקע, האסט נאָך אַזוינס נישט גיזעען. נאר איצט מוזן מיר גיין. אין סטודיא פון „מאַן בּלאַן" ווערן היינט גיוויזן אויף פּראָבּע מיינע אויפנאַמיס. כ'בּין אליין נייגיריק זיי צו זען.

— מאַך נישט חוזק, קום, מיר גייען.

4.

זיי זענין צוגיפאָרן צום סטודיא אויף רו דע מיראַבאָ. דירעקטאר אַנטואַן לאַפּאַן האט פייערלעך בּאַגריסט רענע זשיסטן פאַרן איינגילאַדינים עולם זשורנאַליסטן און קריטיקער.

איך האבּ דעם כּבוד און די שמחה אייך פאָרצושטעלן דעם העלד וואָס איז זיך מוסר נפש פאַר זיין קונסט. אין דער אַפריקאַנישער דזשונגל איז ער אַריינגידרונגין, מיט די ווילדסטע חיות גיקעמפט, דאָס שווערסטע אייסגישטאַנין, איבּערגיהאַלטן. און אט שטייט ער פאַר אונדז, דער זיגער. און זיינע הענט זענין פיל מיט זאַק־רויב: די שענסטע בּילדער פונים ווילדפאַנג. דעם סוד פון דער דזשונגל, מיט שלאַנגין גיהיטן, האט ער איר אויסגיריסן. דער אַמאָליקער ריטער sans peur et reproche[2] איז אויפגישטאַנין תחית המתים. נאר זיין ציל איז איידעלער און העכער: די דאַמע פון זיין האַרץ איז די קונסט. און אין דער צוקונפט וועט מין נישט דעם גרעסטן רוצח אין דער מלחמה, נאר דעם העלדישן קינסטלער אויפשטעלן אַ טריאומף־טויער. כּבוד דעם זיגער! לויבּ דעם נצחון!

אויפן עקראַן האבּן זיך בּאַוויזן די בּילדער. פראַגמענטן פון וועלדער, שוואַרצע, גידיכטע ווי אַ וואַנט. ריזיקע בּיימער אין אַרומנעם פון פאַרפלאַנטערטע גיוויקסן. וואָס דושן זיי מיט מיתת נשיקה. זון אויפגאַנג פון צווישן די פּיראַמידן. שיפלעך וואָס דערמאַנין אין משה'ס תיבה אויפן נילוס. קליינע אַאַזן מיט וואַסער־קוואַלן וואָס זעט דאָ אויס ווי אַ יום־טוב, ווי אַ לעגענדע. און פּאַלמין וואָס שאקלען זיך און קילן ווי פעכערס דאָס צופלאַמטע פּנים פון הימלין.

נעלי איז גיוועזן אַ בּיסל אַנטוישט. דער קאַנטראַסט צווישן דעם דירעקטאַרס שבחים אין די דעמאַנסטרירטע אויפנאַמיס איז גיווען צו שטאַרק בּולט. אין אירע חלומות האט זי אויסגיהאַדיוויט די וויזיע פון רענע, דעם טאַנקישן באַצוואַונגער פון אַפריקא. אַ שטאַלענער גייסט מיט אַזאַ כּשוף־מאַכערישער כלי אין דער האַנט האט דאָך בּאַדאַרפט באַווייזן וואונדער! צום סוף אַנשטאַט אַ ריטער זעט זי אַ רעזשיסער. זי קוקט זיך אום אויף רענען. ער זיצט אָפּגילאזט, אַרים, פאַרעלטערט. אומזיסט זוכט זי די אומזעבּאַרע גלאָריע אַרום זיין קאָפּ: קיין שטראַל איז נישט גיבּליבּן...

אבּער נעלי האפט נאָך. ווידער זשומזשעט דער סנאָפּ פון פּאַרביקן ליכט איבּער איר קאָפּ און דער עקראַן לעבּט אויף. איצט זענין די בּילדער אַנדערע. איצט, זעט מין, האט זיך דער אַפּאַראַט נישט גיאיילט, נישט גיענדערט דאָס בּילד. ער האט אַ פּנים נישט קיין מורא, אַז זיינע צוקוקערס וועלן זיך נודן, זעענדיק כּסדר דאָס זעלבּע בּילד פאַר די אויגן. טאַררארייקעט דער מאָטאָר, ציטערט דער זילבּערנער עקראַן און די זוואונג רירט זיך נישט פון אָרט; נאַקעטע בּערג, שפּיציקע גראָע פעלזן אַרום און — זאַמדן, גיפאַלדיוויטע זאַמדן, שטילקייט, טויט.

נאר באַלד באַווייזט זיך אַ לאַנגע פייל, אַ שוואַרצער שאָטן. אַלעמאָל ווערט עס נענטער, גרעסער. אַ לעמפּאַרט איז עס. ער לויפט אַקעגן דעם אַפּאַראַט. זיין גאַלדינע פעל גלאַנצט בּלוטיק. אין די אויגן בּרענט אַ בּלישטש: אימת מוות. אט גיט די רויטע צונג אַ שמיר איבּער זיינע ווייסע ציין. און די אויגן און די ציין ווערן נענטער, גרעסער, ווילדער, גרעסער, נענטער...

און פּלוצים: אַ נעגער לויפט אים אַקעגן. „אך ווי שלימזלדיק, — קריצט רענע מיט די ציין און טראַכט — ער האט בּאַדאַרפט אין דער זייט אַריין אַנטלויפן נישט פאַראויס אַקעגן. פאַרשאַלטינער האגרי"! אַבּרום גייט דורך אין זאַל. דאָס בּלוט פרירט אין די אָדערן. אַ שלענגל פון שווידער לויפט דורך די הויט השדרה'ס. דעם נעגערס קערפּער ווערט נעלם און צודריקט צווישן די לאַפּיס פון לעמפּאַרט. די ווייסע ציין גריזן זיך איין אין האַלדז און מיט ווילדע תאווה כלעפּטשיט און כלעפּטשיט די חיה דאָס הייסע מענטשן־בּלוט.

אַלע אויגן זענין איצט גיווענדט צו רענין. פאַרוואָס האט ער נישט גישאָסן? מיט דעם אַפּאַראַט אין איין האַנט און מיט דער בּיקס אין דער צווייטער - האט ער זיך בּארימט — לאז איך מיך תמיד אין וועג אַריין. פאַרוואָס האט ער נישט גישאָסן דעם לעמפּאַרט און גיראַטיוועט אַ מענטש? ווי אַ פּאַטום נישט איינצוהאַלטן ציען זיך די בּילדער ווייטער. אַ קופּע קליידער אין בּלוט און ווייס שטאַרצנדיקע בּיינער. דער לעמפּערט איז זאַט. אַ מידער און פריילעכער לויפט ער ווייטער. און דאָס וואַכידיקע אויג פונים אָבּיעקטיוו כאַפּט אַלעס אויף, בּיז זיין פאַרשוואונדן ווערן. און ווידער די זעלבּע אומבּאַוועגלעכע סצענע וואָס בּיים אָנהויבּ: נאַקיטע שטיינער און גיפאַלדיוויטע זאַמדן, זאַמדן, זאַמדן. ווי דאָס בּילד וואלט גישטאַנין אויף איין אָרט. אבּער די פאַרזאַמלטע דאָ זענין מבינים, פאַכלייט. זיי ווייסן, אַז דאָס־אַט, וויקלען זיך הונדערטער מעטער לענטע. נאר דער אַפּאַראַט שטייט פאַר דער זעלבּער לאַנדשאַפט. וואו איז דעמלט רענע? פאַרוואָס פאַרמאַכט ער נישט דעם אַפּאַראַט? און פּלוצים לויפט דורך אַ גידאַנק אין אַלע מוחות, ווי אַ בּליץ, וואָס טויזנטער אויגן דערזען אים מיטאַמאָל: — רענע איז דאָבּיי נישט גיווען. אדער פּחדניש אַנטלאָפן, אדער גישיקט דעם נעגער אַליין...

נעלי דערמאַנט זיך פּלוצים, אַז רענע האט ליבּ צו שלאָפן בּיז צען. עליף אינדערפרי. ווי קער זיך דאָס אָן אַ הערץ? זי ווייסט נישט. נאר זי פילט, אַז זי קען מער נישט אָטימין מיט דער דאַזיקער לופט, אין וועלכן ס'שוועבן פול בּאַקצילן פון ליגנט און בּלוט.

דער אויטאָ האט גיוואַרט. נאר זי איז אַהיימגיגאַנגין צופּיס.

5.

ווען נעלי איז אויפגישטאַנין אינדערפרי, איז איר נשמה גיוועזן ווי אַ פלאַך, אויף וועלכן ס'איז ערשט נישט לאַנג איינגיפאַלן אַ קלאַסיש־גיבּויעטער, האַרמאַנישער טעמפּל. פון אונטער די הויכנס גרוז שטעקן אַרויס נאָך גאַנצע גישניצטע קאַפּיטעלן פון מאַר. מאַריבּע קאַלומניס, שטיקלעך וואַנט מיט לעבּידיק־נימאָלענע פרעסקן, אַ קאָפּ פון שטיינערנער פיגור. דער חותם פון חורבה וואָס ליגט דערויף, מאַכט עס אבּער רואיק, גלייכגילטיק און בּטוח דאָס וואָס ליגט, האט שוין נישט קיין מורא פאַר קיין פאַלן.

זי האט זיך אָנגיטון מעכאַניש. איר פּנים אין שפּיגל האט מיט גאָרנישט עדות גיזאָגט אויף דער אינערלעכער איבּערקערעניש. דאָס פּנים איז אַ מאַסקע, אַ מאַסקע אין סאַמע רעכטן בּלי. אבּער צוקוקנדיק זיך לענגער האט זי דאָך דערזען די ענדערונג. אַלע ווינקלין, בּיי די אויגן, בּיי די נאָז־פליגלין, בּיי די ליפּן אין דער זייט און די צוויי בּערגלעך פון דער אויבּערשטער ליפּ — אַלע ווינקלין זענין גיוואָרן שפּיציקער, שאַרף־קאַנטיקער און בּאַקומין אַ שאָטן פון בּייזקייט.

פּלוצ'ים האט זי דערהערט אַ גישריי און אַ ספּאַזמאַטיש גיוויין פון איר מאַמין. שנעל שפּרונגט זי אַריין אין צווייטן צימער:

— מאַמע, וואָס איז גישען?

— נאַ, אט, לייען — האט איר כליפּנדיק די מאַמע גיוויזן דעם פרימאָרגנדיקן „מאַטען" — די צוויי לעמפּאַרטלעך האבּן אים בּיינאַכט דערוואָרגן. אוי, אַ ווייטיק איז אונדז! אַזאַ דימעט! אַזאַ בּריליאַנט! ווער האט זיך גיקענט ריכטן! נעלי, וועסט דיר גיין קויפן אַ שוואַרץ טרויער קלייד. אוי, אַ חלשות שלאָגט דאָך אויף מיר...

נעלי איז אַריין צו זיך. זי האט חושד גיוועזן איר מוטער אַז זי וויינט גיכער, ווייל זי ווייסט אַז זי דאַרף וויינין, ווי ווייל זי מוז וויינין.

אויף דער רעפּאָרטערישער צייטונג'ס טאַראַראַם מיטן „בּאַרימטן רעזשיסער" און „אַפריקאַנישע העלדנמעשים", מיט די פאָטאַגראַפירטע לעמפּערטלעך און סוחרישע רעקלאַמיס וועגן טרויער־סעאַנסן, לכּבוד דעם טראַגיש־אומגיקומינים, פון זיינע פילמין — דאָס אַלץ האט זי גיעקלט, ס'האט אבּער מיט איר קיין שייכות נישט גיהאַט. עפּיס אַ גידריי פון אַן־אומפאַרשטענדלעכער אבּער גיזעצמעסיקער מאַשינעריע. דער נעגער ווערט צעריסן. און דער לעמפּאַרט ווערט מסתּם דערהרגיט, ווייל אַ נישט וואלט רענע נישט גיבּרענגט די צוויי קינדערלעך קיין פּאַריז. און זיי דערוואָרגן רענין. און רענע האט חרוב גימאַכט איר גלויבּן און קינדישער ריינקייט פון לעבּן...

זי איז צוגיגאַנגין צום פענצטער. אונטן האט דער תהום פּאַריז גילעבּט, גירוישט, גישטמירירט. און זי האט פּלוצים דערזען הענגען איבּער דער שטאָט די אומזעבּאַרע האַנט פונים אַלץ־ווייסנדיקן און אַלמעכטיקן רעזשיסער...

1) אַלי'ס איז ווי אַמבּעסטן אויף דער בּעסטער פון די וועלטן.

2) אָן פּחד און חסרון.

די הפטורה פון אחרון־של־פסח

ישעיה י׳—ל״ב, בּיז י״ב—ה׳

נאָך היינט וועט ער שטיין אין נוב, אויפהייבּן זיין האַנט קעגן דעם בּאַרג פון ציונס טאָכטער און קעגן דער הויכקייט פון ירושלים — נאר דער אייבּערשטער, דער האַר פון די חילות, וועט אָפּהאַקן די קרוין־צווייגן מיט גבורה און די הויך־גיוואַקסינע וועלן אָפּגישניטן ווערן און די גיהויבּינע דערנידערט ווערן און ער וועט אונטערהאַקן די קשאַקיס פונים וואַלד מיט אייזן — און דער לבנון וועט פאַלן דורך אַ שטאַרקן.

און אַרויסגיין וועט אַ צווייג פון ישיס אָפּשטאַם און אַ ריטל פון זיינע וואָרצלין וועט אַרויסשפּראָצן. און ס'וועט רוען אויף אים דער גייסט פון בּאַשעפער, דער גייסט פון חכמה און טיפקייט, דער גייסט פון גיניטקייט און גבורה, דער גייסט פון דעת און יראת־שמים. און ס'וועט אָטימין פון אים גאָטספאַרכטיקייט — און נישט נאָך דעם שיין פון זיינע אויגן וועט ער משפּטן און נישט נאָך דעם הערן פון זיינע אויערן וועט ער פּסקינען.

נייערט ער וועט משפּטן מיט גירעכטיקייט די נויט־בּאַדערפטיקע און וואָרינין מיט יושר די גיבּויגינע פונים לאַנד און ער וועט שלאָגן די ערד מיט דער רוט פון זיין מויל, און מיט דעם אָטים פון זיינע ליפּן הרגינען דעם רשע.

די גירעכטיקייט וועט זיין אַ גאַרטל אַרום זיינע לענדן און דער אמת אַ גאַרטל אַרום זיינע זייטן.

און וואוינין וועט אַ וואָלף מיט אַ שעפּס און רוען אַ לעמפּערט מיט אַ ציקעלע און אַ קאַלבּ, און אַ יונגער לייבּ, און אַ פעט רינד, אין איינים — און אַ קליין ייִנגל וועט זיי פירן. און אַ קי און אַ בער וועלן זיך פּאַשן צוזאַמין, וועלן ליגן, זייערע יונגע, און דער לייבּ, וועט ווי דאָס רינד עסן שטרוי.

און שפּילן וועט זיך אַ זויג־קינד בּיי דעם לאָך פון אַ פיפערנאָטער, און אויף דעם גריבּל פון אַן־עקדיס, וועט אַן־אָנטווייַנט קינד זיין האַנט אויסשטרעקן. זיי וועלן נישט טוען קיין בייז און נישט מזיק־זיין אויף דעם גאַנצן הייליקן בּאַרג מיינים, — וואָרן פול וועט זיין די גאַנצע ערד מיט דעם אייבּערשטנס דעת — ווי די וואַסערן בּאַדעקן דעם ים.

און ס'וועט זיין אין דאַזיקן טאָג: דער וואָרצל פון ישי, וואָס שטייט — אַ פאָן פאַר די פעלקער, אים וועלן די אומות זוכן, און זיין רו־אָרט וועט זיין — תפארת.

און ס'וועט זיין אין דאַזיקן טאָג, וועט דער האַר צום צווייטן מאָל אויסשטרעקן זיין האַנט צונויפנעמען דאָס איבּערבּלייבּ פון זיין פאָלק, וואָס וועט איבּערבּלייבּן פון אַשור און מצרים און פון פּתרות און פון כּוש און פון עילם און פון שנער און פון חמת און פון די אינדזלין פונים ים.

און ער וועט אויפהייבּן אַ פאָן פאַר די פעלקער און וועט צונויפזאַמלין די פאַרשטויסינע פון ישראל, און די צושפּרייטע פון יהודה צוזאַמינקלייבּן פון די פיר עקן פון דער ערד.

און די קנאה פון אפרים וועט אָנגיטון ווערן און די שונאים פון יהודה וועלן פאַרטיליקט ווערן. אפרים וועט שוין נישט מקנא־זיין יהודה און יהודה וועט שוין אפרימין נישט רודפן.

און זיי וועלן לויפן אויף די אַקסלין פון די פּלשתים מערב־צו — צוזאַמין וועלן זיי אויסראַבּיוון די קינדער פון מזרח, אדום און מואב גירויבּט פון זייער האַנט, און די קינדער פון עמון וועלן צו זיי פאַלגן.

און דער אייבּערשטער וועט אויסטרוקינין די צונג פון מצרים־ים און אויפהייבּן זיין האַנט אויף דעם טייך, מיט דעם בּרען פון זיין גרימצאָרן, און וועט אים צוהאַקן אויף זיבּן טייכן און מע וועט אים קענין מיט שיך אַריבּערגיין.

און ס'וועט זיין אַ שטעג פאַר דעם רעשט פון זיין פאָלק, וואָס וועט איבּערבּלייבּן פון אשור ווי ס'איז גיוועזן פאַר ישראל אין דעם טאָג ווען ער איז אַרויסגיגאַנגין פון לאַנד מצרים.

אזוי ווי אין הייליקן קאראַן שטייט: „און איר זאלט טויטן די פרויען און די קינדער".

רענע האט אים לייכט אָנגירירט ביי דער האַנט:

— שענק זיי מיר — און האט אַ קלונג גיגעבן מיט דעם געלט אין דער קעשינע.

ער האט גיגעבן אַבד על קאַדערן אַ זמאַניע מטבעות און זיך גילאזט אַהיים גיין מיט די לעמפּאַרטלעך. אַ יינגער בערבער האט אים אָנגיאָגט אויף זיין אַראַבישן פערד, וואָס האט נישט גיוואלט שטיין אויפן אַרט. אין דער האַנט האט ער גיהאַלטן דעם פילם־אַפּאַראַט.

— דאָס איז אַוודאי אייערס, הער. כ'האָב עס גיפינין.

רענע האט אים באַלוינט און זיין פרייד האט נישט גיהאַט קיין גרעניץ: אט האט ער צוריק זיין אַפּאַראַט. און דאָס מיט די אויפנאַמ'ס, וואָס האַגרי האט גימאַכט! די אמתדיקסטע אויפנאַמ'ס! הוראַ!

3.

נעלי איז גילעגן אויף דער סאפע, מיט אָפינע אויגן גיקוקט צום סופ'ט און גיחלומט. דורך די אַראַפּגי־אַזטע ראַלעטן האט זיך גיזייעט דאָס ליכט ווי אַ גאָלדינער שטויב. דער רויש פון פּאַריז איז גיווען ווי פון אַ תהום אַרויס, ווי אַ ש־י'קייט מיט אַ טאַן חעכער. היינט אין דער פרי האט זי גיטאַנצט פאַר פרייד, פשוט גיטאַנצט פאַר אויסשיסנ'ער שאַמפּאַנישער קינדישקייט. די לופט־פּאַסט האט איר גיבראַנגט אַ בריוו פון מאַרסעל. איצט שטייג איך אָפּ — האט רענע גישריבן — פון דער שיף און מאָרגן בין איך אין פּאַריז. נאָך אַזוי פיל נעכט פון נישט שלאָפן, נאָך אַזאַ האַר־ץ־גריזשנדער בענקיניש. נאָך אַזאַ אָטים פאַרכאַפּנדער מורא פאַר זיין איינגישטעלט לעבן — פּלוצים אַזאַ בשורה! ער וועט דאַפון, פון איר צער, נישט וויסן. ער דאַרף זי קענין אַ זוניקע, אַ שקאַצישע, אַ — זומער־פייגעלע. אַצט איז די וואַריאַצקע פרייד פון אין דער פרי גיוואָרן אַ גליקלעכע שטילקייט, אַ גיבענטשטע רו. באַלד שפרונגט זי אויף פון דער סאַפע, ציט אַרויף די ראַלעטן, פּראַלט אויף די פענצטער. זי שטייט אַ רגע פאַרגאַפט פאַר דעם וואונדערלעכן פּאַריז, וואָס טובלט זיך אין זון, און זי לאזט דאָס ליכט פאַרפלייצן דאָס צימער, אַרומנעמין זי, אַריינדרונגין אין איר.

Tout est pour le mieux daus le meilleur des mon des! (1 נאר אַ ברכה צו מ:כן!

זי דערהערט טריט אויף די טרעפּ, זיינע טריט. אט גייט ער דער העלד, דער זיגער! מלא שמחה לויפט זי אים אַקעגן. די טיר עפנט זיך:

— לי!

— נע!

די ווייסע רויזן וואָס ער האט גיבראַנגט צעשיטן זיך, נאָר קיינער האט נישט אין זינין זיי אויפצוהייבן. און אַ שמועס פלעכט זיך אַן־אָפּגיריסינער, אַנ־אויפשרייענדיקער, און קיינער ווייסט נישט וואָס ער זאָגט און וואָס יענער ענטפערט. ס'ליגט שכור דער מוח, אינים נעפל פונים ווין פון גליק. און נאָר פונים האַרץ־גרונט, פונים שוימיקן בלוט שיסן אַרויס ווערטער ווי ראַקעטן, ווי בלומען פון פרילינג לאַנקיס.

און אַ צושטראַלטער דערציילט ער איר פון זיינע נצחונות, לעבנס גיפערלעכע אַוואַנטורעס. און זיין גישטאַלט וואַקסט אין אירע ליבנדע אויגן, פול ראָמאַנטישע העלדיש'קייט און אַנ־אומזעבאַרער קראַנץ פון עקזאָטישער לעגענדאַרקייט נעמט אַרום זיין קאָפּ.

— ווייסט, לי, און צוויי לעמפּאַרטלעך האָב איך גיבראַנגט, אַני־טיקן! גלאַטינקע, אַראַנזש־קאַליריקע, לעבידיקע, האסט נאָך אַזוינס נישט גיזעען. נאָר איצט מוזן מיר גיין. אין סטודיאָ פון „מאַן בלאַן" ווערן היינט גיוויזן אויף פּראָבע מיינע אויפנאַמ'ס. כ'בין אליין נייגיריק זיי צו זען.

— מאַך נישט חוזק, קום, מיר גייען.

4.

זיי זענין צוגיפאָרן צום סטודיאָ אויף רו דע מיראַבאָ. דירעקטאָר אַנטואַן לאַפּאַן האט פייערלעך באַגריסט רענע זשיסטן פאַרן איינגילאַדינים עולם זשורנאַליסטן און קריטיקער.

איך האָב דעם כבוד און די שמחה אייך פאָרצושטעלן דעם העלד וואָס איז זיך מוסר נפש פאַר זיין קונסט. אין דער אַפריקאַנישער דזשונגל איז ער אַריינגידרונגין, מיט די ווילדסטע חיות גיקעמפט, דאָס שווערסטע אייסגישטאַנין, איבערגיהאַלטן. און אט שטייט ער פאַר אונדז, דער זיגער, און ויינע העגט זעגין פול מיט זאַקרויב: די שענצטע בילדער פונים ווילדפאַנג. דעם סוד פון דער דזשונגל, מיט שלאַנגין גיהיטן, האט ער איר אויסגיריסן. דער אַמאָליקער ריטער sans peur et reproche (2 איז אויפגישטאַנין תחית המתים, נאָר זיין ציל איז איידעלער און העכער: די דאַמע פון זיין האַרץ איז די קונסט. און אין דער צוקונפט וועט מין נישט דעם גרעסטן רוצח אין דער מלחמה, נאָר דעם העלדישן קינסטלער אויפשטעלן אַ טריאומף־טויער. כבוד דעם זיגער! לויב דעם נצחון!

אויפן עקראַן האָבן זיך באַוויזן די בילדער. פראַגמענטן פון וועלדער, שוואַרצע, גידיכטע ווי אַ וואַנט. ריזיקע ביימער אין אַרומנעם פון פאַרפלאַנטערטע גיוויקס, וואָס דושן זיי מיט מיתת נשיקה. זון אויפגאַנג פון צווישן די פּיראַמידן. שיפלעך וואָס דערמאָנין אין משה'ס תיבה אויפן נילוס. קליינע אאַזן מיט וואַסער־קוואַלן וואָס זעט דאָ אויס ווי אַ יום־טוב, ווי אַ לעגענדע. און פאַלמין וואָס שאָקלן זיך און קילן ווי פעכערס דאָס צופלאַמטע פנים פון הימלין.

נעלי איז גיווען אַ ביסל אַנטוישט. דער קאָנטראַסט צווישן דעם דירעקטאָרס שבחים און די דעמאָנסטרירטע אויפנאַמ'ס איז גיווען צו שטאַרק בולט. אין אירע חלומות האט זי אויסגיהאַדיוויט די וויזיע פון רענע, דעם טאַנקישן באַצוואונגער פון אַפריקאַ. אַ שטאָלענער גייסט מיט אַזאַ כשוף־מאַכערישער כלי אין דער האַנט האט דאָך באַדאַרפט באַוויזן וואונדער! צום סוף אַנשטאָט אַ ריטער־זעט זי אַ רעזשיסער. זי קוקט זיך אום אויף רענען. ער זיצט אָפּגילאָזט, אַרים, פאַרעלטערט. אומזיסט זוכט זי די אומזעבאַרע גלאָריע אַרום זיין קאָפּ: קיין שטראַל איז נישט גיבליבן...

אָבער נעלי האפט נאָך. ווידער זשומזשעט דער סנאָפּ פון פאַרביקן ליכט איבער איר קאָפּ און דער עקראַן לעבט אויף. איצט זענען די בילדער אַנדערע. איצט, זעט מין, האט זיך דער אַפּאַראַטאָר נישט געאיילט, נישט גענענדערט דאָס בילד. ער האט אַ פנים נישט קיין מורא, אַז זיינע צוקוקערס וועלן זיך נודן, זעענדיק כסדר דאָס זעלבע בילד פאַר די אויגן. טאַרראַרייקעט דער מאָטאָר, ציטערט דער זילבערנער עקראַן און די זואָונג רירט זיך נישט פון אָרט; נאַקעטע בערג, שפּיציקע גראָע פעלזן אַרום און — זאַמדן, גיפאַלדיוויטע זאַמדן, שטילקייט, טויט.

נאָר באַלד באַווייזט זיך אַ לאַנגע פייל, אַ שוואַרצער שאָטן. אַלעמאָל ווערט עס נענטער, גרעסער. אַ לעמפּאַרט איז עס. ער לויפט אַקייגן דעם אַפּאַראַט. זיין גאָלדינע פעל גלאַנצט בלוטיק. אין די אויגן ברענט אַ בלישטש: אימת מות. אט גיט די רויטע צונג אַ שמיר איבער זיינע ווייס'ע ציין. און די אויגן און די ציין ווערן נענטער, גרעסער, ווילדער, גרעסער, נענטער...

און פּלוצים: אַ נעגער לויפט אים אַקייגן. „אַך ווי שלימזלדיק, — קריצט רענע מיט די ציין און טראַכט — ער האט באַדאַרפט אין דער זייט אַריין אַנטלויפן נישט פאַראויס אַקעגן. פאַרשאַלטינער האַגרי"! אַברום גייט דורך אין זאַל. דאָס בלוט פרירט אין די אָדערן. אַ שלענגל פון שווידער לויפט דורך די חוט השדרה'ס. דעם נעגערס קערפּער ווערט נעלם און צודריקט צווישן די לאַפּעס פון לעמפּאַרט. די ווייסע ציין גריזן זיך איין אין האַלדז און מיט ווילדע תאווה כלעפּטשיט און כלעפּטשיט די חיה דאָס הייסע מענטשן־בלוט.

אַלע אויגן זענין איצט גיווענדט צו רענין. פאַרוואָס האט ער נישט גישאָסן? מיט דעם אַפּאַראַט אין איין האַנט און מיט דער ביקס אין דער צווייטער — האט ער זיך באַרימט — לאָז איך

1) אַלץ איז ווי אַמבעסטן אויף דער בעסטער פון די וועלטן.

2) אָן פּחד און חסרון.

מיך תמיד אין וועג אַריין. פאַרוואָס האט ער נישט גישאָסן דעם לעמפּאַרט און גיראַטיוועט אַ מענטש? ווי אַ פּאַטום נישט איינצוהאַלטן, ציען זיך די בילדער ווייטער. אַ קופּע קליידער אין בלוט און ווייס שטאַרצנדיקע ביינער. דער לעמפּערט איז זאַט. אַ מידער און פריילעכער לויפט ער ווייטער. און דאָס וואַכידיקע אויג פונים אָביעקטיוו כאַפּט אַלעס אויף, ביז זיין פאַרשוואונדן ווערן. און ווידער די זעלבע אומבאַוועגלעכע סצענע וואָס ביים אָנהויב: נאַקיטע שטיינער און גיפּאַלדיוויטע זאַמדן, זאַמדן, זאַמדן. ווי דאָס בילד וואלט גישטאַנין אויף איין אָרט. אָבער די פאַרזאַמלטע דאָ זענין מבינים, פאַכלייט. זיי ווייסן, אַז דאָס־אַט, וויקלען זיך הונדערטער מעטער לענטע. נאָר דער אַפּאַראַט שטייט פאַר דער זעלבער לאַנדשאַפט. וואו איז דעמלט רענע? פאַרוואָס פאַרמאַכט ער נישט דעם אַפּאַראַט? און פּלוצים לויפט דורך אַ גידאַנק אין אַלע מוחות, ווי אַ בליץ, וואָס טויזנטער אויגן דערזען אים מיטאַמאָל: — רענע איז דאַביי נישט גיווען. אָדער פחדניש אַנטלאָפן, אָדער גישיקט דעם נעגער אַליין...

נעלי דערמאָנט זיך פּלוצים, אַז רענע האט ליב צו שלאָפן ביז צען. עליף אינדערפרי. ווי קער זיך דאָס אָן אַ העלד? זי ווייסט נישט. נאָר זי פילט, אַז זי קען מער נישט אָטימין מיט דער דאָזיקער לופט, אין וועלכן ס־שוועבן פול באַקצילן פון ליגנט און בלוט.

דער אויטאָ האט גיוואַרט. נאָר זי איז אַהיימגיגאַנגין צופוס.

5.

ווען נעלי איז אויפגישטאַנין אינדערפרי, איז איר נשמה גיווען ווי אַ פלאַץ, אויף וועלכן ס־איז ערשט נישט לאַנג איינגיפאַלן אַ קלאַסיש־גיבויעטער, האַרמאָנישער טעמפּל. פון אונטער די הויפנס גרוז שטעקן אַרויס נאָך גאַנצע גישניצטע קאַפּיטעלן פון מאַר. מאַרי:ע קאַלומנים, שטיקלעך וואַנט מיט לעבידיק־נימאָלענע פרעסקן, אַ קאָפּ פון שטיינערנער פיגור. דער חותם פון חורבה וואָס ליגט דערויף, מאַכט עס אָבער רואיק, גלייכגילטיק און בטוח דאָס וואָס ליגט, האט שוין נישט קיין מורא פאַר קיין פאַלן.

זי האט זיך אָנגיטון מעכאַניש. איר פנים אין שפיגל האט מיט גאַרנישט עדות גיזאָגט אויף דער אינערלעכער איבערקערעניש. דאָס פנים איז אַ מאַסקע, אַ מאַסקע אין סאַמע רעכטן בלי. אָבער צוקוקנדיק זיך לענגער האט זי דאָך דערזען די ענדערונג. אַלע ווינקלין, ביי די אויגן, ביי די נאָז־פליגלין, ביי די ליפּן אין דער זייט און די צוויי בערגעלעך פון דער איבערשטער ליפּ — אַלע ווינקלין זענין גיוואָרן שפּיציקער, שאַרף־קאַנטיקער און באַקומין אַ שאָטן פון בייזקייט.

פּלוצ'ים האט זי דערהערט אַ גישריי און אַ ספּאַזמאַטיש גיוויין פון איר מאַמין. שנעל שפרונגט זי אַריין אין צווייטן צימער:

— מאַמע, וואָס איז גישען?

— נאַ, אט, לייען — האט איר כליפּנדיק די מאַמע גיוויזן דעם פרימאָרגנדיקן „מאַטען" — די צוויי לעמפּאַרטלעך האָבן אים ביינאַכט דערוואָרגן. אוי, אַ ווייטיק איז אונדז! אַזאַ דימעט! אַזאַ בריליאַנט!... ווער האט זיך גיקענט ריכטן! נעלי, וועסט דיר גיין קויפן אַ שוואַרץ טרויער קלייד. אוי, אַ חלשות שלאָגט דאָך אויף מיר...

נעלי איז אַריין צו זיך. זי האט חושד גיווען איר מוטער אַז זי וויינט גיכער, ווייל זי ווייסט אַז זי דאַרף וויינין, ווי ווייל זי מוז וויינין.

אויף דער רעפּאָרטערישער צייטונג'ס טאַראַראַם מיטן „באַרימטן רעזשיסער" און „אַפריקאַנישע העלדנמעשים", מיט די פּאַטאַגראַפירטע לעמפּערטלעך און סוחרישע רעקלאַמיס וועגן טרויער־סעאַנסן, לכבוד דעם טראַגיש־אומגיקומינים, פון זיינע פילמין — דאָס אַלץ האט זי גיעקלט, ס־האט אָבער מיט איר קיין שיכות נישט גיהאַט. עפּיס אַ גידריי פון אַנ־אומפאַרשטענדלעכער אָבער גיזעצמעסיקער מאַשינעריע. דער נעגער ווערט צעריסן. און דער לעמפּאַרט ווערט מסתם דערהרגיט, ווייל אַ נישט וואלט רענע נישט גיבראַנגט די צוויי קינדערלעך קיין פּאַריז. און זיי דערוואַרגן רענין. און רענע האט חרוב גימאַכט איר גלויבן און קינדישער ריינקייט פון לעבן...

זי איז צוגיגאַנגין צום פענצטער. אונטן האט דער תהום פּאַריז גילעבט, גירוישט, גישטמירירט. און זי האט פּלוצים דערזען העניגן איבער דער שטאָט די אומזעבאַרע האַנט פונים אַלץ־ווייסנדיקן און אַלמעכטיקן רעזשיסער...

די הפטורה* פון אחרון־של־פסח

ישעיה י׳—ל״ב, ביז י״ב—ה׳

נאָך היינט וועט ער שטיין אין נוב, אויפהייבן זיין האַנט קעגן דעם באַרג פון ציונס טאָכטער און קעגן דער הויכקייט פון ירושלים — נאָר דער אייבערשטער, דער האַר פון די חילות, וועט אָפּהאַקן די קרוין־צווייגן מיט גבורה און די הויך־גיוואַקסינע וועלן אָפּגישניטן ווערן און די גיהויבינע דערנידערט ווערן און ער וועט אונכערהאַקן די קשאַקיס פונים וואַלד מיט אייזן — און דער לבנון וועט פאַלן דורך אַ שטאַרקן.

און אַרויסגיין וועט אַ צווייג פון ישיס אָפּשטאַם און אַ ריטל פון זיינע וואָרצלין וועט אַרויסשפּראָצן. און ס־וועט רוען אויף אים דער גייסט פון באַשעפער, דער גייסט פון חכמה און טיפקייט, דער גייסט פון גינ'טקייט און גבורה, דער גייסט פון דעת און יראת־שמים. און ס־וועט אָטימין פון אים גאָטספאַרכטיקייט — און נישט נאָך דעם שיין פון זיינע אויגן וועט ער משפטן און נישט נאָך דעם הערן פון זיינע אויערן וועט ער פּסקינין.

נייערט ער וועט משפטן מיט גירעכטיקייט די נויט־באַדערפטיקע און וואָרינין מיט יושר די גיבויגינע פונים לאַנד און ער וועט שלאָגן די ערד מיט דער ריט פון זיין מויל, און מיט דעם אָטים פון זיינע ליפּן הרגינין דעם רשע.

די גירעכטיקייט וועט זיין אַ גאַרטל אַרום זיינע לענדן און דער אמת אַ גאַרטל אַרום זיינע זייטן.

און וואוינין וועט אַ וואָלף מיט אַ שעפּס און רוען אַ לעמפּערט מיט אַ ציקעלע און אַ קאַלב, און אַ יונגער לייב, און אַ פעט רינד, אין איינים — און אַ קליין יינגל וועט זיי פירן. און אַ קו און אַ בער וועלן זיך פּאַשען צוזאַמין, וועלן ליגן, זייערע יינגע, און דער לייב, וועט ווי דאָס רינד עסן שטרוי.

און שפּילן וועט זיך אַ זייג־קינד ביי דעם לאָך פון אַ פיפערנאָטער, און אויף דעם גריבל פון אַנ־עקדיס, וועט אַנ־אַנטוויינט קינד זיין האַנט אויסשטרעקן. זיי וועלן נישט טוען קיין בייז און נישט מזיק־זיין אויף דעם גאַנצן הייליקן באַרג מיינים, — וואָרן פול וועט זיין די גאַנצע ערד מיט דעם אייבערשטנס דעת — ווי די וואַסערן באַדעקן דעם ים.

און ס־וועט זיין אין דאזיקן טאָג: דער וואָרצל פון ישי, וואָס שטייט — אַ פאָן פאַר די פעלקער, אים וועלן די אומות זוכן, און זיין רו־אָרט וועט זיין — תפארת.

און ס־וועט זיין אין דאזיקן טאָג, וועט דער האַר צום צווייטן מאָל אויסשטרעקן זיין האַנט צונויפנעמען דאָס איבערבלייב פון זיין פאָלק, וואָס וועט איבערבלייבן פון אשור און מצרים און פון פתרות און פון כוש און פון עילם און פון שנער און פון חמת און פון די אינדזלין פונים ים.

און ער וועט אויפהייבן אַ פאָן פאַר די פעלקער און וועט צונויפזאַמלין די פאַרשטויסינע פון ישראל, און די צושפּרייטע פון יהודה צוזאַמינקלייבן פון די פיר עקן פון דער ערד.

און די קנאה פון אפרים וועט אָנגיטון ווערן און די שונאים פון יהודה וועלן פאַרטיליקט ווערן. אפרים וועט שוין נישט מקנא־זיין יהודה און יהודה וועט שוין אפרימין נישט רודפן.

און זיי וועלן לויפן אויף די אַקסלין פון די פלשתים מערב־צו — צוזאַמין וועלן זיי אויסראַביוון די קינדער פון מזרח, אדום און מואב גירויבט פון זייער האַנט, און די קינדער פון עמון וועלן צו זיי פאָלגן.

און דער אייבערשטער וועט אויסטרוקינין די צונג פון מצרים־ים און אויפהייבן זיין האַנט אויף דעם טייך, מיט דעם ברען פון זיין גרימצאָרן, און וועט אים צוהאַקן אויף זיבן טייכן און מע וועט אים קענין מיט שיך אַריבערגיין.

און ס־וועט זיין אַ שטעג פאַר דעם רעשט פון זיין פאָלק, וואָס וועט איבערבלייבן פון אשור ווי ס־איז גיווען פאַר ישראל אין דעם טאָג ווען ער איז אַרויסגיגאַנגין פון לאַנד מצרים.

די סדר־נאַכט אין טבריה

אין דער הייליקער שטאָט טבריה, ביים באַרטן פון ים כנרת, האט זיך דער ייד אלעזר מיט זיין בני־בית גיגרייט צום יום־טוב פסח, דעם חג החירות. ס׳איז גיווען די נאַכט פונים פערצנטן ניסן אין יאָר 1098.

דער ים־כנרת איז גיווען קלאָר, זיינע בּרעגיס האבן גיגרינט, די אליאַנדערס האבן גיבליט, די ליליעס זיך גיעפנט... ס׳איז גיווען די צייט ווען די ערד פרייט זיך.

א הייליקייט איז גיווען אויסגישפּרייט איבער די דאזיקע נאַכט. די משפחה מיט ר׳ אלעזר בּראש זענין גישטאַנין אין זייערע יום־טובדיקע מלבּושים. דער סדר־טיש איז גיווען גיגרייט כּדת וכדין. מצות, מרור, חרוסת, וויין און די טייערע כּוסות, אַ ירושה פון עלטער־עלטער־זיידיס...

ר׳ אלעזר האט גימאַכט קידוש, גידאַנקט דעם אלוקי ישראל פאַר דער־תּורה פאַר דער גאולה און פאַר דעם, וואָס ער האט אויסגיקליבּן דאָס פאָלק ישראל פון אַלע אומות פון אַלע לשונות...

זיך גיוואשן, אויפגידעקט די מצות און גיוויזן זיין בני־בּית און גיזאָגט: זעט, דאָס איז דאָס אָרימע בּרויט, וואָס אונדזערע זיידיס האבן גיגעסן אין לאַנד מצרים, ווער ס׳איז הונגיריק זאָל קומין און עסן, ווער ס׳איז נויטבּאַדערפטיקט זאָל קומין און מיט אונדז האַלטן פּסח. דאָס יאָר זענין מיר נאָך קנעכט, איבּער אַ יאָר וועלן מיר זיין פרייע מענטשן. דאָס יאָר זענין מיר אין גלות איבּער אַ יאָר וועט ישראל זיין אין זיין אייגן לאַנד...

דאָס יינגסטע קינד האַט גיפרעגט די קשיות, פאַרוואָס די דאזיקע נאַכט איז אַנדערש פון אַלע נעכט פונים גאַנצן יאָר. דער פאָטער האט גיענטפערט: קנעכט זענין מיר גיווען בּיי פרעהן אין מצרים און השם תּברך האט אונדז פון דאָרט אויסגילייזט.

ר׳ אלעזר האט גיזאָגט די הגדה מיט כּונה און התלהבות מיט הדוה און גיזאַנג. אויף אַלע פּנימער איז גיווען אויסגיגאָסן דער גלאַנץ פון בּטחון און אמונת־השם. דערנאָך האט די משפחה גיגעסן און גיטרונקין, ווידער גיזונגין תּהילים און שירים און גילויבּט דעם היטער פון אייבּיקן פאָלק...

ר׳ אלעזרס בּכור, יעקב, איז ערשט ערב יום טוב אַהיימגיקומין פון אַ ווייטער נסיעה און גיהאַט אַ סך צו דערציילן. נאָר בּעתן סדר האט קיינער פון דער משפּחה נישט גיקלערט וועגן וואָכנדיקע ענינים. זיי זענין אַלע גיווען פאַרטיפט אין די הייליקע תּפילות, אין די טייערע רייד פון דער תּורה, וואָס דער פאָטער האט גיזאָגט מיט שיינקייט און חריפות... דערציילט וועגן די נסים ונפלאות וואָס זענין גישעען מיט דעם יידישן פאָלק אין אַלע דורות... און וועגן דעם בּיטערן גלות וואָס יידן האבן גיליטן אין אַלע צייטן...

נאָר קינדערלעך, האט ר׳ אלעזר גיזאָגט, נישט נאָר יידן אַליין זענין נע־ונד און ליידן צרות. די אומות העולם מוזן אויך וואַגלין אויף דער וועלט. — דער חילוק צווישן זיי און אונדז איז נאָר, וואָס זייערע געטער שטאַרבּן — און אונדזער ג—ט דער אלוקים צבאות איז אַ חי לעד וקיים לנצח, ער לעבּט אייבּיק.

וואו איז צויס דער געץ פון די גריעקן, וואו איז יופּיטער דער געץ פון די רוימער און די געצן פון מצרים איזיס, אָסיריס און פּטא, וואו איז דער וואָטאַן פון די גערמאַנין, דער טעאוטאַטעס פון די גאַליער? זיי זענין אַלע טויט, אָבּער אונדזער בּאַשעפער איז אַ רבּון־כּל־העולמים, אַ האַר איבּער אַלע וועלטן און עס שלאָפט נישט און דרימלט נישט דער שומר ישראל...

דאָס בּית־המקדש איז חרוב, אונדזער הייליק לאַנד צעשטערט, אָבּער ישראל לעבּט און השם יתבּרך וועט שיקן משיח בּן דוד און אונדז אויסלייזן פונים בּיטערן גלות...

נאָך דער הגדה האט ר׳ אלעזר גיזאָגט צו זיין זון דעם בּכור: דערצייל יעקב פון דיין נסיעה — נאָר שאַ... שטיל... מיר דאַכט זיך עמיץ גייט אין גאָרטן... — אַלע זענין צוגילאָפן צום פענצטער —. דעמלט זענין גיווען בּיטערע צייטן — נאָר זיי האבן קיינים אין הויף נישט גיזעען און זיך ווידער גיזעצט צום טיש.

יעקב האט דערציילט: איך קום פון אַנטיוכיא. די צלם־טרעגער האבן דאָרט גיהאַט אַ מוראדיקע מפּלה. דער עמיר פון מאָזול האט זיי לעבּן קאַרבּאַצא אַרומגירינגלט. דער הונגער האט פון זיי גימאַכט אַ תּל. פון דריי־מאָל־הונדערט־טויזנט גוים זענין סך־הכּל גיבּליבּן צוואַנציק טויזנט. אונטערוועגס האָבּ איך גיהערט, אַז די צלם־טרעגער ווילן גיין קיין ירושלים. ס׳זענין דאָ בּוגדים, פאַררעטערישע מאַכמעדאַנער, וואָס וועלן זיי ווייזן די בּאַהאַלטינע וועגן וואָס פירן קיין ארץ־ישראל... מאַכמעדאַנער — גוים — אַלע רודפן זיי דעם ייד... זיי זענין אַלע שונאי־ישראל... די מאַכמעדאַנער זענין מזרע של אברהם־אָבינו און וואָלטן מיט אונדז גידאַרפט לעבּן בּשלום, נאָר מאַכמעד מיט זיין נייער אמונה, מיט זיין קאָראַן, האט גימאַכט אַ תּהום צווישן אונדז און זיי...

און די נוצרים זענין גאָר פאַרבּלאַנדזשיט... פאַלטשע שליחים האבן זיי איינגירעדט, אַז משיח איז שוין גיקומין... און זיי גלייבּן דעם שקר... הגם זיי זעען, אַז די וועלט איז אַ גהינום און די מענטשן ווי שדים, ווי חיות ווילדע, הרגינין איינער דעם צווייטן... און וואָס אַמאָל ווערט אַרגער...

און דאָ פלוצים האט זיך די טיר גיעפנט, אויף דער שוועל האט זיך בּאַוויזן אַ קליין אויסגידאַרט פאַרשוינדל מיט קראַנקע פיבּערדיקע אויגן. זיינע מלבּושים זענין ניווען צעריסן. אויף די פּלייצים פון זיינע קליידער איז גיווען אויפגיצייכנט אַ רויטער צלם. אין האַנט גופא האט דער פאַרשוין אויך גיהאַלטן אַ צלם און גיפרעגט: זענט איר קריסטן? ווייל איך האָבּ גיזעען, אַז איר האט גיטרונקן פונים בּעכער און גיגעסן פונים „בּרויט" ווי אונדזער „האַר" האט גיטוען אין דער נאַכט איידער מע האט אין אים בּוגד גיווען... האט ר׳ אלעזר גיענפערט: מיר זענין יידן. האט דער גלח גיזאָגט: אויבּ אַזוי האט איר פאַ־שוועכט דאָס הייליקע בּרויט און דעם הייליקן וויין. גייט צום ים כּנרת און לאָזט אייך שמדן אַז נישט וועט מען אייך דערהרגינין... האט ר׳ אלעזר גיזאָגט צום צלם־טרעגער: ניין! מיר, איך און מיין הויז וועלן דינין דעם איינציקן בּאַשעפער, ווי מיר האבן אים אַט ערשט גידינט אין דער היינטיקער נאַכט לויט אונדזער הייליקער תּורה. מיר וועלן זיך נישט שמדן. מיר ליידן טאַקע גלות פאַר אונדזערע חטאים, אָבּער דו אַכזר, זיי נישט בּיי דיר אַזוי אין גרויסן. דער בּאַשעפער וועט דיך שטראָפן פאַר דיין רשעות, דיינע שלעכטע רייד. איך און מיין הויזגיזונט, מיר וועלן אונדז לאָזן מקריב זיין פאַר השם יתבּרך און זיין תּורה. אָבּער דו און דיינע לייט איר וועט נאָך אַלע האָבּן אַ מיאוסן סוף.

דער גלח איז אַרויס צו זיין בּאַנדע. זיי האבן פאַרהאַקט טירן און פענצטער און אונטערגיצונדן דאָס יידישע הויז...

לאָמיר דאַנקן דעם אייבּערשטן, האט אלעזר גיזאָגט, און שטאַרבּן. מיט „אחד" זאָלן אויסגיין אונדזערע נשמות. אַלע האבן זיך גיבּוקט צו דער ערד און אלעזר האט גיזאָגט: איך ווייס אַז מיין בּאַשעפער לעבּט. מיר וועלן בּאַלד זעען דעם גלאַנץ פון דער הייליקער שכינה, און דאָס איז דאָך תּמיד גיווען דער הייסער בּאַגער פון אונדזערע הערצער און אונדזערע נשמות...

די מוטער — ר׳ אלעזרס ווייבּ — האט צוגיטוליעט איר יינג קינד צון איר האַרץ, ווי דאָס עופהלע צו שיצן פאַר דעם פייער וואָס האט שוין אַרומגירינגלט די ווענט פונים הויז...

און ווען די גאַנצע משפחה האט מיט אַ ריינער לויטערער התלהבות גיזונגין הלל און גיקומין צו דעם פּסוק:

דאַנקט דעם אייבּערשטן ער איז גוט
זיין חסד איז אייבּיק.

זענין זיי דערשטיקט גיוואָרן פונים פייער, און גישטאַרבּן ווי אמתע קדושים, ווי אייניקלעך פון די מכּבּים...

(לויט סטרינדבּערג – יידיש: א״ש.)

אין דאזיקן טאָג וועסטו זאָגן: איך לויבּ דיך בּאַשעפער, וואָס דו האסט אויף מיר גיצאַרנט, דיין צאָרן קערט זיך אָפּ און דו טרייסט מיך.

אָט איז דער שטאַרקער פון מיין הילף, איך פאַרלאָז מיך אויף אים און האָבּ נישט קיין מורא, וואָרן מיין כּוח און מיין גיזאַנג איז דער אייבּיקער בּאַשעפער און ער איז מיין הילף.

איר וועט שעפּן מיט שׂמחה דאָס וואַסער פון די ישועה־קוואַלן און זאָגן וועט איר אין דאזיקן טאָג: דאַנקט צום אייבּערשטן, רופט זיין נאָמין, לאָזט וויסן צווישן די אומות זיינע מעשׂים, דערמאָנט, אַז גיהויבּן איז זיין נאָמין.

זינגט צום בּאַשעפער, וואָרן גרויסקייט האט ער בּאַשאַפן. דאָס איז אַנטפּלעקט פאַר דער גאַנצער וועלט. פריי דיך און זינג בּאַוואוינערן פון ציון וואָרן גרויס איז צווישן דיר, דער הייליקער ישׂראל.

געטייטשט פון א. שינדלער.

אַן־אַלט־נייע מעשה
גיזייט מיט טרערן גישניטן מיט גיזאַנג

פון ל. שיף

א.

קאָמפּלעטירט יעקב־ס הויז

און עס האט גירייזט ישראל מיט אַלעם וואָס צו אים פון לאַנד כּנען קיין מצרים.

און אַז זיי זענין גיקומין צו די טויערן, צווישן די מויערן פון מצרים, האט זיך יעקב אָפּגישטעלט און ער האָט אויפגיהויבּן זיינע אויגן און גיזעען אַ גרויסן שטיין ליגן אויפ׳ן פעלד בּיי דער זייט פונים וועג, איז ער אַראָפּ פון וואָגן און זיך אויף אים אנידערגיזעצט.

איז ער אַזוי גיזעסן אָנגישפּאַרט מיט בּיידע עלנבּויגנס אויפ׳ן שויס, אונטערגיהאַלטן דעם קאָפּ און גיטראַכט.

און יעקב־ס קינדער און קינדס־קינדער, ווען זיי האבן דאָס גיזעען, האבן זיי זיך אויך אָפּגישטעלט, גיקוקט מיט שרעק אויף יעקב׳ן און האבן גישוויגן.

און יהודה איז דערווייל אָנגיקומין צוריק פונים וועג קיין גושן, וואו יעקב האָט אים גישיקט פאַר אים אַ צוגרייטן אַן־אָרט צום וואוינין און תּורה לערנין. ווי יהודה האט דאָס גיזעען, האט ער זיך אָנגירופן צום פאָטער: שטיי אויף פאָטער, זעץ זיך אַרויף אויפ׳ן וואָגן און לאָמיר ווייטער רייזן דען כ׳האָבּ אַלץ גרייט גימאַכט פאַר דיר אַ בּאַקוועם אָרט צו וואוינין.

יעקב האט אויפגיהויבּן זיינע אויגן, אים אָנגיקוקט און גאָרנישט גיענטפערט.

האט זיך יהודה גישטאַרקט און גיפרעגט צו זיין פאָטער: וואָס איז דיר פאָטער, פאַר וואָס ענטפערסטו מיר נישט?

און יעקב האָט גישוויגן און אים ווייטער נישט גיענטפערט.

האָט יהודה ווייטער גיזאָגט: צי ווייסטו דען נישט אַז דאָס איז אַ גזירה פון ג—ט. מיר מוזן גיין אין גלות קיין מצרים; פאַרוואָס שטעלסטו זיך אַנטקעגן ג—טס רייד צום זיידן אַבּרהם בּיים „בּונד צווישן די שטיקער"? איז דאָך פיל גלייכער מיר זאָלן אַ היימקומין אויף די וועגינער וואָס פרעה האט גישיקט נאָך אונדז, דורך דיין זון יוסף, איידער מיר זאָלן אין קייטן אַהינגיבּראַכט ווערן. און יהודה האט זויפגיהויבּן זיין קול און האט גיוויינט און עס האבן מיטגיוויינט מיט אים דאָס גאַנצע הויז־גיזונט פון יעקב־ן.

ווי יעקב האָט דאָס גיזעען, האט ער גישווינד זיך אויפגיהויבּן פון אָרט, זיך אַרויפגישטעלט אויפ׳ן שטיין און ער האָט אַ מאַך גיטון מיטן שטעקן וואָס אין זיין האַנט און האט אַזוי גיזאָגט:

קומט אַהער, איר יעקב־ס קינדער, פאַרזאַמלט אייך אַרום דעם שטיין און הערט צו, צו אייער פאָטער ישראל!

ג—ט האט גירעט צו אונדזער פאָטער אַבּרהם, דאָס זיינע קינדער וועלן זיין גרים אין אַ פרעמד לאַנד און אָט האט ער ערשט זיינע רייד איבּער אונדז מקיים גיווען.

מיר גיין אין גלות און וועלן דאָרט זיין גרים, צו אַרבּיטן מיט אונדזערע גופים און בּאַדריקן אונדזערע נשמות.

און עס איז גיווען ווען איך בּין ערשט אויף מיין וועג גיווען אין בּאר שבע, האט זיך ג—ט צו מיר בּאַוויזן און האט צו מיר אַזוי גיזאָגט: זאָלסט נישט קיין מורא האָבּן צו נידערן קיין מצרים, ווייל צו אַ גרויס פאָלק וועל איך דיך דאָרט מאַכן. מיט זיבּעציק נפשות וועסטו נידערן קיין מצרים און וועסט אַרויסגיין פון דאָרט אַזויפיל ווי די שטערן פון הימל.

איך ג—ט וועל מיט דיר נידערן קיין מצרים, און איך וועל דיך אויך פון דאָרט אַרויסנעמין.

אַצינד, מיינע קינדער זייט וויסן, אַז דאָס פאָלק וואָס מיר קומין ערשט צווישן זיי, דינין צו פרעמדע אָפּגעטער, און טון אַלע אומווירדיקייטן, וואָס דער ג—ט פון אייערע עלטערן האט פיינט, און זיי וועלן אייך אויך אָנרעדן און צווינגען צו טון אַזוי ווי זיי. זאָלט איר זיך שטאַרקן און גידענקין אין אייערע גרויסע עלטערן אַבּרהם און יצחק און נישט פאַרשעמין מיר אייער פאָטער ישראל, זיך צו האַלטן אין דעם ג—ט פון אייערע אבות, אים צו דינין מיטן גאַנצן האַרצן, און אויך פאַר אים זיך איינשטעלן דאָס לעבּן.

און ערשט ווען ג—ט האט מיר גיגעבּן זיין צוזאָג, דאָס מיינע זיבּעציק נפשות וועלן בּאַקומין אַלע זיבּעציק פעלקער, פאַרשטיי איך דאָך אַז יעדער פון מיינע קינדער וועט זיך שטאַרקן איבּער אַ פאָלק מיט זיין ג—ט. און אַצינד בּין איך דאָך נישט מער ווי ניין און זעכציק לייבּער, האָבּ איך מורא טאָמער וועט דאָס דאזיקע פאָלק וואָס מיר קומין צו זיי אין גלות זיך שטאַרקן איבּער אונדז איינצושלינגען אונדז און פאַרטיליקן פון צו זיין אַ פאָלק, עס זאָל ווערן אָפּגימעקט ישראל־ס נאָמין פון דער וועלט. כ׳וועל דעריבּער זיך נישט אָוועקרירן פון דאַנין בּיז כ׳וועל האָבּן זיבּעציק נפשות, און יעקב־ס הויז וועט זיין גאַנץ אַזוי ווי ג—ט האט מיר גיזאָגט:

ווי יעקב האט גיענדיקט צו רעדן, האט יהודה אַרויסגיצויגן זיין שווערד פון שייד, און גישריגן ווי אַ לייבּ: שווייגט איר פעלקער! מיט מיין קול וועל איך אייך מאַכן ציטערן! איך איינער נעם זיך אונטער אַלע אייערע זיבּעציק פעלקער צו דר־ערד צו וואַרפן, און ווער עס וועט וואַגן ישראל־ס קינדער פון דער וועלט צו פאַרטיליקן, וועל איך אים מיט מיין שווערד דעם קאָפּ אַראָפּהאַקן.

קום פאָטער, וועלן מיר רייזן און גיין.

האט יעקב גיענטפערט: הער מיין זון און פאַרנעם! עס וועט אויפשטיין אַ שטערן פון יעקב־ן און [illegible] הערשער פון יהודה, זיין האַנט וועט האַלטן אַ שווערד און ער וועט זיין גילערנט צו טרעטן מיט אַ בּויגן און ער וועט אַזוי זאָגן „נישט מיט זייער שווערד וועלן זיי ירשינין די וועלט, און זייער אָרעם וועט זי נישט העלפן". צי מיינסטו מיין זון, אַז פאַר זייערע שווערדן און אונדזערע לייבּער האָבּ איך מורא? כ׳האָבּ נאָר מורא פאַר דעם גיפט פון זייערע צינגער און דאָס ריינקייט פון אונדזערע נשמות, פרעמדע זאָלן זיי נישט פאַראומריינקן, מיין זון.

האט יששכר זיך אָנגירופן און גיזאָגט: ג—ט, דער ג—ט פון אונדזערע אבות וועט נידערן מיט אונדז קיין מצרים, ער וועט אונדז אָפּהיטן, און ער וועט אונדז אויך גאַנצערהייט פון דאָרט אַרויסנעמין.

האט גיגרימט יעקב־ס צאָרן און ער האט גיזאָגט צו יששכר־ן: צי מיינסטו, אַז ג—ט וועט אויך אייערע נשמות היטן? אַלץ איז אין ג—טס האַנט, אויסער די ג—טספאַרכטיקייט, מוז דער מענטש אַליין אָפּהיטן.

האט ראובן גיזאָגט: דו אונדזער פאָטער, וועסט זיין מיט אונדז, און ג—טס וועגן אונדז לערנין.

האט יעקב גיענטפערט און גיזאָגט צו ראובנ־ן: איך בּין שוין אַלט און נאָנט צו שטאַרבּן. און אַ נייער יינגער דור וועט נישט צו הערן די רייד פון זייער אַלטן פאָטער און זיידע, וועלכער קען נישט די מנהגים און דאָס לעבּן פון נייעם לאַנד, נאָר אַ יינגער מענטש פון זיינע בּרידער, אַזוי ווי זיי אַליין קען זיי לערנין זיך נישט אויסצומישן מיטן פאָלק וואו זיי וואוינין און צו אים וועלן זיי צוהערן.

האט בּנימין אויסגירופן און גיזאָגט: יוסף מיין בּרודער, מיט זיינע צוויי זין וועלכע זענין גיבּוירן און ערצויגן אין מצרים און קענין גוט דאָס לעבּן און פירונג פון דעם לאַנד, וועלן אונדז לערנין נישט נאָכצוגיין זייערע אומווירדיקע וועגן און בּלייבּן גיטריי דעם ג—ט פון אונדזערע אבות.

האט יעקב גיענטפערט צו בנימינען: מאַנספערשוינען קענען נאר לערנען און באַאיינפלוסן די מענער, און די טעכטער ווער וועט לערנען ג—טס וועג אין מצרים?

האָט אָשר ז'ן אָנגירופן און גיזאָגט: מיין טאכטער סרח, אַ ג—טס פארכטיקע פרוי וועט זיי ג—טס וועג לערנען, פאָטער!

האט יעקב גיענטפערט: אויך זי איז שוין צו אַלט, גיבוירן אין דעם פריערדיקן דור, וואָס קען נישט די לערעס און דעות פון מצרים, וועלכע יונגע טאכטער וועט איר צוהערן?

אַזוי ווי זיי רעדן קומט אָן צולויפן לוי, ווען מ'האָט גיהאַט אויף אַ ווײַלע אָוועקגירופן. ער לויפט צו מיט פרייד צום פאָטער און שרייט אויס: מזל טוב פאָטער! עס איז גיקומען אַ גוטער מזל, מיין פרוי האט מיר צווישן די מויערן פון מצרים אַ טאָכטער גיבוירן!

און עס האט אויפגילעבט דער גייסט פון זייער פאָטער יעקב, ער האט זיך צוריק אויפגיזעצט אויפ'ן וואָגן און ישראל'ס קינדער האבן גיטראָגן זייער פאָטער יעקב מיט זייער גאַנצן הויזגיזונט אַריין אין לאַנד מצרים.

און עס זענען אַריינגיקומען קיין מצרים יעקב מיט זיינע קינדער און קינד'ס קינדער, אַלע צוזאַמען זיבעציק נפשות.

——————

ב.

יוכבד=שפרה

און דאָס מיידל איז גיוואָרן גרויס האט זי חתונה גיהאַט צו אַ מאַן פון די קינדער פון לוי.

אין יוכבד איז גיוועזן זייער אַ ג—טס־פארכטיקע פרוי, וועלכע האט אַליין מורא גיהאַט פאַר ג—ט, און אויך אַנדערע טעכטער און פרויען גילערנט צו גיין אין ג—טס וועגן. זי האט זיי דערציילט פון דעם ג—ט פון זייערע אבות פון אברהם, יצחק און יעקב, און זייערע פרומע מוטערס שרה, רבקה, רחל און לאה. און אַז ער האט נאָך פריער גיזאָגט צום זיידן אברהם, דאָס זיינע קינדער וועלן זיין אין גלות, מ'וועט מיט זיי אַרבעטן און זיי פייניקן פיר הונדערט יאָר. און זי האט גירעט אויף זייערע הערצער, און זיי גיטרייסט אין זייער עלנד, און אויף דעם פיין און שווערע אַרבעט פון זייערע מענער, זיי זאָלן אַלץ נעמען פאַר ליב, ווייל עס איז אַ גזירה פון ג—טס האַנט.

און זי איז גיוואָרן אַ הייבאַם פאַר יידישע פרויען, זיי צו העלפן ביים גיבוירן און ערציען זייערע קינדער. זי פלעגט די קינדער אויספוצן און באַשענערן, איינפלאַנצנדיק אין זיי דעם גלויבן פון זייערע אבות, און אַלע האבן איר דערפאַר גירופן שפרה.

און זי האט ערצויגן אַ דור יידישע טעכטער פאַר נשים צדקניות, ווען זי האט גילערנט דולדן און שווייגן און האָפן, און זי איז גיוואָרן די מוטער פון דעם גאַנצן יונגן דור יידישע טעכטער, און אַלע האבן זיך צוגיהערט צו אירע רייד, ווייל זי איז אויך גיוועזן אַזוי יונג אַזוי ווי זיי, שטענדיק יונג און לייכט אויף די פיס שוין זייענדיק אפילו מיט יאָרן אַריבער ווי הונדערט יאָר, איז זי נאָך אַלץ גיוועזן אַ גוטע פריילעכע און גיטרייע חבר־טאָרן ווי אַ יונג מיידל.

דערביי האט זי גילערנט איר ערצויגינע תלמידות, צו זיין צניעות=דיק און באַשיידן. שטענדיק זיצן אין שטוב און נישט קומען אין גיזעלשאַפט, זיך נישט צו וואַרפן אין די אויגן מיט זייער גלויבן און יידישקייט.

און ווען פרעה האט איינמאָל גירופן די יידישע הייבאַם האט ער צו איר גיזאָגט: איך זע, אַז צווישן די יידישע זון בונטעוועט זיך עפּיס וועגן אויסגילייזט ווערן און אַרויסגיין פון מצרים צוריקצוקערן צום ג—ט פון זייערע אבות. נאר בלויז די יידישע טעכטער, וואָס זענען אַזוי צו זיין גיטריי און איבערגעבן אונדזער פאלק און לאַנד. איך באַפעל דיר דעריבער יעדן גיבוירינים יידישן יינגל צו טויטן, און נאר די טעכטער צו לאָזן לעבן.

די הייבאַם האט ערשט דערציילט צו פרעה'ן, דאָס די יידישע פרויען זענען נאכנישט אינגאַנצן קיין מצריות, ווי ער מיינט, און אַז זיי אַליין גיבוירן און ערציען עס אַזעלכע גיטרייע יידישע קינדער.

און די הייבאַם האט מורא גיהאַט פאַר ג—ט און נישט גיטאָן ווי עס האט איר גיהייסן דער קעניג פון מצרים. און זי האט אויך ווייטער נאכמער ערצויגן און ערנערט די נשמות פון די יידישע קינדער.

——————

ג.

מרים=פועה

און עס איז גיוועזן ווען יוכבד איז גיוועזן פול מיט גלויבן און האָפן צום ג—ט פון די אבות, און ווי זי האט אירע גאַנצע יאָרן גיטראָגן אַט די אמונה און בטחון אין זיך, ביז זי האט צו הונדערט און דרייסיק יאָר אויסגיטראָגן און גיבוירן דעם גיהאָפטן יידישן ערלייזער.

און זי האט גיזען, אַז דאָס קינד איז גוט האט זי אים אויסבאַהאַלטן אין אַ קעסטל פון די אויגן פון די מצרים.

און עס איז גיוועזן ווי יוכבד האָט גיבוירן משה'ן, איז אַראָפּ אַ גייסט פון גאולה און באַפרייאונג צווישן די יידן, און יוכבד'ס טאכטער מרים, וועלכע האָט צוגיזען דאָס גאַנצע ביטערניש, ווי מען פאַרביטערט דאָס לעבן פון די יידן; מען פאַרביטערט מיט גיפט און ווייסווט זייערע נשמות, האט גינומען לערנען דעם נייעם דור צו אַ דערלייזונג פון גלות. און זי, וועלכע איז גיוועזן אַ גיטרייע תלמידה פון איר מוטער'ס לערע, איז אויך גיוואָרן אַ הייבאַם, כדי צו קומען אין יידישע שטובן, העלפן ביים גיבוירן און ערציען יידישע קינדער. זי האט שוין אבער נישט אַזוי פאַרגלעטיקט באַשיינט, נאָר גירעט גישריגן און גיוועקט צום יידישן קינד, דער יידישער טאכטער, זי זאָל אויפשטיין פון איר ביז אַ הערלקער פאַרשלייערטקייט זיך אויסצובאַהאַלטן מיט זייער יידישקייט, פרעה זאָל גאָר נישט דערקענען און די מצרים זאָלן זיך נישט דערוויסן, נאר ווערן אפינע שטאָלצע יידישע טעכטער נישט צו וועלן מער דינען צו די מצרים. און מ'האט איר דערפאַר גירופן פועה.

אין עס האט איר פאַרדראָסן, פאַרוואָס איר ברודער, דער גואל משה, האט גימוזט ווערן באַהאַלטן אין אַ קעסטל, פאַרוואָס ער זאָל נישט אויס אַ זון אַן=אפינער ייד. און דערלייזער און זי האט זיך אַוועקגישטעלט ביים ברעג טייך צו וואַרטן אויף איר ברודער משה צוזאַמען מיט אים, ער ביי מענער און זי ביי פרויען — צו העלפן אויסלייזן דאָס יידישע פאלק פון דאָס סבלנות, שטום צו ליידן ביי די מצרים.

עס האט זיך גיפרייט דאָס האַרץ פון דער מוטער יוכבד צו זעען ביים לעבן אירע קינדער אַלס יורש'ים פון איר אַרבעט, דאָס ווען זי איז שוין אַלט, פאַרענדיקט איר טאכטער מרים, וואָס זי האט אָנגיהויבן. דערביי האט זי גוט פאַרשטאַנען דעם היינט, ווען דאָס סבלות און שיעבוד, די פאַרק:עכטונג פון דער נשמה, און אונטערברעכונג פון גייסט איז אַזוי שטאַרק און מען האלט שוין ביי ענדע. מ'הערט שוין די טריט פון דער גאולה, מוז מען שוין אויסוואָרצלען פון די הערצער דעם גלות און זיך גרייטן צו דער גאולה, אַז מ'קען שוין מער נישט בלייבן גידולדיקע באַשיידינע יידישע טעכטער אין שטוב, אַלץ פאַרגלעטן און באַשיינען, און אַז ערשט איז די צייט איר טאכטער מרים זאָל ערציען דעם נייעם דור. איר טאכטער מרים, מיט איר פאַרביטערונג, אויפ'ן זינקען אין די מצרי'שע אומרייניקייטן זאָל אַרויסנעמען די יונגע יידישע טעכטער פון די שטובן, זיי צונויפזאַמלען און צו זיי רעדן, שרייבן און וועקן און אויך זי יוכבד איז צו איר צוגישטאַנען און איר גיהאָלפן אין איר נייער אַרבעט.

פון דעמ'ט אָן האט מרים, ווען מ'האט גירופן פועה, גירעט גישריגן און גיוועקט צו די יידישע טעכטער, האט זיי צונויפגיזאַמלט, דערצויגן און גיפירט. גיפירט אין גלות און אַרויס פון גלות, איבער מדבר אין ים, ביז זי האט זיי די גאַנצע גאולה און אפנבאַרן נס גיוויזן, און יעדע יידישע פרוי און טאכטער, אפילו די דינסט, האט דערזען איבערן ברייטן, גרויסן און טיפן ים, דעם ג—ט פון אירע אבות און אמהות ווי ער פירט זיי און האַלט פאַר זייערט וועגן מלחמה.

און זי האט גיטייטלט צו אים מיטן פינגער: „דאָס איז מיין ג—ט און איך וועל אים באַשיינען!"

דעמלט האט מרים, אַזוי ווי משה ביי די מענער, גינומען דעם פויק אין אַ רע הענט, אַלע פרויען זענען דעמלט איר אַליין נאָכגיגאַנגען. און האט פאַר זיי אויסגיזונגען איר שירה:

זינגט צום גרויסן ג—ט, וועלכער וואַרפט די גרויסמאַכטן מיט זייערע חילות אין טיפן ים. און אונדז שטאַרקט ער און איז אונדזער הילף!

אַ פאַררויכערטער צוסקריפּיטער צוג האט אין איינעם אַ תחילת־פרילינגדיקן פאַרנאַכט אויסגישפּיגן נחומקען אין עפּיס אַ פאַרוואָרלאָזט גרעניץ־דערפל.

אלימלך שטייער

גרעניץ־סלופּיס

(סקיצע)

ער איז גיוועזן דער איינציקער פּאַסאַזשיר, וואָס איז דאָ אויסגישטיגן אויף דער דאזיקער סטאַציע. עפּיס אַן־אומבאַקאַנטער שוידער האט אים אַכאַפּ־גיטון ביים גאַרגל.

— ס'ערשטע מאָל איינער אַליין, אין אַ פרעמד אָרט, אויפן וועג צו דער וועלט...

און זי די פרעמדע וועלט, איז דאָ גישטאַנען פאַר אים אין גישטאַלט פון אַ נידריק־פאַררויכערט באַן־שטיבל, מיט אַראָפּגיפאַלינעם טינק. אַדורכגיגאַנגען דורך דער שמאָלער פורטקע מיט זיין קליין קופערטל אין האַנט, האט ער פאַרנט גיזעען שטיין אַ צ שאקלט דראַבניאַסטע וועגעלע איינגישפּאַנט אין אַ פּאָר ביינערדיקע שקאַפּעס, וואָס זענען גישטאַנען און גיגעניצט מיט אַרויסגיזעצטע, פאַרפוילטע ציין. האט נחומקע ניפרעגט עפּיס ביים פאַרשלאָפּי'ם בעל־עגלה, וועלכער האט בייזלעך אָנגיבורטשיט און ווייטער גידרימלט — און ער האט זיך גילאָזט גיין גלייך מיטן שאָסיי. עטליכע שיטערע קאַשטאַניס־ביימער מיט גרינלעך־צעווייקטע קנעפּלעך האבן גימאָלן טונקעלע שאָטנס אויפן פּאַוויסלטן פאַרנאַכט־הימל. באַלד האט ער דערזען אַ משופּעדיק חיים־גיקאַלכט הייזל, באַהאַנגען באַלכסון מיט אַ צושמירט־אָפּגיבלאַקיוויט שילדל „אברהם גאַרדין שענקהויז". אט דאָרטן אַריין האט ער עס טאַקי גידאַרפט ווענדן זיינע טריט, לויט דער אַדרעס פונים „גרעניץ־שוואַרצער", וואָס מ'האָט אים אין דער היים גיהאַט אָנגיוויזן.

נאָך פונדערווייטנס האט ער בולט אונטערגישיידט די געלגיפאַרבטע טיר פון שענק, צו וועלכער ס'זענען גיוועזן צוגיקלאַפּט עטלעכע אָפּגישאָסינע בלעכן מיט פאַרזשאַווערטע אויפשריפטן. נחומקע האט מיט אַן־איניווייניקסטע פאַרשרומפּינע נישט־דרייסטקייט, שטיל גיעפנט די טיר, וואָס האט זיך מיטאַמאָל הייזעריקלעך צוקלינגען מיט אַ שאַרף גיקלאַנג. פון אונטערן שענקפּאַס האבן אַ פּאָר אַנג־שפּיצטע שיטערלעך־צונויפגיקורטשיטע ברעמען אויף אים זיך אַ הויב־גיטון. דאָרט איז גישטאַנען אַ נידריקער דיקלעכער ייד מיט אַ קורץ־גישוירן בערדל און אַ שמאָל ויידן קאַפּל איז גילעגן זייטיק אויף זיין קאָפּ ביז איבערן רעכטן אויער.

מיט צודראַלינע, פליישיקע הענט האט ער גיצאַפּט ביר פון אַ קראַן, ניקוקט ווי ס'האט זיך טומלדיק צעשוימט גיגאָסן אין אַ שורה גלעזער, וועלכע זענען גישטאַנען אויסגיסדרט פאַר אין אין ווינקל נעבן אַ ברייטע, פאַרהעמערטע טיר, וואָס האט גיפירט

אין שטוב אַריין, איז גישטאַנען אַ טישל מיט פאַרשידינע גיבעקסן און אַ יינג מיידל איז גיזעסן דערביי פאַרטיפט אין אַ ביכל. נחומקע האט דערפילט, ווי דעם שענקערס גראָבלעכע אויגן־אַפּלין האבן זיך איבער אים שנעל אַראָפּגיגליטשט און באַלד זיך אָפּגיקערט אין אַן־אַנדערער זייט, ווי ער וואָלט אים בכלל גאַרנישט גיוועזן באַמערקט. איז נחומקע מיט אַ צעשראַקינער נישט־דרייסטקייט גיבליבן זיצן אויף אַ קאַנט פון דער לענגלעכער נישט־גיהיבליוועטער באַנק, דאָס קופערטל צווישן די פיס, און מיט אַ פאַרקלעמט גימיט גיגלאָצט אויף די אויסגיקרומטע שפּיצן פון זיינע שיך. אין קאָפּ איז גילעגן אַ שווערער טשאַד און דאָס האַרץ האט מאָדנע גיטיאַכקעט. איניווייניק זענען גילעגן אָנגיוואָרפן אַ מאַסע צעשויבערטע גיפילן ווי אַ מחנה דורכגישטאָכינע זומער־פייגעלעך, וואָס קינדער פאַנגען און קוועטשן צענויף אין גילעכערטע פּודעלעך. פון אַ גאַנצן טאָג פאָרן אין אַ גישטאָפּטן וואַגאָן, האט ער זיך איצט גישפּירט צעבראָכן־מיד און אַ נעפּל האט זיך גיהילט אַרום זיינע אויגן. האבן זיינע פאַרטונקלטע בליקן מאָדנע באַוועגלעך גינומען לויפן אין די ווינקלין, ווינדערלעך אויפגיכאַפּט אַ יעדן קלענצטן פּרט — פליגן־מיסט אויף דער שויב, אַ נאָס האַנטוך איבערגיוואָרפן איבער אַ צוגרינט וואַסער־פעסל, און זענען גיבליבן העפטן אויף די גישטאַלטן פון די שכנים זיינע, וואָס זענען גיזעסן דערנעבן. צוויי ציגיינער מיט שוואַרצע צעלאָזינע טשופּרינעס האבן זיך איינאַנדער גיהאַלטן אין איין מכבד זיין מיט גלעזלעך רום, אַמאָל דער און אַמאָל יענער, האבן זיך גישאַקלט אויף די פיס, גישוואַרגאַטשיט שנעל און אָפּגיריסן און זיך אַלץ אינאיינעם צעקושט. פון זיי האט זיך גיטראָגן אַ שאַרפער ריח פון משקה און ברודיקע מאַכאָרקע.

צו נחומקעס אויערן האבן זיך דערטראָגן אויסגיהוילטע האַלב־פאַרשטענדלעכע ווערטער.

— אויפגישטעלט אַ סטראַשידלע, האט איינער גיזאָגט, אינמיטן פעלד — אַ גיפּאַסקעוועטער דראַנג אַזאַ מיט אַ צוגיקלאַפּט ברעטל — אַ גרעניץ... זאָגן זיי. איבער נאַכט גיוואָרן... איר פאַרשטייט? מיין פעלד גיהערט צו דער זייט, און מיין שוואָגער ט'מאַשקיס צו יענער זייט... הע... הע... מ'וועט אונדז נאָך הייסן נעמען דוקסין, שיסן איינער אויפן צווייטן, אַלץ צוליב דער סטראַשידלע דאָרט, דער סלופּיק... פאַר איך ביינאַכט אַזוי מיטן וואָגן, כ'זע קיינער איז אַרום נישטאָ און טאַראַבענץ... דער סלופּיק איז אַרויס, אויס גרעניץ... האַ... האַ... האַ...

אַביסל ווייטער ביים צווייטן עק פון לאַנגען טיש, זענען גיזעסן צוויי גויעס, איינע אַן־אַלטיטשקע מיט אַ צעקנאַדערט פּנים און אַ שוואַרץ שנירל פּאַטשערקיס אויפן האַלדז, און די צווייטע אַ יינגערע, גיהילט אין אַ ווייס־גיפלעקט טיכל. זיי האבן איינגיהאַלטן שטיל גישמועסט און אין דערמיט צווישן זיי האט אַ ברייט־ביינערדיקער גיזעצטער פויער מיט שפּיציקע גראָע וואָנסיס, גישמאַק גיכראָפּיט אויפן טיש.

דורך נחומקעס פאַרנעפּלטן מוח האבן שטיקער ווערטער מאָדנע־קלאָר אַריינגידרינגען און דאָרטן זיך אָנגיקלעפּט ווי זלידנע פליגן. די יינגע האט דערציילט וועגן עפּיס אַ קינד אירס וואָס איז שלאָף, און די אַלטע גויע האט זיך גישאָקלט, גיהאַלטן אין איין צלמין און מיט אַ וויינדיק קול זיך גיקלאָגט אויף איר מאַנערל, וואָס האט אַ העלפט פון גילייזטן געלט פאַר די קו פאַרכוסהט און איצט ליגט ער און כראַפּיט.

— אַ שטן אַזאַ, פּאַניושו, אַ שטן — טפוי... האט די אַלטע דריי מאָל אויסגישפּיגן.

נחומקע האט אַוועקגידרייט דעם קאָפּ און זיך אויפגישטעלט און מיטאַמאָל דערפילט אַ שאַרפן נאָגידיקן הונגער, זיך ווי דערמ בז,

אז ער האט א גאנצן טאג גארנישט גיגעסן. האט ער זיך מיט אויסגיזעסינע מידע און צעציטערטע פוס גילאזט גיין צום טישל מיט גיבעקס.

דאס מיידל האט פארדראסיק אויפגיהויבן די אויגן פון ביכל, אים אנגיגלאצט, ווי מ־קוקט אויף עפיס א טויטע אומבאוועגלעכע זאך און מיט פארשנירלטע ליפן אים צוגישארט צווי בייגל, האט זי צוריק אראפגילאזט די אויגן אינים ביכל. — דער שענקער איז גישטאנען אונטער דער לאדע מיט ביידע ליידיק־גיווארינע הענט אנגילענט אויפן פארענטש און גיקוקט פאר זיך מיט ארויסגיזעצ־טע אויגן, וואס האבן אויסגיוויזן קיינים נישט צו זען.

נחומקע האט זיך צוגישארט צום צעגרינטן פעסל, זיך גיוואשן די הענט און גינומין א־מיטיק שנעל זיי אפווישן אינים אויסגי־פרענגטין טאשן־טיכל.

צוגיזעצט זיך צו א ברעג טיש האט ער גינומין עסן און די טרוי־קענע שטיקער טייג האבן אים גיווארן אין האלדז — המ..· מ־וואלט עפיס גידארפט קויפן צו טרינקן... אפשר א גלעזל טיי... האט ער גיטראכט און בשעת־מעשה גינומין אין די גידאנקן ציילן די „קאסע" און באלד זיך איבערגירעכנט, אז מ־טאר נישט אויס־געבן אן־איבריקע מטבע, אז מ־קען גארנישט וויסן אויף וואס די קליינע סומע געלט, וואס ער האט ביי זיך, וועט נאך אלץ זיין נויטיק, און מיטן בעל־הבית האט ער נאך גארנישט גישמוסט מכוחן עצם ענין...

גיקומין צו אזעלכע טרויעריקע רעזולטאטן אין די מחשבה איז נחומקע גיבליבן זיצן אויף זיין ארט אומבאוועגלעך הילכיק גי־שלונגין די טרוקינע ביסנס און זיך גיקרעקט.

זיינע בליקן האבן גינומין בלאנדזשין איבער די שכורע ציגיינער, וואס האבן אינצווישן שוין פארלוירן די מאס אין טרינקן און נישט גיקענט מער ארויסרעדן א ווארט — האבן זיי בלויז גיכראַ־פיט און גיפייפט מיט די נאזלעכער.

דורך די שויבן האט זיך א טונקלקייט אריינגישלייכט אין שענק־שטוב, און נחומקע האט זיך אין א ווינקל גישטעלט דאווינין מנחה.

באלד איז אריינגיקומין פון דער צווייטער שטוב עפיס איינער א הויכער יינגאטש מיט א לעדערנים קאשקעט אויפן קאפ. פונוואנ־נען ס־זענען ארויסגיפאלן צעשאכנע פאסמים האר איבער די אויערן, ער האט זיך דערנענטערט צום שענק־פאס, און נחומקע האט באמערקט, ווי ער האט עפיס גינומין ווינקן אויף אים מיט זיינע שיפע לויפנדיקע אויגעלעך. דער שענקער האט דאן עפיס שטילערהייט א זאג־גיטון און נחומקע האט בפירוש גיהערט די ווערטער.

— אלס... צו שווארצן די גבול... — האט ער אינסטינקטיוו א ציטער־גיטון אין זיך.

ער איז גיוועזן טויט־מיד און זיך גיוואלט וואס שנעלער אדורכ־שמועסן, האט ער זיך מיט א פלוצימדיקן קוראזש אויפגיהויבן פון ארט, גיוואלט זיך דערנענטערן, אבער מיטאמאל האט ער דער־זען, ווי דער שענקער איז שנעל אפוירגיגאנגין פון אונטער דער לאדע, האט עפיס א זאג־גיטון צו די צווי גויעטס און זיי האבן גינומין וועקן דעם צעכראפיטן פויער — שוין צייט צו גיין שלאפן — האט ער אלץ גיברומט אין די וואנסיס און זיך דער־לאנגט צו די צווי טויט־שכורע ציגיינערס. וואס האבן שנויפל־דיק זיך גיוואלגערט אונטערן טיש, האט ער זיי אנגינומין מיט ביידע פליישיקע הענט פאר די אויסגיפעצטע קעלנער און איידער נאך נחומקע האט זיך באוויזן אומצוקוקן, זענין די צווי שכורים שוין גילעגן אינדרויסן גיוואיעט און גיפליכט. די צווי גויעטס האבן מיט שווער־גישטרויכלטע טריט ארויסגיפירט אונטערן ארים דעם צעשאקלטן פויערוק.

באלד דערנאך איז די טיר גיווארן פארריגלט און נחומקע איז גיוועזן מיט א ציטער אין הארצן. דער שענקער האט זיך צו אים דערנענטערט, די אויגן־אפלין האבן זיך שפיציק אראפגיגליטשט איבער נחומקעס גישטאלט און גיבליבן הענגין איבער אים, ווי ער וואלט אים ערשט די אותו־רגע דערזען,

— ווי־אהין? האט קורץ אפגיהאקט א פרעג־גיטון מיט א הארטער אויסגיהוילטער שטים.

— קיין גרינסדארף אין ישיבה... האט נחומקע ציטערדיק אפגי־ענטפערט. א פאר גראָע אייגן האבן אים אנגימאסטן פון אויבן ביז אראפ — און געלט וויפל האסטו?.. נחומקע האט אינערלעך גי־לאגילט, אבער ער האט א צעטומלטער פון די אומהיימלעכע בליקן, ארויסגיצויגן צושראקן דאס בייטעלע מיט דער גאנצער סומע, וויפל ער האט פארמאגט. יענער האט עס אים האסטיק ארויסגינומין פון דער האנט און גינומין ציילן פאמעלעך. נחומקע האט ציטערדיק גיקוקט דא אויפן שענקערס גרא־שטאלינע אויגן, דא אויף זיין פונאנדערגיעפנט בייטעלע ביי יענים אין האנט. ער האט זיך שיעור פונאנדערגיוויינט.

— שמאי! האט דער שענקער זיך אויסגידרייט צום יינג מיטן לעדערנים קאשקעט און גיקוקט מיט די שטאלענע אויגן — שמאי, — וועסט דעם ילד אריינפירן אין שטובל אויסשלאפן..· און זאל מיקיטקע קומין פארטאגס מיטן פירל... און ר־איז ארויס. נחומקע איז נאכגיגאנגין אפהענדיק, באטויבט און מיט טרערן אין די אויגן...

יִשְׂרָאֵלס נִצָּחוֹן

ווען יִשְׂרָאֵל איז ארויסגיגאנגין פון מִצְרַיִם,
יַעֲקֹבס הויז פון א פרעמד פאלק,
איז יהודה גיווען זיין הייליקטום,
יִשְׂרָאֵל זיין הערשאפט. —

— — — — — — — —

דער יַם האט גיזען און אנטלאפן,
דער יַרְדֵן האט זיך גיקערט צוריק.
די בערג גישפרונגין ווי ווידער,
די היגלין ווי יינגע שאף.
וואס איז דיר יַם, וואס דו אנטלויפסט,
יַרְדֵן וואס דו קערסט צוריק,
בערג, וואס איר שפרינגט ווי ווידער,
היגלין, ווי יינגע שאף. —

— — — — — — — —

פאר דעם אייבערשטן, ציטערט די ערד,
פאר דעם גאט פון יַעֲקֹב, — — —
וואס פארקערט דעם פעלדזן,
אין א וואסער־טייך.
דעם הארטן שטיין,
אין א וואסער־קוואל. —

יידיש: ש. רענדל

פיר ליידנדע

פון הרב טובי׳ גאלאמבעק

אין א ווייטן לאנד אפגיריסן פון דער היים און משפחה. ליי־דנדיק ארימקייט, מיד פון שווערע ארבייט און גיפייניקט דורך טרויעריקע גידאנקן זענין זיך גיזעסן עטלעכע יינגעלייט אין אן־איינזאמין ווינקל אין א טריבן הערבסט פארנאכט דאן ווען דער וועלט־חלל איז אנגיפולט מיט אומיט און בענקשאפט, און יעדער האט זיך באקלאגט אויף זיין ביטערן גורל.

פיר זענין זיי גיזעסן און אלע זענין זיי גיווען אומצופרידן, אלע האבן אויסגידרוקט זייער שמערצלעכן עלנט, אלע האבן זיך גי־קלאגט אויף דער וועלט, וואס האט זיי זייער לעבן צובראכן.

איינער האט גיזאגט:

איך בין עלנט ווי א שטיין אין ווייטן מדבר. איך האב נישט פאר־ווען מיין ביטער הארץ אויסצוגיסן, איך האב זיך פון מיינע ליבע קינדערלעך גימוזט שיידן, מיין יינגע פרוי פארלאזן און בין פארוואגלט אין א וויסט פרעמד פעלד. א האלב לעבן וואלט איך יעצט אפגיגעבן כאטש פאר איין בליק אויף מיין לעבידיקע אלמנה און יתומיםלעך.

א צווייטער האט גיזאגט:

איך בין אן־עלנטער מענטש, מיין לאגע איז זער א טרויריק ·כ־בין פארטריבן גיווארן פון מיינע אלע נאנטע און באקאנטע. פון מיין פריסטער יוגנט בין איך גיוואוינט גיווארן א רייכן לעבן צו פירן. אונטער א זיידינע קאלדרע צו שלאפן. די פיינסטע וועש האט מיין לייב באדעקט. מיט די שענסטע מלבושים האב איך זיך גיקליידט. די בעסטע מאכלים און גיטראנקן האב איך גיגעסן, אבער היינט קען איך קוים א שטיקל ברויט באקומען. מיין הונגער האלב צו שטילן, און מיין לייב איז אין ברודיקע שמאטעס איינ־גיהילט, דאס לעבן איז מיר נמאס גיווארן:

א דריטער האט גיזאגט:

ווער איז גלייך צו מיין עלנט, מ־האט מיר מיין לעבן צובראכן. פון מיין קערפער איז בלויז א שארבן גיבליבן. איר אלע זענט כאטש מיט אייער גיזונט גיבליבן, איר האט כוחות אייערע ליידן צו פארטראגן, אבער איך בין קערפערלעך צעבראכן קראנק און שוואך און בין נישט אומשטאנד מיינע ליידן צו פארנעמין:

מיט א יאר פינף זעקס צוריק בין איך נאך גאר א יינג בחורל גיווען, גיזונט און שטארק, ממש א ריז. איך דערמאן מיך, מיט א יאר אכט צוריק, ווען מיר איז צום לעצטן מאל אויסגיקומין פון זומער־דאטשע א היים צו פארן בין איך בכיון נישט גיפארן מיט דער באן נאר מיט א פור, דאס האט מיר פראסט פארגיניגן פאר־שאפט, דאס קאנין גיין וויארסטן לאנג צופוס און טרעטן מיט די פיס אויפן ווייכן גראז איבער די גרינע פעלדער. אויפן וועג האט א רעגנדל אנגיהויבן קאפין, פאר׳ מיר איז עס א פרישער כ וי׳ גיווען. איך האב די שמעקנדע פרישע פייכטקייט איינגיזאפט אין מיינע אלע אברים. דאס רעגנדל האט זיך פארשטארקט, עס האט מיינע קליידער דורכגינעצט. איך אבער האב גישפאנט לוסטיק און לעבידיק אין פייכטן גראז. באלד האט די זון א שיין גיטון, עס האט א בלאז גיטון א ווארם ווינטל, איך האב מיינע נאסע קליידער פאנאנדערגישפרייט און זיך גילאזט שפרייזן מיט דער בלויזער ברוסט צום ווינטל און צו דער זון.

אבער וואס איז יעצט פון מיר גיווארן? כאפנדיק א בליק אויף זיינע צעבראכינע איינגיבויגינע גלידער — א סקעלעט! קוים וואס דער לעבנס־אטים האלט זיך אויף אין מיר. די פיניף יאר וואס מ־האט מיך גיהאלטן לעבידיקערהייט אין די פייכסטע אונטער־ערדישע קברים אויף די שלאכט־פעלדער, האט מיך גרא און אלט גימאכט פאר דער צייט. עס האט מיין גיזונט צובראכן, א חורבה בין איך גיווארן נישט קיין מענטש. איידער אזא לעבן שוין בע־סער דער טויט!..

א פערטער האט גיזאגט:

איך בין דער עלנטסטער מענטש אויף דער וועלט, צו מיינע לייד, איז גאר קיין גלייכן נישטא, איך איז גוט צו קלאגן, איר האט כאטש א לעבן הינטער זיך, איר האט כאטש גוטע זכרונות וואס דינין אייך אלס טרייסט אין די טרויעריקע מינוטן, וואס אבער זאל איך זאגן? גלייך אין מיינע פריסטע קינדהייטס יארן בין איך שוין פון מיין לעבן גיווארן בארויבט און נאך אין מיינע גאר יינגע יארן איז שוין פון מיין יוגנט־לוסטיקייט קיין שפור נישט גיבליבן.

מיט זיבן יאר צוריק האב איך גיהאלטן אין רעכטן אנהויב פון מיין לעבן, פאר מיר איז גילעגן די גאנצע וועלט אפן, צו וואס איך האב זיך גינומין האט אלץ מיר פערגיניגן פערשאפט, האב איך דערפאלג גיהאט, בין איך גיווען צופרידן, ־ין איך דורכגי־פאלן, האט מיך אויך נישט שטארק גיקימערט, די האפינונג האט מיך גיטראגן אויף אירע פליגלין צו נייע מעשים, איינרוימינדיק מיר סודות פון קינפטיקן דערפאלג און גליק.

אבער די גליקלעכע צופרידינע צייט האט לאנג נישט גידויערט. א שווארצער וואלקן האט באדעקט מיין הימל און פארשטעלט מיין זון, איך בין אין די סאמע בליענדע יארן, אין די יארן פון מוט און האפנונג, גיבליבן זיצן אנטוישט פון מיינע שיינע חלומות, מוטלאז און האפינונגס־לאז.

איך האב גיהאט א פעסטן גלויבן אין ג—ט אלס באשעפער פון דער וועלט. א ג—ט, וואס פירט אן מיט אלץ און אלימין און נאר מיט זיין ווילן קאן גיטון ווערן גוטס אדער שלעכטס — און איך האב דעם גלויבן פארלוירן. איך האב גיגלויבט אין א „נצח־און אן־אייביקן נשמה־לעבן נאכן טויט. איך האב באטראכט די וועלט אלס א פרוזדור צו דער צווייטער ריינער וועלט. כ־האב גיגלויבט און גיווען צופרידן און גליקלעך. די שווערסטע ליידן האבן אויף מיר קיין שליטה גיהאט, ווייל אויב די וועלט איז בלויז א צייטווייליקע, א פאראיבערגייענדע, א קארידאר צו יענער שיינער וועלט, טא וואס קימערט מיך די וועלט מיט איר גוטס אדער שלעכטס, איך האב גיזעען אין דעם צו קענין זיין א לויטערער אויף דער צווייטער וועלט.

מיין גליק האט אבער לאנג נישט אנגיהאלטן. גלייך אין מיינע ערשטע יוגנט יארן האט זיך אריינגיגנביט צ מיר א העסלעכער ווארים און האט צופרעסן מיין גלייביק הארץ און מיינע רעלי־גיעזע גיפילן און איך בין גיבליבן פוסט און אומגליקלעך.

איך האב פארלוירן מיין גרויסן גלויבן אין ג—ט, אין א תכלית החיים.

מיט די שענצטע האפינונגין בין איך לעבן ארײַן, האט דער יונ־גערמאן טרויעריק גענדיקט, יעצט זענין מיינע אלע האפינונגין פאר־שוואונדן. מיין לעבן איז שוין טויט!

* *

פון דער ווייטנס איז גיזעסן אן־אלטער מאן מיט א פאטריאכאלן קלוגן אויסזען און האט זיך צוגיהערט צו זייערע טרויעריקע ודוים, ענדלעך איז ער צוגיקומין און זיך אנגירופן:

— מיינע אומבאקאנטע, איך האב נישט־ווילנדיק גיהערט אייער גישפרעך, דערלויבט מיר, אלס פיל־גיפרואווטער, לעבנס־דערפא־רינער, אייך צו זאגן מיין מיינונג. אייערע אלימינס דריי ליידן זענין גארנישט קייגן די ליידן פון פערטן.

דער וואס האט פארלוירן דעם גלויבן, איז דער עלנטסטער. דען לויט ווי איך זע, זייט איר גלויביקע אין ג—ט, דערום קלאגט איר אומזיסט. איר אלע האט דאך די האפינונג, אז ג—ט וועט אייך לינדערן די ליידן. די צייט וועט אייערע וואונדן היילן, מיט דער צייט וועלן אייערע ליבסטע קומין און אייער עלנט און נויט וועט פארשוואונדן. גיוויס האט אייך אלימין דאס לעבן שווער גיטראפן, אבער א גלויביקער קעמפט דורך אלץ. אונדזערע עלטערן, די מאמינים, זענין גיגאנגין דורך פייער און וואסער און זענין גי־בליבן גאנץ. נעמט דאס לעבן אזוי ווי עס איז און קעמפט גלויבנ־דיק פעסט אין נצחון און דער נצחון וועט אייך גיהערן, מיט טרויער־לידער איז נאר צו באגלייטן א טויטן אין קבר ארײַן, אבער נישט א לעבידיקן צום לעבן. גלויבט און לעבט!

עלנט און שלעכט איז דעם פערטן, דעם אומגלויביקן, ער איז אלץ איינס ווי דער וואס ליגט אונטערן מעסער פון דער גילא־טינע. ער זעט ווי דאס מעסער לאזט זיך אראפ און אט אט וועט דער קאלטער שטאל זיין האלדז בארירן און פון אים א צובלוי־טיקט שטיק פלייש מאכן. ער זעט שוין דעם פינצטערן קבר פאר זיך, ער האט שוין קיין האפינונג אויפן לעבן נישט.

פאר דעם גלויביקן איז אפן אלע וועלטן די גאנצע אייביקייט, טיפקייט און גרויסקייט פון דער עקזיסטענץ, פאר דעם אומגלויי־ביקן איז די וועלט ענג און באגרעניצט. עס פעלט אים אויס לעבנס־אטים. ער לעבט מיטן היינט און שטארבט מיטן היינט!...

און ער איז דער ליידנסטער און עלנטסטער!..

אביגיל

אן א שאטן

(דערציילונג)

דער אלטער פראפ. לעווי איז גיזעסן אין זיין קאבינעט פון קליניק פאר גייסטיק־קראנקע און גיבלעטערט די פאך־זשורנאלן, וואס זענען אנגיקומען מיט דער לעצטער פאסט. אונטער דעם אלטן פארמעט־שטערן, וואס איז גיוועזן צופרידן פון האריזאנטאלע און ווערטיקאלע קנייטשן, האבן קוים ארומגיבלאנקיט די מאטע אויגן, ווי זיי וואלטן גיוועזן עפיס גיזוכט אין דער אין־סופיקייט.

— פלוצלינג האט ער זיך אויפגישטעלט און א דרוק גיטון ביים עלעקטרישן קנעפל.

אויף דער שוועל האט זיך באוויזן א יינגער דאקטאר מיט א חיי־סער שירץ. דאס איז גיוועזן זיין אסיסטענט, ד״ר זעליגער.

— וואס מאכט די קראנקע — האט ד״ר לעווי גיפרעגט.

— אלץ אין איין מצב.

— המ. א זעלטינער עקזעמפלאר!

— די קראנקע רעט זיך נאך אלץ איין, אז זי זעט נישט איר שאטן.

דער אלטער פראפעסאר האט זיך א ווײלע פארטראכט און ארויסגיגאנגען מיט זיין אסיסטענט צו דער קראנקער.

די קראנקע איז גילעגן אין א באזונדער צימערל.

אויפן קוק האט זי גימאכט א גאנץ גוטן איינדרוק, מ׳האט גאר נישט גיקענט דערקענען, אז די דאזיקע בליענדיג יינגע פרוי איז גייסטיק קראנק.

זי האט גיהאלטן אין האנט א קליין־פיין גישליפן שפיגעלע און איר בליק איז א פארגליווערטער גיבליבן הענגען אויף דעם קאלטן גישליפינים גלאז.

איר משוגעת איז באשטאנען דערין, וואס זי האט זיך איינגיחזרט, אז זי זעט נישט איר שאטן, און אז זי קוקט אריין אין א שפיגל זעט זי זיך נישט.

א מענטש אן א שאטן.

שטאמען שטאמט זי פון א קליין שטעטל אין פוילן, גיבוירן גיווארן ביי פרומע יידישע עלטערן, אלס מיידעלע פון זעקס יאר האט זי מיט איר מוטער עמיגרירט קיין אמעריקע, די מוטער איז איר דארט באלד גישטארבן און די קליינע יתומה איז גיווארן דערצויגן ביי א רייכן אסימיליר׳ן פעטער אין קאליפארניע. זי איז אויסגיוואקסן א שיין מיידל, אן־אמעריקאנערין, איינגיזאפט אין זיך די אמעריקאנער קולטור, און די אלטע היים מיט דער ארימער מאמין האט זי גידענקט, ווי אין עפיס א חלום.

איינמאל, ווען זי איז אהיימגיקומען פון א באל, און גיוואלט ארייננקוקן אין שפיגל זיך צורעכט מאכן די פריזור — האט זיך דערהערט א מוראדיק גישריי.

די הויז־מענטשן זענען זיך צוזאמען גילאפן מיט שרעק, גיזעען ווי זי שטייט מיטן שפיגל אין האנט און שרייט, וואו איז מיין שאטן! וואו איז מיין שאטן? וואו בין איך אהינגיקומען?

און פון דעמלט אן גיפונט זי זיך אין קליניק.

זי האט נישט גיזעען איר אייגינים שאטן.

דער אלטער פראפעסאר איז ארייגיקומען צו איר אין צימער און זי פריינטלעך אויסגיפרעגט, ווי זי פילט זיך?

— איך פיל זיך זער גוט, אבער וואס קומט מיר דערפון ארויס, אז שוין 3 יאר, ווי איך האב פארלוירן דעם שאטן.

דער פראפעסאר האט טרויעריק א שאקל גיטון מיטן קאפ און לאנגזאם ארויס מיט זיין אסיסטענט פון צימער.

ביים ארויסגיין האט דער שטענדיקער צוטראגינער ד״ר זעליגער ארפגילאזט עפיס א צייטונג אויף דער ערד, די צייטונג האט גיהאט עפיס א מאדנע פעטע קוואדראט־שריפט. דאס איז גיוועזן א יידישע צייטונג.

די קראנקע האט באמערקט די צייטונג און זי האט זי אויפגיהויבן און זי גיוואלט אפגעבן, איר בליק איז אבער גיבליבן פארגליווערט הענגען אין די אותיות. א ווײלע איז זי גיבליבן שטיין און באטראכט די שריפט. פלוצלינג האבן אירע אויגן אנגיהויבן צו שיינין.

— הער דאקטאר האט זי זיך אנגירופן, מיר איז זער באקאנט די דאזיקע שריפט. עפיס דאכט זיך מיר, אז איך האב זי שוין אמאל גיזעען.

דאס איז א יידישע צייטונג. איך בין א ייד, האט דער דאקטאר גיזאגט מיט א שמייכל.

— איך בין אויך א יידישע. און דערזעענדיק איצט די דאזיקע אותיות, האב איך זיך דערמאנט, אז איך בין א יידיש מיידל, פאר מיינע אויגן זע איך איצט מיין ארימע עלנדע מוטער.

איך דערמאן זיך איצט, איך בין גיוועזן א קליין מיידעלע, ערגיץ דארט אין א קליין שטיבעלע אין א ווייט לאנד. די מאמע האט גיהאט אזא גרויס ביך, דאס איז דאך גיוועזן די הייליקע „ביבל״ און מיר פון דארט ארויסגילייענט זער שיינע מעשהלעך.

דער אלטער פראפעסאר לעווי האט זיך אויפמערקזאם צוגיהערט צום גישפרעך, זיין פנים האט זיך פון מינוט צו מינוט צושטראלט, ווי ער וואלט עפיס דערגאנגען אן־אנגינעמענים סוד און פלוצלינג גיט ער זיך א רוף אן צו דער קראנקער: איר גידענקט אפשר פריילין, ווי אייער מוטער האט גיהייסן.

— ניין.

— ווי עס האט גיהייסן אייער פאטער.

— ניין!

און ווי האט איר גירופן אייער מוטער.

— אט אזוי מא.

— איך מיין, ווי האט איר זי גירופן אויף יידיש.

— אויף יידיש! באלד, איך וועל זיך דערמאנין, יארן שוין נישט גירעט די יידישע שפראך, יא שווערלעך, שווערלעך אך... באלד... יא... יא... מאמע! מאמע!

און איצט פריילין קוקט אריין אין שפיגל, זי האט גינומען דאס שפיגעלע, איר בליק איז ווידער גיבליבן הענגען שטאר אינים קאלטן גלאז, אבער פלוצלינג האט זיך אויף איר פנים צושפילט א איראנישער שמייכל.

— יא, מאמע, מאמע — אזוי האב איך זי גירופן. איך דערמאן זיך איצט, אט זע איך זיך און שפיגל א קליין מיידעלע, צוגיטוליעט צו דער מאמין, איך א מיידעלע און לאנגע שווארצע צעפעלעך, מיט א ווייס קלײדעלע און... הער פראפעסאר, הער פראפעסאר! זעט, זעט, ה׳ פראפעסאר, קוקט אריין אין שפיגל, זעט איך וואקס נאך העכער און העכער, אך מאמע! מאמע! — ה׳ פראפעסאר זעט, אך וואס פאר א שיין מיידל איך בין, ווי שיין איך זע איצט אויס אין שפיגל.

דאס מיידל האט גלייך גיפונין איר שאטן.

איר זענט שוין גיזונט פריילין. איך קאן אייך גראטולירן און פון היינט אן וועט איר שוין ווידער זעען אייער שאטן.

א צופעליקער עקספערימענט... מיין פריינט האט ער א ערשטוינטער גיזאגט צום ד״ר זעליגער דער שאטן פון איר אמאליקן מאמע־לשון האט איר צוריקגיגעבן איר אייגינים שאטן, און איר קלארן פארשטאנד.

אומגיהויערער נאכנישט אויסגיפארשטער כוח ליגט אין דער שפראך, דאס קינד זייגט איין אין דער ברוסט פון דער מוטער.

— — — — — — — — —

דער אלטער פראפעסאר ד״ר לעווי ארביט איצט איבער א גרויס ווערק „דער שאטן פון גייסט און פון גוף.״

ש. שאכנאוויטש

אויף דער שוועל פון די קלויסטער־מויערן

(דאס זעקסטע קאפיטל פון דער דערציילונג „מערעלייקע״)

קאפיטל 6

עס איז גיוועזן א זומער־דיקער שבת נאכמיטאג מערעלייקעס עלטערן זענין גישלאפן און שמואל איז אוועקגיגאנגען צו גאסט צו זיין פריינד דוד.

מערעלייקע האט זיך גיפילט אומהיימליך אין שטוב און ארויסגיגאנגען אביסל שפאצירן אין פעלד.

עס איז גיוועזן א הערליכער טאג. מערעלייקע האט גימאכט דעם שפאציר א־בערן פעלד און גיטראכט וועגן אירע מיידלישע חלומות און האפינונגין. פלוצלינג האט זי אנגיהויבן אליין צו זיך צו שמייכלין. זי האט זיך דערמאנט א מאדנער חלום, וואס זי האט יענע נאכט גיחלומט. זי גיפינט זיך נעבן קליינים טייכל, וואס שלענגילט זיך פארביי דעם פריצישן הויף. עפיס א בייזער הונט האט זי אריינגיטריבן אינים טייך און זי הויבט אן טרינקן. זי פילט, ווי די כוחות פארלאזן זי, זי ווערט וואס אמאל שוואכער און שוואכער און הויבט שוין אן צו זינקן, אט, אט ווערט זי דערטרונקן. פלוצלינג איז גיקומען יענער ריטער מיטן גרינים פעדער־הוט, מיט די רויטע גלאנציקע לאק־שטיוול און מיט דער ביקס אויף דער פלייצע, און ציט זי ארויס פון וואסער, זי פאלט אין זיינע ארימס און דאנקט אים פאר דער רעטונג. פלוצלינג האט זיך פון איר הארץ ארויסגיריסן א שרעקליכער גישריי, זי האט דערקענט דעם ריטער—דאס איז גיוועזן... דוד באומער.

א מאדנער חלום האט זי זיך גיטראכט. דוד באומער אין די קליידער פון א יעגער! כא! כא! כא! אט איז איינער פון יענע יידישע העלדן, וואס באומער האט מיר דערציילט!.. כא! כא! כא!

גייענדיק אזוי פארטראכט איז זי צוגיקומען צום שלאס־בארג. זי איז דארט אריין און אנגיהויבן שפאצירן צווישן די גידיכטע פינצטערע אלייען. זי האט גיכאפט דורך דער צווייטער זייט פארק דערנאך ארויסגיין אין דארף און פון דארט א היים גיין. צוקומינדיק צו דער זייטיקער פורטקע האט זי פלוצלינג באמערקט, ווי עס זיצט דארט א פרוי אויף א פאטער־שטול. דאס מיידל האט זיך א ביסל דערשראקן און זיך שוין גיוואלט אויס־דרייען אויף צוריק.

די פרוי האט זיך אבער צו איר זייער פריינטלעך אנגירופן. שטערט אייך נישט, ליביס קינד, דער שלאס־בארג איז אפן פאר יעדן צו שפאצירן!

מערעלייקע האט איר גידאנקט און גיוואלט אדורכגיין דורך דער פורטקע. די פרוי האט זי אבער אפגישטעלט און גיזאגט:

— איר זענט מיר זער באקאנט פריילין. זענט איר פון אונדזער דארף?

מערעלייקע האט איר גיזאגט ווער זי איז און באטראכט גאנץ רואיק די רעטזלהאפטע פרוי. דאס איז גיוועזן א הויכע דארע פרויען צימער און א שווארצער זיידענער ראמע א טייערע שנור־פערל האט באצירט איר האלז, און אויף דער ברוסט האט זי גיטראגן א צלם גיפאסט אין ברילאנטן און דיאמאנטן. מערעלייקע האט גלייך פארשטאנין, אז דאס איז די פירשטין קאוווזאוו, און זי האט זיך גיפילט זער גישמייכלט דערפון, וואס די דאזיקע שטאלצע אריסטאקראטקע באוויליקט מיט איר צו רעדן.

— איר זענט אלזא סענדערס טאכטער פון דער שענק. האט זי די פרוי גיפרעגט.

— יא, גינעדיקע פירשטין!

— קענסטו מיך? די פירשטין האט איר פלוצלינג גיזאגט „דו״ אבער עס האט גיקלונגין מער צוליב אינטימקייט און פריינטלעכקייט, ווי באפעלעריש.

— ווער קען דען נישט די איידעלע פירשטין, וועלכע האט די גאנצע געגנט באגליקט מיט אירע וואוילטאטן?

איך האב גימיינט, אז אין די יידישע קרייזן האט מען מיך נישט אזוי גוט פארשטאנען. און — האט די פירשטין ווייטער גיזאגט, אנגעמינדיק פלוצלינג מערעלייקין ביי דער האנט — ווי שיין דו רעדסט פויליש. איך האב גארנישט גיוואוסט, אז יידישע קינדער רעדן אזוי שיין פויליש.

— זיי רעדן טאקי נישט, — האט מערעלייקע גיענטפערט.

— אבער דו ליביס קינד, האסט גילערנט די פוילישע שפראך. איך זע, אז דו פילסט זיך איינזאם אין דיין היימישן קרייז. יא, קינד מיינס, די קאוווזאווס האבן א גוט אויג.

מערעלייקע האט גישוויגן און אירע אויגן האט זיך גיפערלט א טרער, זי איז גיוועזן חי פארשיכורט פון דער ליבע און מיטגיפיל, וואס די חויכע אריסטאקראטקע האט צו איר ארויסגיוויזן.

— אנטשולדיק מיר, ליביס קינד, — האט די פירשטין ווייטער גיזאגט מיט א זיסער שטים, אז איך וועל מיט מיין פראגע אויפוועקן ביי דיר אן־אלטן וואונד, א שמערץ, וואס נאגט דיר אין דיין צארטער נשמה. אפשר וועל איך דיר קאנין געבן בארואיקונג. דו רעדסט זייער שיין פויליש, קענסטו אפשר אויך פליסיק לייענין די פוילישע שפראך?

איך לייען און שרייב, גינעדיקע פירשטין! האט מערעלייקע גיזאגט שטאלץ.

— זעץ זשע זיך אוועק, קינד מיינס נעבן מיר, און לייען מיר ארויס א קאפיטל פון דער הייליקער ביבל.

די פרוי האט ארויסגינומען פון איר שווארץ זיידינים האנט־בײטל א קליין ביכל און א פראכט־באנד און דערלאנגט דעם מיידל. מערעלייקע האט שטים באטראכט דאס שיינע ביכעלע און דערזעען אויפן טאוול א גאלדינים צלם. דורך איר הארץ איז דורכגילאפן א ציטער. איר האנט איז גיבליבן הענגין אין דער לופט און נישט בארירט דאס ביכל.

האסטו נאך קיינמאל נישט גיהאט קיין ביכל אין דער האנט? האט זי די פירשטין גיפרעגט אין א טאן וואס האט גיקלונגין מיט אזוי פיל מיטלייד.

— ניין אזא ביכל האב איך נאך קיינמאל נישט באהערשט.

— און קאנסטו אויך נישט אונזער הארז

דאס מיידל האט גישוויגן, עס איז איר פלוצלינג גיווארן אזוי ביטער אויפן גימיט, זי האט זיך גיפילט, ווי עפיס שולדיק, פון אויבן פון דער אלטער חורבה, וואס איז גישטאנין אויפן שלאס־בארג האט זיך איר אויסגידאכט וואו עס קוקן עפיס אראפ צו איר אזעלכע פינצטערע גיזיכטער, פיל מיט זארג און פאראכטונג. און צווישן די דאזיקע גישטאלטן זעט מען דאס טרויריקע פארצערטע פנים פון ר׳ יונה שווייגער—דאס בלאסע גיזיכט פון איר ברודער.

ביסט עפיס, ליביס קינד נישט מיט אלימין—האט די פירשטין גיזאגט, פעלט דיר עפיס, מיר מעגסט עס דערציילן, איך וועל דיר זיין א טרייע פריינדין. דיין גייסט איז אויפגירעגט און דארפסט האבן בארואיקונג. מיש אויף דאס זיבעטע קאפיטל, זייט 28: „עס קומט איבער מיר די האנט פונים האר״.

און דאך מיידל האט גיפאלגט און גילייענט, צוערשט נישט דרייסט, מיט א ציטערדיקער שטים, און שפעטער אלץ זיכערער און פעסטער.

און די פירשטין האט זיך נישט גיקאנט אפלויבן פונים יידישן מיידל. זי האט באוואונדערט א־ר גוטע אויסשפראך, דעם ריינים פוילישן אקצענט. און ווי שיין זי באטאנט יעדיס ווארט...

ווען דאס מיידל האט גיהאלטן ביים אוועקגיין האט די פירשטין איר גיזאגט, אז זי זאל עפטערס קומין אין פארק אריין, זי וועט איר זיין א פריינדין און איר העלפן מיט ראט און טאט. ביים גיזעגינין זיך האט די פירשטין איר גיגעבן א קוש אינים שטערן.

מערעלייקע איז ארויס פונים גארטן און ווי א גייאגטע פון טויזנטער גישפענסטער איז זי ווילד גילאפן אין דארף אריין. ארויסקומינדיק אויפן ברייטן שליאך פון דארף האט זי באמערקט איר פאטער און דער באגלייטונג פון ברודער און דוד, זיי זענין גיגאנגין מנחה דאווינין אין שול אריין, מערעלייקע האט זיי אויסגימיטן און זיך גיאיילט דורכן אונטערשטן איינגאנג אין שטוב אריין, וואו איר מוטער דבורה איז גיזעסן און גילייענט דאס טייטש חומש.

רייזל ראזא

פון באגייסטערונג צו מעשים

(צום יארטאג פון דער „בנות“-צוזאמינפאר אין ווארשע)

פאראן דערשיינונגען אין לעבן, וואס ווי גרויס זיי זאלן נישט זיין באוויזן זיי זיך פארט נישט איינצוקריצן אויף תמיד אין אונדזער מוח און הארץ. פארהאן אבער אויך אזעלכע דערשיינונגען, וואס נישט בלויז זיי זענען ביכולת צו מאכן אויף אונדז א רושם אינים מאמענט ווען זיי קומען פאר, נייערט זיי איבן אויף אונדז אויס א טיפע נישט פאראיבערגייענדע השפעה, וואס ווערט נישט פארטושט דורכן לויף פון דער צייט.

מיר מיינען דא וואס נוגע דעם צוזאמינפאר פון בנות אגודת ישראל, וואס איז פארגיקומען פאראיארן אין ווארשע און האט דעמלט גימאכט אזא טיפן רושם אויף דער גאנצער יידישער גיזעלשאפט און אלגימיינער פרעסע.

אין דער אמתן איז טאקי די דאזיקע קאנפערענץ גיווען אן אימפאזאנטע דעמאנסטראציע פונים יידישקייט-אויפלעבונג אין דער יידישער פרויען-מחנה. מיר מוזן זיך אבער יעצט ביים אפלויף פון א יאר פונים דאזיקן פאר אונדז אזוי וויכטיקן גישעעניש, שטעלן די ערנצטע פראגע, צי זענען מיר טאקי איבערגיגאנגען פון יענער גרויסער באגייסטערונג צו די איר פאסיקע מעשים?

ס-איז דאך קיין ספק נישט, אז די מאמענטאלע באגייסטערונג, ווי גרויס און טיף זי זאל נישט זיין, ווען זי ווערט נישט באגלייט פון פסדרדיקע מעשים, וואס זאלן זי פערפעסטיקן אין רעאלן לעבן – אזא באגייסטערונג מוז זיך סוף-כל-סוף אפקילן לחלוטין. א סך פון אונדזערע חברות וועלן ענטפערן די באקאנטע תשובה: ס-איז א גיוואלטיקע קריזיס-צייט און דעריבער איז שווער צו ארביטן לויט דער גרויס פון אנגיצייכנטן ארביטס-פלאן, און הגם אינים דאזיקן ענטפער איז דא א גיוויסער אמת, קען ער אבער אונדז פארט נישט באפרידיקן. איז דאך דאס יידישע פאלק שוין גיוואוינט צו אזוי פיל קריזיסן אין איר לאנגער גישיכטע און פארט האט עס זיין ארביט קיינמאל נישט אויפגיגעבן. אדרבא, אין אזא צייט איז נאך די ארביטס-פליכט א פיל בעסערע, כדי זיך צו שטארקן איבער די פארשידינע שטערונגען, וואס זענען בכוח חרוב צו מאכן מיט מ' דעם גאנצן שוין אויפגישטעלטן בנין. דא גילט דאך דער באקאנטער מאמר: אם אין תורה אין קמח". – ד.ה. אז די גייסטיקע שוואכקייט טוט נאך פארשטארקן דעם עקאנאמישן קריזיס.

מיר האבן נאך פיל צו טון, זייער פיל. נאך זענען אונדזערע בנות-רייען ווייט נישט אזוי גרויס ווי זיי באדארפן באמת צו זיין. נאך ווארטן טויזנטער אונדזערע שוועסטער אז מיר, וואס שטייען אין דער בנות-באוועגונג זאלן זיי ווייזן דעם וועג און געבן די מעגלעכקייט זיך מיט אונדז מתחבר צו זיין. און ווי האלטן מיר עס טאקי מיט אט דעם אזוי וויכטיקן פרט פון די צוזאמינפאר רעזאלוציעס? און צי האבן מיר אין דער הינזיכט ערנצט מיטגיארביט מיטן צ.ס.?

דארפן מיר דאך די איניווייניקסטע אין דער בנות-באוועגונג זיך נישט האלטן קיין טובה מיט דעם וואס מיר זענען „איניווייניקסטע“ נאר טאקי אויך ארביטן איניווייניק.

דער תירוץ פון „קריזיס“ דארף נישט בשום אופן דינין אונדזערע חברות אלס מיטל זיך שוואך צו באשטייערן זיך פאר דער אלגימיינער באוועגונג מיט אלע כוחות.

פון אונדז אליין איז עס אלזא אפהענגיק צי אונדזער גרויסער היסטארישער צוזאמינפאר זאל ברענגען די גיהעריקע ממשותדיקע פרוכטן, דורכן פארווירקלעכן די אנגינומינע רעזאלוציעס אין לעבן פון אונדזער באוועגונג.

פון באגייסטערונג צו מעשים – דאס דארף זיין אונדזער לאזונג אין יעצטיקן מאמענט און ס-איז צו האפן, אז אונדזערע איבערגיגעבינע חברות וועלן זיך באמיען אין איר נישט הינטערשטעליק צו בלייבן.

איז אלע

בית-יעקב-שולן

לערנט מין יידיש נאר פון ביכער און שריפטן

פון פארלאג „בית-יעקב“!

דאס איינציקע לייען-בוך פאר די בית-יעקב-שולן אנערקענט דורך דער לייטונג פון דער „בית-יעקב“ באוועגונג אין פוילן איז דאס בוך

„די יידישע נשמה“

דער פרייז איז פארביליקט פון פסח אן אויף 1 זל. מ"ט 50 גר. א עקז. פאר שולן וואס קויפן א גרעסערע צאל גיבן מיר ראבאט!

באזונדער לערנט מין יידיש פון אונדזערע שוין לאנג-יעריקע דורך דער גאנצער לערערשאפט אנערקענטע שריפטן

„קינדער גארטן“

און

„פרישע בלימעלער“

אין אלע שולן לערנט מין און מע לייענט יידיש נאר פון ביכער און שריפטן וואס עס גיט ארויס דער

▶ פארלאג „בית-יעקב“ אין לאדזש ◀

אלע לערערנס ווערן גיבעטן באלד נאך פסח ביים איבערנעמין זייערע פאסטנס זיך מיט אונדזער פארלאג צו שטעלן אין פארבינדונג בכדי צו באקומין ידיעות וועגן אונדזערע ליטערארישע אויסגאבן.

עס ווערן שוין אנגינומין גראטולאציע-אנאנסן אין אונדזער אלמאנאך-אויסגאבע פאר דער ערשטער שעפערן פון ב"י גידאנק

פרוי שרה שענירער

לכבוד דעם 15-יעריקן יובילעאום פון דער בית-יעקב באוועגונג אין פוילן.

אלע בית-יעקב-שול פארוואלטונגען, בנות-חברות, בית-יעקב-שילערוס און סתם פריינט פון דער בית-יעקב-באוועגונג דארפן שוין צושיקן זייערע גראטולאציע-אנאנסן פאר פרוי שענירער צום יובילעאום פון דער ב"י באוועגונג.

א ספעציעלער טעקסט ביז 25 ווערטער קאסט 3 גילדן פאר יעדערן ווייטערן ווארט צו 25 גר. אן אונטערשריפט אונטער אן אלגימיינים טעקסט (וואס די רעדאקציע וועט אויפשטעלן) קאסט נאר 50 גר. אנאנסן וואס עס וועט נישט מיט גלייכער פאסט מיטגישיקט ווערן דער באטרעף וועלן נישט גינומין אין אכט!

איילט מיטן צושיקן די גראטולאציע-אנאנסן!

פרויען-לעבן

לוקסוס און פאך-אויסבילדונג

די לוקסוס-מחלה איז א שעדלעכער באקציל וואס פרעסט זיך איין אין ארגאניזם פון אונדזער שוואך צוטרייסלט יידיש-לעבן, און ברענגט מיט זיך גאנץ אפט די גיפערלעכסטע פועל יוצאס. קודם-כל גיווינט מין זיך אפצושאצן און מעסטן דעם מענטשנס השיבות לויט זיין אויסערלעכן פארשווענדערישן טראכט און איבער יכולתדיקע הוצאות. דאס איז גורם, אז אלע שוואכע אין דער דעה, נעמין איבער די דאזיקע השקפה און באמיען זיך איבער די כוחות צו לעבן אין דעם זין.

אין רעזולטאט פון דעם זענען טאקי שוין גיפאלן פיל קרבנות אויפן מזבח פונים דאזיקן לוקסוס-אפגאט און גורם גיווען נישט ווייניק חורבות אין דער יידישער שטוב. די קינדער האבן גיפאדערט פון זייער פאטער צו דערפילן זייערע מותרות-אויסגאבן, די פרויען האבן כמעט אויפגיצווינגען זייערע מענער צו פארשאפן זיי די מעגלעכקייט פון א פארשווענדעריש לעבן, און די לעצטע זענען ממילא אזוי נאך גישטופט גיווארן צו די גרעסטע אומגליקן.

יעצט פרואווט מין ביי אונדז צו דערקלערן א קאמף דער דאזיקער לוקסוס-קרענק. אבער מע דארף דערביי גידענקן, אז כדי די דאזיקע מחלה אויסצוואורצלין און גיזונט צו מאכן ווי גיהעריק דאס יידישע לעבן, איז קודם-כל נייטיק צו ארביטן און זארגן פאר דער פאך-אויסבילדונג פון דער יידישער פרוי.

ס-איז אן אלטער כלל: דער וואס ארביט נישט, ווייסט נישט אפצושאצן דעם פארדינסט פון דער ארביט. גישט איינגיברענגט הייסט אויסגיברענגט. דאס ציען פרנסה פון אן ערלעכער מלאכה גיווינט דעם מענטש צו לעבן באשיידן.

אבער ביי אונדז איז עס גאר טרויעריק אין דעם פרט. מ-לערנט זייער ווייניק אונדזערע טעכטער מלאכות און ביי א סך איז נאך פאראן די קאמישע אנשויאונג, אז ס-פאסט בכלל נישט א פארמעגלעכע טאכטער צו לערנין א פאך. די דאזיקע פארשטייען גאר נ-שט, אז ס-לעבן שטייט נישט שטענדיק גלייך אויף איין מצב. ס-טרעפט דאך אזוי אפט ווי די פרוי אפילו נאך דער חתונה נייטיקט זיך אזוי שטארק אין א פרנסה-קוועלע, כדי דערמיט צוצוהעלפן דעם מאן, וואס איז גראד בשום אופן נישט בכוח אליין אויסצוהאלטן די באדערפינישן פון דער פאמיליע. און ווען אפילו נישט צוליב פארדינסט איז דאך אויך גלייך די פרוי זאל קענין א פאך פארן אייגינים גיברויך.

ביי קיין שום פאלק איז טאקי כמעט דאס פאך-גיביט נישט אזוי פארנאכלעסיקט ווי ביי אונדז, טראצדעם וואס דער קוק פון אונדזערע חכמים ז"ל אויף מלאכה איז דאך ממש אן-אומגיקערטער.

לעצטנס איז צוגיקומין נאך א מלאכה, וואס דריקט זיך אויס אין איבערמעסיקן לערנין. בוכהאלטעריע, ענדיקן האנדלס-שולן נישט נעמינדיק אין אכט, אז דאס איז לחלוטין נישט מסוגל אין יעצטיקן מאמענט צו ברענגין מאטעריעלן נוצן, פשוט דערפאר, ווייל ס-דרייען זיך ארום ארביטסלאז אזוי פיל אויסגישולטע האנדלס-מענטשן אן יעדער מעגלעכקייט עפיס צו פארדינין. מע פארשווענדיט אזוי פיל געלט און ענערגיע אויף צו באקומין א האנדלס-אטעסט און דערנאך דרייט מין זיך ארום מיטן „פאפירל“ אין דער האנט אן שום נוצן.

זאגן דאך אונדזערע חז"ל, אז תורה און מלאכה מאכן פארגעסן זינד און ביי אונדז האט מין ליידער אזוי פארגעסן אין דער דאזיקער גיזונטער לעבנס-חכמה און מע האט זיך דערווייטערט פון פראדוקטיוויטעט און שטארקסטן עקאנאמישן יסוד, וואס ס-שטעלט מיט זיך פאר א גרינטלעכע פאך-אויסבילדונג ביים פאלק.

מיר מוזן אלזא אנווענדן די גרעסטע ענערגיע צו פארריכטן דעם דאזיקן קארדינאלן פעלער. ס-דארף גישאפן ווערן א ברייטע נעץ פון פאך-קורסן און באזונדער פאר דער רעליגיעזער יידישער טאכטער, ווי זיי זאלן האבן די מעגלעכקייט זיך אויף א פאסיקן אופן אויסצושולן אין אנטשפרעכנדע מלאכות. דערמיט וועלן מיר גיזונט מאכן נישט נאר דעם עקאנאמישן יסוד פון דער יידישער פרוי, נייערט מיר וועלן זי אויך גיווינין פארן יידישקייט.

די יידיש—פוילישע טאכטער איז וואקלדיק. באזונדערס דערפאר, ווייל ס-פעלט איר די נייטיקסטע לעבנס-באדערפינישן און צוליב דעם איז זי שטענדיק אן אומצופרידינע און נישט בארעכנטע אין אירע מעשים, וועלן מיר באווייזן ממשותדיקס אויפצוטון אויפן גיביט פון פאך-אויסבילדונג פאר דער יידישער פרוי, וועט דער נוצן זיין ממילא א טאפלטער, אן עקאנאמישער און א גייסטיקער.

בת-עמי

די פרוי אין קאמוניסטישן רוסלאנד

פאר אלץ טאר מין נישט פארגעסן, אז אין קאמוניסטישן רוסלאנד גייט נאך אלץ כסדר די סדרה פון איבעראנדערשן און פארטוישן דאס לעבן פון פאר דער רעוואלוציע, אויף א נייס, און סוף-כל-סוף בלייבט ווייטער דארט „צוואנציק פראצענט קאמוניזם און אכציק פראצענט רוסלאנד“. בכלל ווערט אין היינטיקן קאמוניסטישן רוסלאנד גיפלעגט דער טיפ פון דער רוסישער סטודענטן-פרוי פון די אמאליקע צארישע צייטן. זי, די רוסישע סטודענטין איז גיווען א גיטרייע דינערן און איבערגיגעבינע הברטע פון די רעוואלוציאנערן. די דאזיקע סטודענטנס זענען גיווען ציגיינערישע נשמות, אן גיפיל פאר היים און פאמיליע, זיי האבן נישט גיהאט בדעה צו ווערן הויז-פרויען און מאמים. לענינס אלמנה, קרופסקאיא רומט זיך טאקי, אז „די סאוויעטן-מאכט האט באפרייט די פרוי פון די הויז-פליכטן און משפחה-לאסט“.

דער אלגימיינער קורס פון ד"ר קאמוניסטן-מאכט איז די פרוי צו פארמענלעכן, זי דארף בלויז זיין א חבר און קעמפער אבער נישט קיין ווייב און מוטער דאס חתונה-גיזעץ איז אזוי צוגישניטן, אז אלע משפחה-פליכטן זענען לויז גיווארן און אויב עס גיפינין זיך פארט — אפילו צווישן הערשנדע קאמוניסטן — מענער און פרויען וואס פירן א נארמאל משפחה-לעבן. לעבן זיי מיט דער האפינונג, אז דאס יינגע דור וועט זיך שוין פון דעם „נארישקייט“ אפ-יוואוינין. פאקטיש אבער איז די פרוי אין היינטיקן רוסלאנד באפרייט פון דער הויז-ארביט פשוט, ווייל מע וואוינט אזוי ענג, אז עס איז גאר נישט מעגלעך צו פירן קיין בעל-בתישקייט. אויך זענין פאראן א גאנץ סך יינגע מיידלעך, וואס שטעלן זיך שוין א קייגן דער צו-גרויסער „פרייהייט“ און ווען אפילו מע, באצייכנט עס אלס „קליינבירגערלעך“, דאנקן זיי פאר דער טובה.

באזונדער הערט מין פון צייט צו צייט שטימין, אז נאך אלע גלייכבארעכטיקונגס-גליקן, זענין כמעט פריי די העכערע רעגירונגס-אינסטאנצן פון פרויען און בלויז די מיליטערישע פרויען-פאלקן, וואס זענין באשאפן גיווארן בעת דער רעוואלוציע זענין גיבליבן אלס זכר פון דער „פרייהייט“, וואס די קאמוניסטישע ממשלה האט מזכה גיווען די פרויען-מאסן. כדאי דא צו דערמאנין ווי מיט א צייט צוריק בעתן אינטערנאציאנאלן פרויען-קאנגרעס. האבן כמעט אלע דעלעגאטנס זיך באקלאגט דערויף, וואס די היינטיקע אייראפעאישע פרוי, האט אויפגיהערט צו זיין פרוי און מוטער און ווי ווייט עס שטעקט דערין א גרויסע סכנה פאר דער מענטשהייט.

יא, צו ענדערן דאס לעבן און צו טויטן די ראלן ווי די השגחה האט באשטימט, איז זיכער נישט אזא ישועה און וועט קיינמאל די פרוי נישט געבן קיין גליק. ווען די פרוי אויפהערן פרוי צו זיין און זי וועט פארלירן איר באשטימונג. דעמלט ווערט זי אויך איר חשיבות שוין נישט האבן. נאר אינים לאנד פון כל-ערליי עקספערימענטן קאן מין זיך דערלויבן אויף אזא „לוקסוס“. די אויסניכטערונג גייט אבער דארטן נאך א ביסל גיכער ווי דער טעמפא פון דער „פיאטילעטקא“ און דאס וואלט גימעגט זיין א שטיקל לימוד פאר די, וואס בענקן אזוי שטארק צו דער אפגינארטער פרייהייט.

רחל בת-טובים.

יידישע פרוי, היט דיין שטוב פון לשון-אסימילאציע!

ווען ציוניסטקיס פארן קיין ארץ-ישראל

פרוי לעוויטא — פירערן פון „וויזא“-פארבאנד האט אפגידרוקט אין א ציוניסטישער צייטונג א באגריסונג צו די אנטייל-נעמערנס פון א וויזא-עקסקורסיע קיין ארץ-ישראל. אין דער באגריסונג ווערט צוו. אנד. גיזאגט:

„חברות! זאל דער מאמענט ווען אייער פוס וועט אנרירן דאס הייליקע לאנד, אייך דערמאנין, אז די דאזיקע ערד איז דאס וויגעלע פון אייערע אבות, אז אויף דער ערד איז גיבוירן גיווארן אייער רעליגיע, האט זיך גישאפן אייער גישיכטע און עס ליגן נאך ביזן היינטיקן טאג די קברים פון אונדזערע מלכים און נביאים“.

מיר זענין דאס מאל איינגאנצן מסכים מיט דער וויזא-פירערן: זאל טאקי דער אוויר פון ארץ-ישראל אויסלופטערן דעם אסימילאטארישן שטויב, וואס איז אזוי דיק באזעצט אויף דער גאנצער וויזא-באוועגונג. א טעות אבער האט פרוי לעוויטא זאגנדיק, אז דאס „פרייע ארץ ישראל“ וועט די אסימילירטע חברות פירן צו גיווינען דעם וועג צו ישראל און זיין לאנד.

ווען „וויזא“ וועט אין גלות אליין נישט אונטערהאלטן די פארשידן-פארביקע שמענדריק-אסימילאציע, דאן וועט זי אין הייליקן לאנד שפעטער גיכער קענין קומין צום יידישן מקור און טון איר פליכט אלס יידישע פרוי.

נאר פולער יידישקייט אין גלות און לעבידיקער יידישקייט אין ארץ-ישראל פון אלע אונדזערע יידישע שוועסטער קען זיין א ברכה פאר אונדזער פאלק.

צווישן „פרייען ארץ ישראל“ און אמתן רעליגיעז-נאציאנאלן יידנטום איז נאך דערווייל א שפאנער הלך...

דבורה-לע.

הגאון ר' יחזקאל ליפשיץ זצ"ל

י פטירה פון קאַלישער רב, הגאון ר' יחזקאל ליפשיץ זצ"ל, פרעזידענט פון „אַגודת הרבנים", האט גימאַכט אַ שווערן רושם אין אַלע יידישע קיבוצים פון גאָר דער וועלט. הרב ליפשיץ איז גיווען אַ גרויסער גאון און אויך אַן־אַלזייטיק גיבילדעטער מענטש. מיט זיינע גרויסע פעאיקייטן האט דער נפטר אַ סך גיטון לטובת די יידישע מאַסן און יווען אַקטיוו אין דער יידישער כלל־אַרביט, גיווען מיט אַ צייט צוריק אין שליחות פון דער „אַגודת הרבנים" אין אַמעריקא, דאָרט אויפגינומען גיוואָרן ביים פרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן און מיט דער נסיעה האט ער אַ סך גיהאָלפן צו דער פאַרלייכטערונג פון דער שווערער עגונות־פּראַגע.

גאָר באַזונדער איז גיווען דער קאַלישער רב פאָפּולער אין דער לומדישער און רבנישער וועלט מיט זיין באַרימט ספר „המדרש והמעשה" אויף גאַנץ תורה, וואו ער האט זיך אַרויסגיוויזן זיין גדלות און הלכה ואגדה מיט אַן אייגנאַרטיקן דרך.

הרב ליפשיץ איז אויך גיווען גאָר אַ הייסער סימפּאַטיקער פון דער „בית־יעקב" באַוועגונג, וואָס מע קען בולט אַרויסזען פון זיינס אַ בריוו צו אונדזער רעדאַקציע אין יאָר תרפ"ו (דער בריוו איז גידרוקט אין ב"י פון סיון תרפ"ו).

דאָס יידישע פאָלק אין פוילן האט גיליטן אַ שווערע אבידה מיט דער פטירה פונים גרויסן גאון און זעלטענע רבנישע גיזעלשאַפטלעכע פערזענלעכקייט און וואָס אונדזער דור איז ליידער אַזוי אָרים.

יהי זכרו ברוך! א.

„דייטשע גדולים"

אונטער אט דעם נאָמען האט אַן אַנגיזעענער דייטשער פאַרלאַג אַרויסגיגעבן אַ פאָרטרעטן אַלבום פאַרן כאַלק.

נאָטיצן און רעפלעקסן

אין אַלבום ווערן אין אַ כראָנאָלאָגישן סדר גיגעבן בילדער פון הונדערט גרויסע דייטשע פערזענלעכ־קייטן, וואָס לויט דעם מחבר זענען זיי גיווען די פירער פון דייטשן פאָלק אין משך פון זיין עקזיסטענץ.

דאָס ערשטע בילד גיהער צו קאַרל דעם גרויסן און די לעצטע זעקס גיהערן צום הייגטיקן דור. דאָס זאָלן זיין: גערהאַרט הויפּטמאַן, מאַקס ליבערמאַן, מאַקס פלאַנק, אַלבערט איינשטיין, הינדענבורג און זיגמונד פרויד.

אוודאי, אַז אין אט דעם פאַרטיילן די גרויסקייט־מעדאַלן, ליגט אַ סך באַנאַליטעט. און אויב גדלות לאָזט זיך מעסטן, איז סתם אַ ספק. מע קען אָבער אין אט דער פאַרטיילונג זעען אַן־אויסדרוק פון דעת הקהל, פון דער הערשענדער מיינונג. און כדאי זיך צו פאַרטראַכטן איבער דעם, אַז אַ גרויסער דייטשער פאַרלאַג האט גיוואַגט אַנצוגעבן, אַז אַ העלפט דייטשע גדולים פון דער הייני־טיקער צייט זענען יידן.

אויב זיך צו פאַרלאָזן אויפן מחבר פון אַלבום, האָבן יידן פאַרנומען אַ העלפט פּלעצער אין די אויבערש־טע רייען אין דייטשלאַנד. ווער ס־וויל, זאָל זיך דערמיט גרויסן און פרייען. כדי די שמחה זאָל אָבער זיין גאַנץ, דאַרף ער פאַרגעסן אָן די אונטערשטע רייען. דאָרט קען ער זען די אונטערשטע רייען פון איין העלפט, וואָס מיליאָנען פון זייערע ברידער פאַר־זייען זייערע פעלדער און בויען זייער אינדוסטריע, און צענער־טויזנטער פון דער אַנדערער העלפט, וואָס האַלטן זיך עפ"י נס אין דער לופט.

גלייכער צו פאַרנעמען די פלעצער אין די אונטערש־טע רייען. מ"ב.

חול־המועד פסח

מוז אין יעדן אָרט גירופן ווערן אַ גרויסע פּראַפּאַגאַנדע פאַרזאַמלונג צו פאַרמיידן די סכנה פאַר די עקזיסטענץ פון ב"י־זשורנאַל און דורכפירן אַן אַבאָנענטן־אַקציע.

5 יעריקע מלחמה מיט גאָט

כידוע איז אין קאָמוניסטישן „גן־עדן" שוין אַלץ גוט און וואויל. די ווירטשאַפטלעכע „פּיאַט לעטקע" האט דאָך שוין זאַט גימאַכט אַלע הונגעריקע און די קאָמוניסטישע מלוכה האט זיך שוין מיט אַלע פּאָלי־טישע און ווירטשאַפטלעכע דאגות אָפּגיפּאַרטיקט און אַצינד וועט מען פינף יאָר צייט עוסק זיין רק אין פירן מלחמה מיטן כביכול.

אין דער דאָזיקער מלחמה זענען די עומדים בראש די יעווסעקישע מחבלים. זיי די עוכרי ישראל זעען עפּיס נישט קיין גרויסע הצלחה אין זייערע אינקווי־זיציע פיניגונגען איבער די איינגישקעטשטע יידישע מאַסן וואָס ווילן נישט פאַרלאָזן דעם יידישן גאָט און זיין תורה און מע גייט פאַרשטאַרקן די אפיקורסות־אַקציע אויפן גאַנצן פראָנט. במשך פינף יאָר ווילן די בלוטיקע שונאים פון גאַנצן יידישן פאָלק ליק־ווידירן חלילה דאָס לעצטע ביסל יידישקייט ביי יידן, וואָס וואוינען אין דעם פינצטערן „עמק הבכא" אין רויטן גיהנום.

אַ שוידער גייט דורך די ביינער, ווען מע פאַרטראַכט זיך איבער דעם טראַגישן מצב פון אונדזערע ברידער און שוועסטער אין דער „רויטער מדינה". זאָל אָבער די „פּיאַטילעטקע אויף אפיקורסות" האָבן אַזאַ דער־פאָלג ווי עס האָבן גיהאט אַלע מלחמות מיט אמונה און יידישקייט במשך אונדזער טויזנט־יעריקן קיום. וועט דאָס זיין פאַר אונדז אַ שטיקל נחמה. לאָמיר נישט פאַרצווייפלען: עוצי עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל!

וועגן אַ מאָדע־ווינקל

אַ מאָדע־ווינקל האַלטן מיר נישט פאַר נייטיק צו געבן צוליב פאָלגענדע טעמים: 1) דאָס אַריינטון די חושים אין מאָדע־פראַגן איז נאָך נישט אַזאַ „גליק" פאַר אונדזערע שוועסטער. דאָס איז אפשר אַן ענין פאַר די צופּיעשטשעטע מיידלעך וואָס פולן אויס זייער ליידיקע צייט מיט טוישן אַלע טאָג די טואַלעטן. פאָלקס־פרויען האָבן ביים היינטיקן טאָג אַנדערע דאגות, בפרט ווען עס איז נוגע די באַוואוסטזיניקע יידישע טאָכטער, וועלכע האט וויכ־טיקע זעלבסט־דערציאונגס־אויפגאַבן און גיזעלשאַפטלעכע פליכטן. 2) נישט אַלע מאָל איז די מאָדע אין הסכם מיט די חוק־הצניעות. פאַרקערט, אָפט טוט דאָס היידישע פּאַריז און מאַ־טעריאַליסטישע ניו־יאָרק נאָר אויסן זיין וואָס מיין דורך דער מאָדע אויסצואיזאָרצלין דאָס ריינקייט און באַשיידנקייט פון פרויען־לעבן. 3) געבן פרויען־מאָדע אין אונדזער אָרגאַן וואָלט גיהייסן פּראָפּאַגאַנדירן אונדזערע קינדער און יוגנט אָנשטאָט זיך צו פאַרנעמען מיט ענינים פון שטאַרקן דאָס רעליגיעזע באַ־וואוסטזיין, אַריינפירן אין זייערע מוחות אַ דעמאָראַליזירטע הפקרותדיקע גידאַנקען־וועלט.

עס שטערט אָבער אונדז גאָרנישט צו קליידן זיך מאָדערן, ווען עס איז נישט אין סתירה צו יידישער צניעות, מע קען אָבער יוצא זיין ביי דעם זיך סומך צו זיין אויף דער שניידערן. אדרבא, מיר וועלן נאָך הערן אין דעם פּרט די שטים פון אונד־זערע ליבע לייענערנס.

וועגן ליטעראַטור־פּריז פון דער וואַרשעווער יידישער קהלה

אַ יידישע צייטונג פירט לעצטנס אַן אַנקעטע ביי פאַר־שידענע יידישע שרייבער וועגן דעם ווי אַזוי און אויף וואָסערע אופן עס זאָל פאַרטיילט ווערן דער ליטעראַטור־פּריז פון דער קהלה. ה' ש. סטופּניצקי זאָגט אויך צוו. אַנד.

„איך מיין, אַז אויב ביי די אומות העולם גילט די איינהייט פון גייסטיקן שאַפן אין אַלע זיינע פאָרמען איז נישט איינצוזען פאַר וואָס ביי אונדז זאָל נישט גילטן די איינהייט פון יידישן גייסטיקן שאַפן אין אַלע זיינע פאָרמען; עס זאָל קיין חילוק נישט זיין צי דאָס בעסטע ווערק איז גישריבן אין יידיש אַדער העברעאיש, צי עס איז וועלטלעך אַדער רעליגיעז."

מסכים! דעם פּריז דאַרף באַקומען דער יידישער למדן דענקער צי שרייבער וואָס אין זיין שאַפן קומט באמת צום אויסדרוק די הויכע גייסטיקע מדרגה פון מחבר, נישט קיין חילוק אין וואָסער שפּראַך ער שאַפט, אין וואָסער אָרט ער וואוינט און אין וואָסער אופן ער האט דאָס גיגעבן. איינס אָבער לויט אונדזער מיינונג איז דער עיקר: באַקומען דעם פּריז דאַרף נאָר דער מחבר און דאָס ווערק וואָס שטאַרקט דעם יידישן גייסט. אַ יידישע קהלה און די וואַרשעווער קהלה, אַלס די גרעסטע יידישע קהלה אין אייראָפּע, דאַרף געבן אויסצייכנונגען נאָר די וואָס האָבן אַן אמתן שייכות מיט ריינער יידישער רוחניותדיקער שאַפונג און בפּרט נישט שרייבער און קינסטלער, ווען זייער לעבן און שאַפן שטייט אין סתירה צו די יסודות פון יהדות. אויך וועט זיין נישט צו־פיל פאַרלאַנגט, ווען אַ רעליגיעזע קהלה וועט געבן איר אויסצייכנונג דעם ייד, אין אונדזער דור וואָס האט אַממיסטן אויפגימון פאַר מחזק זיין דעם דת דורך זיין קינסטלערישער פעדער.

דרך ארץ פאַר זיך אַליין!

אין לאָדזש איז מיט אַ קורצער צייט צוריק גיווען אַן־אַלגימיינע פאַרזאַמלונג פון אַ יידישער באַנק. די דאָזיקע באַנק ווערט אָנגיפירט פון יידישע פינאַנסיסטן, וואָס גיהערן גלייכצייטיק צו פאַרשידענע פאַרטייען יבתוכם אויך אַגודיסטן.

זענען זיך צונויפגיקומען די באַנק־מיטגלידער אויף דער דערמאָנטער אסיפה און צווישן זיי אַ גרויסער עולם חשובע אָרטאָדאָקסישע יידן און אַלע זענען גי־זיצן אין בלויזע קעפּ... דערצו האט קיינער נישט גיוואַגט צו רעדן קיין יידיש וואָרט און אַ סך פון אונדזערע אָרטאָדאָקסן האָבן צוליב דעם טאַקי אין גאַנצן נישט גינומען קיין וואָרט.

פרעגן מיר: קודם, ווי האט מען ביי זיך אַזוי ווייניק זעלבסט יידע, אַראָפּצוכאַפּן דאָס היטל פאַרן „יידישן" פּריץ, והשנית, צי דאַרף מען שוין זיין אַזוי שטאַרק פאַרטון אין דער לשון־אַסימילאַציע, נישט צו וואַגן צו רעדן אַ וואָרט יידיש צווישן בלויז יידן און צו־ליב דעם אינגאַנצן נישט צו רעדן און במילא דורכ־צופאַלן. ווי עס איז טאַקי גישען!

שוין צייט צו האָבן דרך ארץ פאַר זיך אַליין!...

חברות!

לאָזט נישט אַרויספאַלן פון אייערע הענט דאָס שטאַרקס־טע כלי־זיין —

די

בית־יעקב־בלעטער

!

ארץ־ישראל

דער דגש

מיט אַ חודש צוריק האָבן מיר אויף דעם זעלבן אָרט גיענדיקט אונדזער אַרטיקל אויפן אַדרעס פון אונזער אַקאָרשט דעמאָלט צוריק גיקומענעם פון ארץ ישראל, פרעזידענט הרב ר' יצחק מאיר לעווין מיט די ווערטער:

יעצט נאָך זיין צוריקקומען וועלן מיר ענדלעך זעען קלאָרע מעשים און אויף וואָס מיר וואַרטן שוין: הערן קלאָרע דיבורים!

מיט צופרידנקייט דאַרפן מיר פעסטשטעלן: מיר האָבן זיי גיהערט די ווערטער קלאָר ווי נאָך קיינמאָל נישט פון מויל פון אַ אגודה מנהיג. הרי"מ לעווין האט גיזאָגט: „דער דגש פון דער אגודה אַרביט דאַרף פון איצט אָן גי־שטעלט ווערן אויף ארץ ישראל".

אט די ווערטער זענען פון גרעסטער וואָגיקייט און באַדייטונג. אַן איבערברוך אין דער באַצי־אונג פון אגודת ישראל, וואָס נוגע ארץ ישראל. ווען מיר זאָלן זיי אָננעמען פשוטו כמשמעו, וואָס מיר טון אויך פון גאַנצן האַרצן און מיטן פולן גלויבן.

בכלל האָבן מיר גיהערט פון הרי"מ לעווין אַ סך אויפריכטיקע און ענטוזיאַסטישע ווערטער וועגן ארץ ישראל. ווי טוט אונז דאָס האַרץ וואָס ער האט גידאַרפט אָנקומען צו אַזעלכע ווערטער: „שולדיק איז אין דער ערשטער ריי דאָס אָרטאָדאָקסישע יידנטום אַליין, וועלכעס האט פאַרנאַכלעסיקט די ארץ ישראל אַרביט" — ווייזן די ווערטער, אַז דאָס אָרטאָדאָקסישע יידנטום וויל און טוט תשובה אויף דעם חטא און דער ערשטער כלל אין תשובה איז דאָך — ווידוי.

דערפרייענד זענען אויך הרי"מ לעווינס ווערטער: „אונדזער באַצי־אונג צו ארץ ישראל איז נישט אָפּהענגיק פון קיין שום פאָליטי־שע קאָניונקטורן". און אַ וואַרימערע באַציאונג צו ארץ ישראל ווייזט אויך דער זאַץ: „מיט אַנערקענונג און באַגייסטערונג דאַרף מען זיך באַציען צו יעדער טאַט, צו יעדן שריט, וואָס איז דורך וועלכן ס'איז יחיד צי ציבור אויפגיטון גיוואָרן, יעדער שטיקל ערד, וואָס איז אויסגיגלייכט גיוואָרן אין א"י יעדיס שאַזן, יע־דער מינדסטער אויפטו, וועלכער האט בייגיטראָגן צום אויפבוי פון אונזער הייליק לאַנד דאַרף דעריבער אַרויסרופן ביי יעדן פון אונז אַ גינוגענדע אָפּשאַצונג און ערפרייען יעדיס יידישע האַרץ". אַזעלכע וואַרימע און קלאָרע ווערטער וועלן זיכער אַרויסרופן אַ שמחה ביי יעדן וואָס שטרעבט צו זען די „אגודת ישראל" ביי אַ אַקטיווער ארץ ישראל אַרבייט.

> „ארץ־ישראל איז די מאַמע פון יידישן פאָלק און אַ מאַמע האט שטענדיק גינוג אָרט פאַר אַלע אירע קינדער".
>
> (רבי יוסף חיים זאָנענפעלדס ענטפער פאַר דער אַמעריקאַנער קאָמיסיע).

עס דאַרף נאָך יעצט מקוים ווערן דער אַנדערער טייל פון אונזער וואונטש. נאָך די קלאָרע ווערטער דאַרפן קומען קלאָרע מעשים. אונטער קלאָרע מעשים פאַרשטיין מיר. מיר ווילן מקיים זיין די גרויסע מצוה פון ישוב ארץ ישראל. מיר ווילן זיך צו וועגן צום רוף פון אונזערע הערצער צו בנין הארץ, מיר ווילן שטילן אונזער בענקשאַפט צום הייליקן לאַנד דורך אַרביט פאַר עס, דורך בויען עס, און באַזיצן עס, מיט אונדזערע ברודער און קינדער. מיר ווילן אונטערהאַלטן דעם הייליקן פלאַם פון ליבשאַפט און אויסגיחלומטקייט צו ארץ ישראל. מיר ווילן ווייטער שמידן אַ רינגעלע אין דער קייט פון חיבת בנין און ישוב הארץ, וואָס האָבן מיט זייערע הייליקע גופים און נשמות גישמידט צענדליקער דורות, פון רמב"ן, ר' עובדי' ברטנורא, של"ה הקדוש, ר' מענדיל וויטעבסקער ביז דעם הייגטיקן דור. צוזאַמען מיטן של"ה הקדוש ווילן מיר קענען זאָגן בשעת מיר זעען אַ נייעם בנין אין ארץ ישראל: „מיר באַטראַכטן עס אַלס אַ סימן גאולה".

אט דאָס מיינען מיר אונטער קלאָרע מעשים. מיר וואַרטן אויף זיי שוין, לאָמיר נישט וואַרטן אויף גרויסע געלטער, לאָמיר נישט וואַרטן אויף „קאָניונקטורן". שוין דאַרפן מיר טון, וואָס מיר קאָנען און וויפיל מיר קענען. און מיר זענען בטוח, אַז אויב די מעשים וועלן זיין אויפריכטיקע, וועלן מיר זיכער מצליח זיין. לאָמיר אָפּלאָזן די ציונים, לאָמיר נישט טראַכטן וועגן זייערע פעלערן, לאָמיר דער עיקר אונדזערס אויסבעסערן, לאָמיר אָנהייבן בויען און שאַפן לויט אונזערע מאַקסימום מעגלעכקייטן, אָן שום זייטיקע כוונות. און מיט די ווערטער פון הרי"מ לעווין „ס־מוז אָנגיהויבן ווערן אַ גרויסע טעטיקייט פאַר ארץ ישראל מצד דער אָרטאָדאָקסיע!"

סוף הכבוד לבוא. די סימפּאַטיע און די איינפלוסן וועלן שוין ממילא וואַקסן, דערווייל אָבער דאַרף מען אַרביטן לשמה, נאָר פאַר ארץ ישראל. דעם רצון, בענקשאַפט און כלות הנפש, וואָס יעדער פרומער ייד פילט פאַר ארץ ישראל אין זיין טיפסטן אינערן און בלוט, דאַרף מען קענען פאַרוואַנדלען און ברכה־פולע דינאַמישע כוחות און דעריבער — קלאָרע מעשים!

***

ר' שמואל גוטערמאַן ז"ל

ר' שמואל גוטערמאַן ז"ל, אַ זון פון אַ רבין און אַן אייניקל פון די גרעסטע צדיקים אין פוילן. חסידים האָבן אים גיוואָלט האָבן פאַר אַ מנהיג, אָבער ער איז אַוועק קיין ארץ ישראל, גיוואָרן אַ פּשוטער קאָלאָניסט אין כפר חסידים, גיאַקערט און גיזייעט די הייליקע ערד און זי באַוואַסערט מיט זיין שווייס. מוצאי שבת פרשת שקלים ה. י. שפּעט ביינאַכט איז ער גיזעסן אין זיין שטוב און גישריבן אַ נוסח צו אַ מצבה פאַר זיינעם אַ חבר און פּלוצים האט אים גיטראָפן אַ רוצחישע קויל פון אַן־אַראַבער, און ער איז גיפאַלן, דער קדוש אויפן מזבח פון הייליקן לאַנד.

און מיר הערן ווי זיין בלוט שרייט צו אונז פון אונטער דער הייליקער ערד: שטייט נישט אָפּ און שרעקט אייך נישט, צו להכעיס אַלע שונאים, בויט ווייטער ג—ט'ס לאַנד ציון און ירושלים!

ביי רבי יוסף חיים זאָנענפעלד זצ"ל

זיבן יאָר זענען שוין אַדורך, זייט איך האָב דעם ערשטן מאָל גיזען רבי יוסף חיים זאָנענפעלד, אָבער נאָך שטייט מיר פאַר די אויגן יעדער פּרט פון דעמאָלטיקן באַזוך און קיין מאָל, דאַכט זיך, וועל איך אים נישט פאַרגעסן. נישט איינמאָל איז מיר דערנאָך אויסגיקומען צו זען אט דעם גרויסן קנאי און ערלעכן קעמפער פאַר יידישקייט — אָבער שטענדיק ווען ס'גיט מיר אַ שוועב פאַר די אויגן זיין הייליק גישטאַלט, זע איך אים אין דער פּאָזע, אין וועלכער כ'האָב אים גיטראָפן בשעת מיין ערשטן באַזוך ביי אים.

דורכן יפו־ער טויער זענען מיר אַריין אין דער אַלט־שטאָט פון ירושלים, איך און מיין חבר, און זיך גילאָזט צום אַלטן רבין צום לעצטן פון די גרויסע, ריינע קנאים, פון אט דעם טיפּ קנאים, וואָס רופן אַרויס צו זיך דרך ארץ אַפילו ביי זייערע גרעסטע געגנער, ווייל זייער קנאות איז ערלעך, אָן שום פּניות, לשמה. און דאָס איז אַ הויכע מדרגה, צו וועלכער עס דערגרייכן נאָר איינצלנע אַדער איינער אין אַ דור.

מיר פאַרנעמען זיך אויף רעכטס פון געסל, וואָס פירט צום כותל מערבי, גייען פאַרביי דעם פראָנט פון מגדל דוד און לאָזן זיך אַריין אין די שטילע זייטיקע געסלעך פון אַלט ירושלים. שטיל איז דאָ אין די שמאָל־שמאָלע געסלעך, אין וועלכע קיין פור קאָן אַפילו נישט אַדורך פאָרן, זעלטן מע זעט דאָ אַ פאַרבייגייער. דאָס קול פון אונדזערע טריט הילכט פּלאַטשיק אָפּ אין די שטומע מויערן, וואָס לויפן פון ביידע זייטן געסל און אונדזערע פיס דרייען זיך אויס אויף די שאַרף־שפּיציק־גליטשיקע שטיינער פון ברוק.

פּלוצים לינקס — אַ טיר'ל. און איינווייניק אַנטפּלעקט זיך אַ נייע וועלט. אַ ברייטער פּלאַץ. אַרום הייזלעך, און וואָס מ־רופט אין ירושלים „אַ שיינע אויסזיכט". דער דייטשער פּלאַץ. אַראָפּ, אַראָפּ פירט יעצט דער וועג. רעכטס אַ פּלאַץ, נידריק הויז. אונדזערע פיס ווילן, דוכט זיך, גלייך אַרויפשפּרינגען אויף זיין דאַך, אַזוי נידריק שטייט עס. אָבער אט זענען מיר שוין אונטן. אַ חצר, אַ טיפּישער ירושלים כולל־חצר. אַ וואַסער־בור און אַ „גאַלעריע", וואָס לויפט אַרום פּראָנט פון הויז. און דאָרט אין ווינקל וואוינט ער, רבי יוסף חיים זאָנענפעלד.

נישט אין קיין פּאַלאַץ, נישט אין קיין ברייוחדיק הויז, נישט אין די קילע געסלעך פון „זכרון משה", אַדער אַן־אַנדער נייער יודישער שכונה אין ירושלים וואוינט ער. נאָר דאָ, אין אַלט ירושלים בתוך החומה (אין דער מויער) וואוינט ער, אין אַ נידריק הייזל, אין צוויי ענגע צימערלעך, שוין איבער אַ האַלבן יאָרהונדערט.

אָבער די צוויי ענגע צימערלעך מאַכן מער איינדרוק אויף אַלע באַזוכער, צווישן וועלכע מע קאָן און מע האט גיקאָנט אויסרעכנען די גרעסטע יידישע גדולים און פון די אומות העולם, מאַכן מער איינדרוק פון די וואונדערלעכע רייכע פּאַלאַצן. ווייל אין אים האט זיך ענטפּלעקט די גרויסקייט פון רבי יוסף חיים זאָנענפעלד, זיין קריסטאַל ריינער כאַראַקטער און זיין פאַרצייטיש־יידישע מדה פון שנאת־בצע אין דער מינדסטער פאָרים. און נאָך אַ סוד איז גיוועזן צוליב וועלכן ער האט נישט גיוואָלט פאַרלאָזן זיין אָרימע־וואוינונג: דער סוד פון זיין פענצטער.

איך האָב גיקוקט דורכן פענצטער, דערזעען דעם כותל מערבי אין זיין גאַנצן חורבן און צוגלייך זיין גאַנצער פּראַכט און מלכות־דיקער מאַיעסטעט — און האָב פאַרשטאַנען. אט דער בליק האט עס דאָ גיהאַלטן דעם אַלטן גאון און צדיק, ווי ער האט אַמאָל גיהאַלטן מיט דער גרעסטער סכנת נפשות אַן־אַנדערן תלמיד פון „כתב סופר" אין אט דער געגנט — דעם וואונדערלעכן פרומער רבי עקיבא יוסף שלעזינגער.

מיט אַ ציטער אין די הערצער האָבן מיר גיעפנט די טיר, ער איז גיזעסן ביי זיין אַלט־מאָדישן טיש, אָנגיטון אין די תפילין און אַריינגיבראָכט אין אַ ספר. מיר זענען שטיין גיבליבן ביי דער טיר מלא פחד. אָבער זיין מילדער בליק גוטער שמייכל און די לאַנגע שניי ווייסע באָרד פון גוטינקן פריינדלעכן זיידין האט אונז גירופן צו זיך. איך האָב מיך נישט גיקאָנט אָפּוואונדערן: אט אַזוי זעט אויס אט דער שטאָלינער קעמפער פאַר ג—ט און זיין תורה? גאָר אַנדערש האָב איך מיר אים פאַרגישטעלט.

איך גידענק, אַז מ־האט אין שטוב דעמאָלט גיהאַלטן אין מיטן רויזען, און די שטולן זענען גישטאַנען צורוקט אין דער זייט. האט זיך דער אַלטער צדיק אויפגישטעלט און אונז, צוויי פרעמדע יונגעלייטלעך גיוואָלט דערלאַנגען צום זעצן זיך.

און דער שמועס דעמאָלט — ווי צוגילאָזט. ווי היימיש, ווי פריינטלעך. אינטערעסאַנטע פּרטים האט ער דעמאָלט דערציילט פון זיינע ערשטע טעג אין א"י, וועגן זיין שווערער נסיעה און נאָך שווערערע צייטן אין די ערשטע חדשים און יאָרן אין הייליגן ירושלים. מעשיות האט ער דעמאָלט דערציילט אַפילו אַזעלכע, וואָס זענען נישטאַנען אין דייטשן ביכל אין וועלכן ער האט גילערנט אין דער אונגאַרישער צוואַנג־שול. דברי תורה האט ער אונז דעמאָלט גיזאָגט און מוסר. און אַלץ מיטן גוטן שמייכל און ליבלעכן קול. און אַלץ איז גיווען מיט אַ כוונה, מחבב זיין אויף אונז ארץ ישראל, טייער מאַכן ביי אונז דאָס הייליקע לאַנד. ווי האט ער זיך דאָס גיפרייט מיט יעדן נייעם צוגיקומענעם עולה אין ארץ ישראל! וויפל ברכות פלעגט ער יעדן דאָס אַנווינטשן.

אַ סך שאלות האָבן מיר אים דעמאָלט גיפרעגט וועגן לעבידיקע פּראָבלעמען פון טאָג־טעגלעכן צאַפּלדיקן לעבידיקן ארץ ישראל און ער האט גיענטפערט אויף אַלעם, גיענטפערט קלאָר גרינטלעך אויסגיהאַלטן ביז לויט די ווייטסטע קאָנסעקווענצן פון זיין שיטה. נישטאָ איז דער אָרט צו רעדן וועגן זיי, איינס ווייס איך אָבער, אַז ווען מיר, זיינע אָנהענגער און תלמידים אין ירושלים וואָלטן זיך אין טאָג־טעגלעכן פּריוואַטן און צבוריותדיקן לעבן אין אַלע פּרטים גיפירט לויט די כללים פון רבי יוסף חיים זאָנענפעלדן, ריינער און ערלעכער קנאות — וואָלטן מיר אַ סך, אַ סך עגמת נפש פאַרשפּאָרט און הערלעכער וואָלט גיווען ירושלים אין איר יידישער אחדות.

אויפגיהערט האט צו קלאַפּן דאָס גרויסע האַרץ דאָס האַרץ פון גיוואַלטיקן חובב־ציון, ס־וויינט ירושלים איבער איר גרויסן ליב־האָבער: מי יתן לי תמורתו?! ציון וויינט איבער איינעם פון אירע גיטריישטע קינדער, און מיר שטייען פאַריתומטע און קענען זיך גאָרנישט פאַרשטעלן ירושלים אָן אים, אָבער אַ ביטערער אמת איז עס: נישטאָ מעהר צווישן אונז דער גרויסער צדיק און תמים רבי יוסף חיים זאָנענפעלד! נפטר גיוואָרן דער לעצטער. דער לעצטער גרויסער קנאי.

ירושלמי

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.
ŁÓDŹ, kwiecień 1932 roku
BAJS JAKOW

CENA 1 ZŁ.

Rok ...
Adres Red... ...US JA...
Łódź, ...ego 44
Tel... 109-77.

אין טארט נישט אויפהאלטן דעם קלענצטן חוב!

מיר דערמאנען נאך אמאל, נאך אמאל און נאך אמאל אלע אונדזערע אבאנענטן און פארשפרייטער נישט צו דערלאזן אנזאמלין קיין חובות. אפילו גאנץ קליינע חובות זאמלין זיך צונויף אין א גרויסן סכום און דאס מאכט אונדז אוממעגלעך ווייטער צו ארביטן און קענין ארויסגעבן אונדזער זשורנאל.

בברכת מזל-טוב חמה ונלבבה
הרינו מברך את ידידי מאז הראשון שבראשונים שעמדו לימיני בעריכת ובהוצאת העתון „בית יעקב" מר מיכל קעניג נ"י לבואו בברית הנשואין עם מרת
פריידא רייזל קורנפלד תחי'
תורה וגדולה יתאחדו על שלחנך ותזכה להיות מתעוסקים מתוך הרחבה בשביל רעיוננו הקדוש
ידידך א"ג פרידנזאן.

אכטונג! בית-יעקב-לערערנס און בנות-פירערנס!

ווילט איר אז אייערע שילערנס זאלן שוין איין מאל דערקענען דעם הייליקן עטישן און מאראלישן ווערט פון פרקי אבות, מוזט איר זיי באפעלן, צו קויפן דאס ספר „אבות ותולדות" פון מרדכי באמבערג.
פרייז 1.50 זל.
אדרעס: **M. Bromberg, Warszawa, Chmielna 124.**

די בעסטע מזל-טוב וואונטשן מיינע פריינדנס: פרל. ראצע קליינבארט (סטריקאוו) מיט ה' פשעדנאוועק (פיעטרקאוו) פרל. גוטער מיט ה' פאמעראנצבלום פרל. סענדיק מיט ה' ראזענבערג (לאדזש) און פרל. קאזאק מיט ה' ליפינסקי (לאדזש) צו זייערע פארלאבונגין.
לאדזש. רייזל יערוזאלעם.

א סך ברכות און פיל גליק ווינטשן מיר אונדזער אקטיווע און איבערגעגעבינע בנות-חברה פארוואלטונגס-מיטגלידערן פרל. שרה חאבערפעלד צו איר פארלאבונג מיט ה' מ. אפעלשטיין (סאסנאוויעץ) אייער מזל זאל שיינין כשמש בצהרים.
בנות אגודת ישראל
וואלבראם. לערערן ר. זשורקאווסקא, ז. שטארק.

בזה אנו מברכות לידידת נפשנו מרת בתי' הרשקוביץ-נשלסקה לבנה הנולד לסוי"ט. יהי רצון שיפיק מחשבתה לטוב ויהי' לגאון ולתפארת בישראל וישלים הרז מה שהתחיל בעדה רעיוננו אגודת ישראל.
חלם. ידידת נפשה ש. רוזנברג אחותה ר. נשלסקה.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר צו דער חתונה פון אונדזער בנות חברה חנה וואלף מיט ה' ב. וויינבערגער. זאל ג-ט לעך גליק אייער נייען לעבנס-וועג באגלייטן מיט אייביקע צופרידנהייט.
צאנדז. פירערן פון בנות פרוי זעעמאן, ב"י לערערן שרה אייכנבוים און בנות אגודת ישראל.

אליעזר גולובצינר — מנוחה אבוביץ
מאורשים
אדר ב' תרצ"ב.

צו דער פארלאבונג פון מיין ל. פריינדן ברײנדל שיף (וויעלון) און צו דער חתונה פון פרל. גאלדע פאסקאוויטש (ווישקאוו) ווי אויך דער ח. פאמיליע גאלדפריינד (מיעכאוו) צו דער פארלאבונג פון זייער זון און ברודער שיק איך די הארציקסטע מזל טוב ווינטשן.
דאברא (ביי טורעק) לערערן שרה בעם.

צו דער פארלאבונג פון מיין טייערע פריינדן פרל. רבקה הארוויטץ (ב"י לערערן) מיט ה' שמואל ראזענבערג (שידלאוויעץ) ווינטש איך א הארציקן ברכה-פולן מזל טוב. כוכבי גוגה, אור התורה והמסורה יאירו על דרכיכם החדש.
שידלאוויעץ. ברכה שיטענבערג (ווייסמאן).

א הערצלעך ברכה-פולן מזל-טוב ווינטש איך מיין ו. פריינדן פרל. רבקה הארוויטץ צו איר פארלאבונג מיט ה' שמואל ראזענבערג (שידלאוויעץ). זאל ג-טלעך גליק מיט אן אייביקן פרילינג אייער צוקונפט באגלייטן.
אסטראוויעץ. אסתר מלכה קלוגערמאן.

צו די תנאים פון אונדזער ערשטע גייסטיקע ערציערן פרל ברײנדל שיף (וויעלון) מיט ה' אברהם קאנטאר (פאיענטשנע), ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל-טוב.
פעלעניץ. גיוועזינע שילערנס.

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך דער משפחה געליבטער צו דער פארלאבונג פון זייער זון. זאלן זיי זוכה זיין צו זעען אים בויען זיין הויז אין גייסט פון תורה ומסורה.
ריקא. ש. בעסערגליק.

א הערצלעכן ברכה-פולן מזל-טוב אונדזער חשובע פארוו. מיטגלידערן רייזל מיימין (ווארשע) צו איר חתונה מיט ה' נטע קאהן (ווארשע) מיר ווינטשן איר, אז אויף אייער נייען לעבנס-וועג זאל אייך תמיד היטן דער וואס וואכט איבער אונדזער פאלק ישראל, און אין אייער צוזאמינבונד זאל הערשן דער גייסט פון ישראל-סבא באצירט מיט די בלומין פון בית יעקב און בנות אגודת ישראל.
ווארשע. „בנות-אגודת-ישראל".

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער גיוועזינע לערערן און פירערן פרל. ברײנדל שיף (וויעלון) צו איר תנאים-שרייבן מיט ה' אברהם קאנטאר (פאיענטשנא). אייער עתיד זאל זיין גיבענטשט מיט אזוי פיל הצלחה וויפיל עס איז אייער גיטריישאפט צו אונדזער הייליקן אידעאל.
קאזשמינעק בנות אגודת ישראל, קינדער-פארבאנד,

די בעסטע און הארציקסטע ברכות ווינטשן אויך
קאזשמינעק פאמיליעס: היקאסט און היינסדארף.

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער אקטיווער מיטגלידערן פרל. גאלדע פאסקאוויטש צו איר חתונה מיט ה' קאץ (ווארשע). גליק און צופרידנהייט זאל אייך תמיד באגלייטן. איר זאלט זוכה זיין ווייטער צו שפינין די גאלדינע קייט פון ישראל-סבא.
ווישקאוו. לערערן שטאקעראן. בנות אגודת ישראל.

א הארציקן ברכה-פולן מזל טוב ווינטשן מיר אונדזער איבערגיגעבינע פארוואלטונגס-מיטגל. פרל. פראדל שקאפ מיט ה' יהודה ארי' גדיינסקי (לאדזש) זאל אייער צוקונפט באצירט זיין מיט די בלומין פון אונדזער הייליקן אידעאל.
לערערן שרה בעם, „בנות אגודת ישראל",
דאברא (ביי טורעק) רחל קאט, רחל יעראזאלימסקא.

צו דער פארלאבונג פון פרל. סימא וואלהענדלער, הינדע שטערנליך, ווי אויך צו די חתונות פון רוטקע דזיעוויענצקא, רחל דזיעוויענצקא, א. מיאדאווניק, פייגל קאמינסקא ווינטשן א הערצלעכן מזל-טוב.
סאסנאוויעץ „בנות אגודת ישראל" און לערערן קליין.

אן ארעאל פון ג-טלעכע ברכות איז מיין הארציקער וואונטש דער ליבער און חשובער פאמיליע אלטער (גיטרייע ב"י עסקנים) צו דער חתונה פון זייער עלטסטער טאכטער. אן ערפאלגרייכער גיבענטשטער לעבנס-וועג פון גליק און צופרידנהייט זאל זיין דער גורל פונים יינגין פאר. איר זאלט פון זיי פיל נחת דערלעבן.
אלעקסאנדער. פרוסע שטערן.

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטש איך מיינע חברות ה. ראגאווסקא און ב. שיף (וויעלון) צו זייערע פארלאבונגין. אייער גליק זאל שיינין כשמש בצהרים. אויך פרל. פאסקאוויטש (ווישקאוו) צו איר חתונה דאס זעלבע.
דעמבלין-וויעלאן. פ. זיידמאן.

א הארציקן מזל-טוב ווינטש איך מיין לערערן פרל. חי' ראזענבלום צו איר חתונה.
דאמביע. ב. ראניעס.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער פארוו. מיטגלידערן פרל. זאנדבערג צו איר חתונה מיט ה' פינטשעווסקא (קאליש). זאל אייער לעבן זיך פלעכטן אין א קייט פון גליק, הארמאניע און צופרידנהייט.
בנות אגודת ישראל, לערערן ראזאוויצע-פארז. חנה טרויבע,
גלאשקי.

הארציקע מז"ט ברכות די בנות עסקנות די ח' פרוי טוסק און פרל. טוסק. אונדזערע איבערגיגעבענע פארוואלטונגס-מיטגלידערן און דער גאנצער פאמיליע צו דער חתונה פון זייער זון און ברודער לייב מיט פרל. צילקע טווארקאוו (ווארשע), זאל זיי אמתדיק גליק און צופרידנהייט באגלייטן עד מאה ועשרים שנה.
בנות אגודת ישראל, פרויען-קאמיטעט ביי „בנות",
קאליש. פארז. פרוי פערלע, מרים בערגמאן.

מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה אסתר ליפשיץ צו איר פארלאבונג מיט ה' דוד ראזענבערג (לאדזש). אייער צוקונפט זאל באצירט זיין מיט בלומין.
לערערן קאחשקאווסקא, חיינג-ט.
זשיחלין. בארנשטיין—ווילדמאן,

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ג. פארזיצענדערן פרל. נחמה קראנגראד (בזשעזשין) צו דער חתונה מיט ה' משה ליבערמאן (סקערניעוויץ) און פרל. פעסא טאלמאן (בזשעזשין) מיט ה' חיים ראדימער (בזשעזשין) צו זייער פארלאבונג. גליק און צופרידנהייט זאל זיי תמיד באגלייטן.
בזשעזשין בנות אגודת ישראל לערערן ט. יערוזאלעם.

עס גייט שוין צו שבועות! מיר פארביליקן דעם פרייז פון
מגילת-רות
איבערגיזעצט אין יידיש פון שמואל נאדלער
אויף 35 גר.
10 עקז. נאר 2 גילדן מיט 30 גר.

אבאנאמענטס-פרייז:
א יאר (21 נומ.) 10 גילדן,
1/4 יאר (12 נומ.) 6 גילדן,
1/2 יאר (6 נומ.) 3 גילדן,
חודש (2 נומ.) 1.20 גילדן.

אנאנסן-פרייז:
א גאנצע זייט 200 גילדן,
א האלבע זייט 100 גילדן,
א פערטל זייט 50 גילדן,
א אכטל זייט 25 גילדן,

דער אבאנאמענט מוז גיצאלט ווערן פריערויס!
געלט-שיקן P. K. O. 67.795
א גראטולאציע-אנאנס ביז 20 ווערטער 3 גילדן.
געלט פאר אנאנסן פריערויס!

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydnzon.
Druk. J. Djament, Łódź Kilińskiego 50.